İSTANBULUM

76

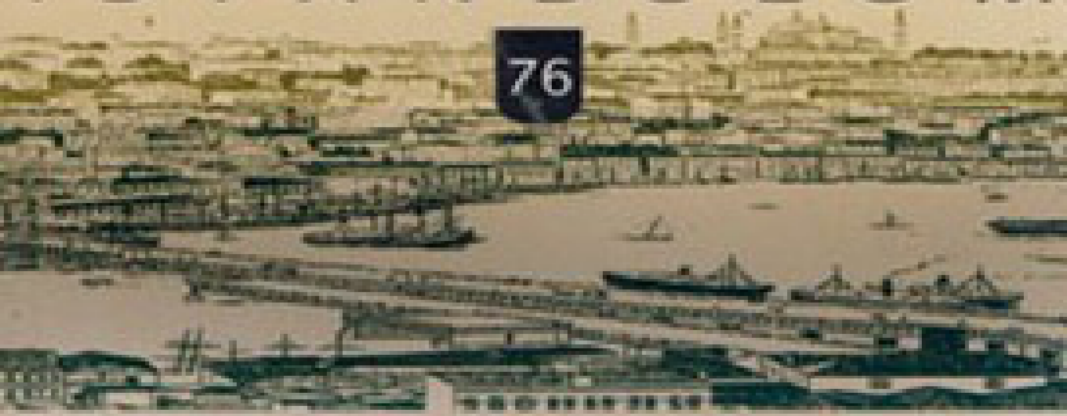

Devşirme Eşiktaşı'nın Ruhu

Rumeli Hisarı

Vecdi Çıracıoğlu

RUMELİ HİSARI

{Devşirme Eşiktaşı'nın Ruhu}

Vecdi Çıracıoğlu

Heyamola Yayınları - 2010

Vecdi Çıracıoğlu

Bursa'da, 9 Aralık 1953 tarihinde doğdu.
Uzun seneler Rumeli Hisarı'nda oturdu.
Futbol oynadı, balıkçılık yaptı.
İTÜ Metalürji Fakültesi'ni bitirdi.
"Kara Büyülü Uyku", roman, Can Yayınları İlk Roman Ödülü, 1999.
"Cimri Kirpi", roman, 2002.
TESK, Türkiye Edebiyatçılar Derneği "Esnaf Öyküsü" yarışmasında Birincilik ödülü, 2002.
"Nehirler Denize Kavuştuğunda", öykü, 2003.
"Serseri Standartları Sempozyumu", roman, 2004.
"Kemancı ve Küçük Kuş", çocuk hikâye, 2006.
"Cam Kutu İçindeki Mücevher", çocuk masal, 2006.
"Rafetçe", biyografik derleme, 2007.
Foça Belediyesi, 7. Uluslararası Rastgele Balıkçılık Festivali, "Deniz Öyküsü" Yarışması Birincilik ödülü, 2007.
Abdullah Baştürk İşçi Edebiyatı Ödülü, 2009.
2009. "Sarıkasnak, Denize Dair Hikayat", uzun öykü, 2006.
"Gladyatör, Yeşil Sahalarda Bir İsyanın Hikâyesi, 'Metin Kurt", anı,
"Gemileri Sayan Kedi", roman, 2010.
Yazar, TYS, PEN Yazarlar Derneği, Edebiyatçılar Derneği, BESAM üyesidir.

Efsane bu ya...

Ölümsüzler ölümsüzü Zeus'tan 10'yu kıskanan Hera, onu bir sığıra dönüştürerek sırtına tarifsiz acılar veren bir atsineği yapıştırdı. Karnında Zeus'un tohumunu taşıyarak kıtadan kıtaya atlayan, geçtiği yerlere adını veren 10, iki deniz arasındaki bir vadiyi yardı ve buraya sular doldu. Bu boğaza Bosporos (Sığır Geçidi), günümüz adıyla İstanbul Boğazı denildi. Söylence bu ya...

Şehr'i İstanbul'u fetihten önce Osmanlılar'dan Sultan Mehmet, İstanbul Boğazı'nın en dar yerine bir kale yapmak amacıyla bir saray çiftliği inşa etmek istediğinde, İmparator Konstantin Sultan'a elçileriyle bir sığır derisi göndererek; "Bu sığır derisi kadar çiftlik ederse makbulümdür. Fazla olursa iznim yoktur, sonra barış bozulur" demiş.

Sultan, Konstantin'in gönderdiği öküz derisini gergiye alıp, ince bir biçakla çepçevre kıl inceliğinde bir sırım çıkarıp, o sırımın çevirdiği yalçın kayalar üzerinde Rumelihisarı inşa eylemeye başlamış.

Konstantin bu durumu işittiğinde, "Barışı tehlikeye sokan bir kale inşa ediyorlar" diyerek yine elçiler göndermiş. Sultan, sığır derisinden kestiği sırimi imparatora gönderip; "Biz kalemizi bir sığır derisi kadar inşa ettik, fazlası varsa yıkalım" demiş ve kalenin yapımına devam etmiş.

Ne dersiniz, Hera'nın sığırıyla, Konstantin'in sığırı arasında Boğaz'ın en dar yerinde bir bağlantı var mı acaba?

Rumeli Hisarı

Sevgili okur...

Ben, yenilebilir olmayan bir türün üyesiyim!.. Taşım ben...

Ben ve benden yapılan ürünler parçalarımıza ayrılmamız güç olduğundan dikintilerde uzun bir süre, diğer bir deyişle sonsuza, tarihe dayanıklı olmak için kullanılırız. İnsanoğlunun şeklimizi verdiği ilk günkü gibi kalırız ve bunun için makbulüzdür. İnsanlar midelerini bizlerle doyuramaz ve bizlerden yapılan yapılanın içinde de sürekli yaşayamazlar. Zaman içinde şekilden şekle gireriz. Bir taş olan ben, en eski biçimimle her bir taş gibi ayrı ayrı bir duvara, bir binaya, bir kuleye, bir kiliseye, bir camiye ve hatta bir kaleye katkıda bulunmuş bir insanın yerine geçerim. Benim değerim üst üste eklendinde tek tek her birimizin büyüklüğü ve ağırlığıyla artar ve her birimizle ancak bir arada çalışan bir grup insan başa çıkabilir.

Bir nesne binlerce yıl aynı yerde sabreder mi? Sabreder! Biz taşlar dururuz yapılarda aynı yerde, değişmeyiz. Değişikliğimiz sadece tabiat şartlarında tek başınalığımızda olur, yontuluruz, ufalanınız, küçülürüz, kum, hatta zerreciğe dönüşürüz ama aslımız aynı kalır.

Üyesi olup vücuda getirdiğim yapıtlar farklı özellikleriyle farklı işlevlere sahip olabilirler ama her yapıt sayısız zor yolculuğun yoğunlaştırılmış çabasını da içerir. İnsanoğlunun, taştan yapılmış anıtların nasıl olup da dikildiğiyle ilgili, bir sırmışçasına açıklanması zor sorulan vardir. İşte bu sırada ben devreye girerim: Birey olarak bir taşın ruhu...

Çok uzaklardan kalabalık ordusuyla yeni yerler, yeni topraklar fethetmeye çıkmış Dünya İmparatorluğu sevdalısı Dara'yla birlikte ülkesi Pers'ten, buraya, son şeklim olarak devşirme Eşiktaşı görevi gördüğüm Rumelihisarı'nın olduğu yere büyücek bir mermer kütlesi olarak getirildim.

Çok eskilerden ama çok eskilerden burada bulunmamın sırrı getirildiğim kaynağın çok uzaklarda olmasıdır. Kaynağımın uzaklığı beni işleyen ve ören insanların da sayısını arttırır ve bu bana güç katar zaman aşımına karşı. İşte bu yüzdendir ki, bulunduğum dört evrelik maceramda yaşadığım nesiller ve daha sonra geleceklerin gözlerinde

yaratacağım etki o kadar büyük ve çarpıcı olacaktır.

Dört kere devşirmeye uğrayan ben Eşiktaşı, sizlere ilkiyle şimdilerde Rumelihisarı Kale'mle bütünleşen hikâyemi ve köyüm Rumeli Hisanı'nı, hakkında yazanların da yardımıyla aklım sırrım erdiğince anlatmaya çalışacağım. Çok güçlü ve unutmayan hafızamın buna büyük katkısı olacağına inanıyorum. Çünkü, tanrım belleğimdir!..

Rumeli Hisarı (köyü) dendiğinde, akla ilk Rumelihisarı (kalesi) gelir. Bu konuda gerek yazı yazanlar gerek fotoğraf çekenler, Boğaziçi ya da Rumeli Hisarı'yla ilgili çalışmalarında konu olarak hep Rumelihisanı'nı öne çıkarmışlardır. Onun ne kadar sürede hangi mimariyle, şekliyle, konumuyla, hangi yıllarda yenilendiği, Konstantinopolis'in fethedilerek bir çağın kapanmasında nasıl bir rol üstlendiği konularında yazılmıştır. Ben de bunlara değineceğim, ama yazdıklarımda başka hazlar ve tatları da bulundurmaya çalışacağım. Bunun takdirini sizlere bırakıyorum.

Rumeli Hisarı'ndaki diğer yapıtlar, yerleşimin tabiat güzelliği ve tarihçesiyle pek az ilgilenen çıkmıştır. Böylesine yüzeysel ilgi sadece Rumeli Hisarı'na ait değildir. Anıtlar, içinde bulunduklan kentlerin ve hatta ülkelerin bile sembolleri haline gelmişlerdir. Benim de yapısında bulunduğum Rumelihisarı'nın tarih sahnesindeki arkadaşlarından Paris'teki Eiffel Kulesi Fransa'nın, Gize'deki Mısır Piramitleri Mısır'ın, şimdi yenileri yapılmakta olan New York'daki İkiz Kuleler Amerika Birleşik Devletleri'nin, Pisa'daki Pisa Kulesi ve Roma'daki Colasium İtalya'nın, Atina'daki Akrapol Yunanistan'ın simgeleri durumundadır. Bu bir yeri tanıtmak için kullanılan basit ve kısa bir yoldur.

Rumeli Hisanı'nda oturanlar kendilerine kısaca 'Hisarlı' derler. Rumelihisanı'ndan bahsederlerken de 'Hisar' ya da 'Kale' derler. Günlük yaşamlarında Rumeli Hisarı'nda oturanlar hemen yanı başında olmalanina karşın Rumelihisarı'yla ilgilenmez, onu ziyaret edenler kadar önemsemezler.

Yaptığım bu girizgahtan da anlaşılacağı üzere, sizlere Rumeli Hisani ve kalesi Rumelihisan'nı anlatırken, metnin içinde, fetih öncesi ve sonrası İstanbul; Şehir, Rumeli Hisarı; Köy, Rumelihisarı; Kale, Boğaziçi ya da İstanbul Boğazı; Boğaz olarak adlandırılacaktır.

* * * * *

Öncelikle bulunduğum yer ve ona günümüze kadar takılan isimlerden söz etmem de yarar var.

Bulunduğum yer, Boğaz'ın en dar ve akıntılı kısmının Avrupa yakasındadır. Bölge ve civarı antik devirde Hermaion olarak anılır ve kutsal sayılırdı. Çünkü burada bir zamanlar Tanrı Hermes'in adak sunağı vardı.

Bizans, döneminde buralara Boğaz'ın en dar yeri, boğazkesen anlamında Lemokopion dediler.

Onlardan sonra Doğu Romalılar geldi bu topraklara. O zamanların tarihçisi Dukas, buralara, "İstinye'nin (Sostenion) aşağısında Fonea adli dağın yamacında," diye yazarak işaret etse de, bu yöre, Pirhiyas Kayon olarak yaşayanlarca adlandırılmıştı.

Bu adın nedeni, azgın bir köpek yüzündendir. İri yarı, adı Pirhiyas Kayon olan bu köpek sahilde dolaşır, akıntıdan geçemeyen tekneleri kıyıdan halatlarla çekerek ilerlemelerini sağlayan Yedekçilere havlar, ısırmaya çalışır ve onlan bir hayli zora sokardı. (Yedekçilerin kim oldukları ve ne iş yaptıklarını daha sonra yeri geldiğinde sizlere anlatacağım.) Bu ad, Osmanlılar buralara geldiğinde çoktan unutuldu gitti.

Osmanlı Sultanı II. Mehmet, devşirme bir parça taş olarak ana kapısında eşik durduğum, günümüze kadar gelen Kale'yi yaptırdığında; bölge, onun vakfiyesinde Kulle-i Cedide olarak adlandırıldı, Neşri Tarihinde Yenicehisar, Kemalpaşazade, Âşıkpaşazade ve Nişancı Tarihleri'nde Boğazkesenhisanı olarak yazıldı. Boğazkesen ismini yanlış anlayan Dukas, karıştırarak, bir yazısında Kefalokoptis (Kesik kafa) olarak kullanmışsa da, bir daha ne kendisi ne de başkası bu adı kullanmamıştır.

Hikâyem Dara ile başlar. Hani şu meşhur Pers Kralı var ya, işte o! Darius'da derler ona.

Krallığının gücünü tanrılanın idare ve korumalarından alarak soylu bir imparatorluk yapma becerisini gösteren Dara, Pers'de Ahura Mazda'nın, Babil'de Marduk'un, Mısır'da Ammon'un, Küçük Asya'da Kybele'nin de temsilcisiydi! Belki de tarihteki her dünya imparatoru sevdalısı gibi kendisini öyle hissediyordu. Kim bilir?.. O, kuvvetiyle saltanat kuran bir kral değil, tanrılara ait bir imparatorluğun helalzade mirasçısı da ilan etmişti kendisini.

İşte bu yüzdendir ki, Asya'dan gelen Dara, Boğaz'ın en dar yerinden günümüzden 2522 yıl öncesinde Avrupa'ya geçti.

Önce, akıntının onca gücüne rağmen karşılıklı çok kalın iki koltuk halatı iki yaka arasına gerildi. Halatların arası, getirdikleri duba şekilde yapılmış sandallardı. Bir duba indirildi, baştan ve kıçtan koltuk halatına bağlandı ve dubanın içi toprak dövüldü. Yanına biri daha ve biri daha... Dubalar on tane olunca birbirlerine bağlanıp, en sonuncusundan denize ağır iskandiller indirildi ki, kuvvetli akıntı köprüyü kaydırmasin ve üzerine yük bindiğinde devrilmesin. Bu, on teknelik bir tabyaydı. Sonra diğer tabyalar aynı şekilde istif edilerek karşı kıyıya ulaşıldı.

Sonra üzerinden geçecek hayvanların denizi görüp de ürkmemeleri için sandalların baş ve kıçlarına tahtadan korunaklar konuldu. Bu köprü, İskitlere savaşa giden Dara'nın yedi yüz bin kişilik askerlerini, atlanini ve teçhizatını karşıya geçirdiğinde, bu köprüyü yaptırmak için Samos adasından Mandrokles adlı bir mimarı getirttiği kıskanç diğer mimarlarının ağzındaydı.

Ayak bastığı toprağın en yüksek yerine baba ocağımdan getirttiği bloklardan yonttuğu parçalarla büyük bir taht yaptırdı. Büyük mermer parçalar devşirilerek büyük bir tahta dönüşmüş, şekillenmişti.

Ordularını nasıl geçirdiğine şahidim. Çünkü, üzerime ihtişamla oturarak, karşıya geçen ordusunu seyretmişti.

Taht tapınaksız olmaz! Ya içinde olacak taht tapınağın, ya dışında. Dara, dışını seçti. Tahtının arkasına küçük bir tapınak yaptı.

Dara'dan sonra bu bölgeden Gotlar ve Latinler de karşı kıyılara ulaşmak için geçmişlerdi ama ikinci köprüyü yapmak, İsa'nın doğumundan sonra 610 ile 640 yılları arasında yaşamış Bizans İmparatoru I. Heraclius'a kısmet olmuştu. O da aynı yöntemi kullandı ama duba değil, teknelerin aslını kullandı ve Avrupa'dan Asya'ya geçti.

Haçlılar da karşıya geçti, İsa'nın doğumundan 1097 sene sonra ama onlar da köprü kurmadılar.

Asya ile Avrupa arasında günümüze gelinceye kadar ne zaman bir köprü yapılması düşünülse, Asya'ya yakınlığından ötürü hep köyüm akla gelmiştir.

Çok seneler sonra insanlar, Fatih Sultan Mehmet adı verilen günümüz II. Boğaz Köprüsü'nü yaparlarken de aynı yöntemi kullandılar. Buna hiç şaşırmadım. Çünkü, aklın yolu birdir.

Sevgili okur... Kullanılan bir taş, yapısına yâr olur mu? Olmaz!..

İşte böylesine başlayan serüvenimin hikâyesi, Bizans hapishanesi olarak kullanılan Leh Kulesi'nin ve çok sonraları Agia Michael Kilisesi'nin duvarlarında devşirme taşı olarak sürdü. Leh Kulesi'ne de yâr olmadım, tıpkı mabede olmadığım gibi. O zamanlar, Bizans imparatorlan vücutlarını ortadan kaldırmak istedikleri insanları buraya kapatıyorlardı. Leh Kulesi'nde, mahkumlara yapılan işkenceler ve onların feryatlanı hâlâ gözlerimin önünde ve kulaklarımda. Bundan ötürü çok kötü günler yaşadım kule komutanının oda tabanında. Şükürler olsun ki, Doğu Romalılar geldi de, onu yıkarak Agia Michael Kilisesini yaptılar. Birçok alavere dalaverede rakip tanımayan bu kiliseyi yapanlar bir taşın yapısına yâr olamayacağını düşünmüşler miydi acaba? Sultan geldi ve onu yıkarak, kendi kalesini yaptı. Şimdi, İsa'dan 1452 yılından bu yana, diğer devşirme taş arkadaşlarımla Kale'de yükselti görevimi yerine getirirken huzur içersindeyim. Önceleri, zaman zaman sıkıntılar çektiysem de sonraları bana çok iyi baktılar ve sonunda adam yerine koyup müze yaptılar. Bu konulardaki hikâyelerimin de sırasının geleceğini belirtirken, önce Agia Michael Kilisesi'ne Kale'nin oluşumuna değinmek istiyorum.

Kale yapılmadan önce Osmanlılar zaten buralara kadar gelmiş ve keşiflerde bulunmuşlardı. İlk önce Sultan'ın babası Murat, İsa'nın doğumundan 1444 yıl sonra Boğaz'ı geçmişti. Ondan sonra, Kale'nin yapımından iki sene öncesinde yöreye gelip, şehitler verdiler ve mezarlık belirleyerek, Kale'nin inşaatı için hazırlıklara başladılar. Kum, kireç, tuğla kırıkları, yumurta tedarikiyle ancak çevre ocaklardan elde edebilecekleri çok miktardaki taşı istiflediler. Kale, yaşadığım yapıların içinde en sağlamıdır. Çünkü, harcımın ana maddesi olan kum ve kireci inşadan bir sene önce karıştınp beklettiler. Bunun içine, duvarları örmeğe başlarken, tuğla kırıklarıyla yumurtanın sadece akını karıştırarak adına Horasan dedikleri harcı yaptılar. Her ne kadar deprem ve yangın gibi felaketler görsem de, bu beni, ana vücut olarak çok sağlam kıldı.

O zamanlar Agia Michael Kilisesi'nin kuzeye bakan yamaçlarındaki taş ocaklarının yanında maceraperestlerin, tüccarların, hırsızların ve seyyahların Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya geçtiklerinde uğradıkları Mercrea Hermes adındaki bedbaht bir adamın sefahat mabedi vardı. Bu mabet başta fuhuş ve içki olmak üzere her türlü rezilliğin yuvasıydı. Yöredeki olaylar bu mabet üzerinden gelişti ki, bu Şehr'in düşmesine kadar devam etti.

Hikâye şöyledir:

Kilisenin papazı ve keşişleri bu sefahat yuvasının varlığından çok rahatsızdılar. Onlara göre bu pislik yuvasının sahibi, insanları kötü yola sürükleyen ve yaşam sürelerini kısaltan bir şeytandı. Şeytanın silahlarıysa içki, kadın ve oğlanlardı. Papaz ve arkadaşlarının unuttuklan önemli bir olgu vardı: İnsan insandı; zevk alır, zevk satardı. Mabede bir kere zevk için giren, fırsatını bulduğunda, karşı koyamadığı tılsımlı bir güçle tekrar oraya gidiyordu. Belki de insanın içinde bastırılmış sefahat duygusu orada rahatlıyordu. Biz taşların asla böyle bir dertleri yoktur.

Papaz ve yandaşları Mercrea Hermes'in doğru yolu bulması için her gün kilisede azizlerin heykelleri ve ikonaları karşısında dua ediyorlardı. Ama ne çare!..

Kilisede papaz ve yandaşları bu çaresizlikler içinde kıvranırlarken, mabette yaşanan zevk ve sefahat âlemlerinin rezillikleri yalnızca yaşadıkları mekânda kalmıyor, içtikleri afyonlu şarapların etkisiyle insanlar, kendilerinden geçerek kıyıya kadar iniyorlardı. O anda içlerinden birinin söylediği sözlerinin anlaşılamadığı, şarkıyı sırf gürültü olsun diye hep birlikte bağırarak, sarmaş dolaş yürüyorlardı. Ellerindeki içki testileriyle kıyıdaki kayaların üzerine ve çevresine yayılıyorlar, çaldıkları anlaşılmaz müziğin etkisiyle naralar atarak sevişiyorlardı. Onlar kilisedekileri kızdırmak için ellerinden geleni yaparken, ayaklarının ucu yere değecek şekilde semersiz küçük bir eşeğe binen Mercrea Hermes, yağlı göbeğini ovuşturarak ve kilisenin ön duvarındaki biz taşları elleriyle okşayarak geçerdi. Bu onun kiliseyi çileden çıkarmak için yaptığı hafif kalan işlerin başında geliyordu. Biraz daha azıttığında eşeğinin sırtından aşağıya süzülür, uzun entarisini yukarıya doğru sıyırarak kilisenin kapısına işerdi. Bunu yaparken bir tilki kadar kurnaz davranır, her tırnağı ayrı renk boyalı ayaklarını kirletmemeye dikkat ederdi. Yaptığı soysuzluğun sonunda da, yüzünde yılışık bir gülüşle, bacakları iki yana ayrık, sadece işemekten işemeğe kullandığı organı elinde, bir süre daha öylece bekleyip kilisedekilere bakardı.

Son olarak acı su sarnıcına gelen keşişlerden birini mabedin yakınlarında yakalayarak, üzerlerinde su testileri bulunan katırları aşağıya doğru kovalamışlar ve keşişi zorla içeri alarak kucağına çıplak fahişelerden birini oturtmuşlardı. Bu arada hadım edilmiş oğlanlardan birkaçı da boş durmayarak keşişin, sakalı dahil, orasını burasını ellemişlerdi. Çevresinde atılan sürekli kahkahalar ve duyduğu utancın etkisiyle hareket edemez hale gelen keşiş, başına gelenleri

anlayamamıştı. Kiliseye döndüğünde hali perişandı, yaşadıklarını soluklanmadan kan ter içinde anlattı. Mabede zorla sokulduğunda aşk dolu ayinle karşılaştığını, uzun etekli ve uzun saçlı genç erkeklerin, önce ortak bir kaptan güzel kokular sürerek dans ettiklerini anlattı. Bir ara durarak soluk aldı ve toplu şarap içildikten sonra, ortada çırılçıplak soyunan iki çiftin herkesin önünde seviştiklerini sözlerine ekledi. Konuşurken telaşla dilinin sürçmesine ve gevelemesine, aynı yola baş koyduğu ve savunduklan dinden kaynaklanan yoksulluğu paylaştığı arkadaşları güldüler. Gülüşmeleri duyan papaz önce biraz sert çıktı, ama fazla da azarlamadı.

Sık sık Tekfur'un karşısına çıkıp şikâyet etmekten bıkmışlardı. Her huzura çıktıklarında yaşadıkları iğrençlikleri anlatıyorlar, bunlardan duydukları rahatsızlıkların her geçen gün arttığını sıralıyorlardı. Papazın asıl anlatmak istediği, başlarına ummadıkları kadar büyük bir gazabin geleceğiydi. Tanrı böyle bir duruma asla sessiz kalamazdı.

Gazap geldi mi? Geldi... Hem de öyle bir geldi ki, bakın şöyle: Papaz ve her seferinde yanında getirdiği ekibi; "Gerekeni yaparız, merak etmeyin!" sözünü ya da benzerlerini duyarak, hiçbir sonuç alamadan, sessiz ve yorgun kiliselerine dönüyorlardı. Artık yapacakları tek bir şey kalmıştı. O da, Agii Sophie'ye gidip dua etmekti. Gittiler. Gittiler ama orada, Büyük Kilise'de karşılaştıkları manzara daha korkunçtu. Kalabalık kilise bahçesi bir anda dalgalandı. Devrik sütün başlarından birinin üzerine, giyim ve kuşamından soylu olduğu anlaşılan orta yaşlı bir adam sıçradı. Kalabalık bir kez daha dalgalandı. Yükselen uğultunun ardından sessizlik oldu. Soylu adam çevikti, tok ve kararlı bir sesle bağırdı: "Papa'nın serpuşu ve sakalı yerine, Türk'ün sanığı ve sakalı..." Papaz, yanındaki yaşlı adama, konuşanın kim olduğunu sorduğunda; "Büyük Dük Lukas Notaras" cevabını aldı.

O gün, yapısında bir taş olarak görev aldığım kilisemin papazı Hıristiyanların birliğine inanmaz oldu. Arkadaşlarına Ortodokslar ile Papalığın arasında fikir ayrılıkları bulunduğundan da söz etmedi.

Bir gün önce geçirdiği ağır, yorucu günün ardından Papaz derin uykusundan kan ter içinde uyanmıştı. Elinden tüm oyuncakları alınmış çocuklar gibi hüzün doluydu. Nefesini tutarak sessizliği dinledi. Tekfura en son söylediği; "Tannı artık bağışlamayacak" sözü aklına geldi. Sorun, Mercrea Hermes'in pislik yuvası mıydı? Yoksa Şehir'de yaşadıkları ve her geçen gün daralan, çevrelerini saran çember mi? Tekfurun huzurunda sürekli anlattıkları; kendi aralarında yüzlerine söyleyip anlatamadıkları ama, çok iyi bildikleri o cehennemden çıkmış, hızla üzerlerine gelen kızıl atlı Sultan idi.

Gaddarlık insan biçimine girmiş, şimdi üzerlerine doğru hızla geliyordu. Kendisi çok iyi biliyordu ki, daralan çemberin dizginlerini elinde tutan bu canavarın önüne artık o görkemli Doğu Roma İmparatorluğu da geçemeyecekti. Bunu çok iyi anlayan ama Tanrı korkusundan konuşamayan dindaşları da biliyorlardı. Yüce imparatorun içine düştüğü aciz durumu, en güvendiği komutanı karşısında çok iyi görmüşlerdi. Onlar bile Türk sakalı ve serpuşu istiyorlardı. Oysa imparator, Tanrı'nin oğlu değil miydi?

Papaz, geçmişte bağlı bulunduğu imparatorlukla dost olan Müslümanları bir türlü anlamıyor ve iki karşıt düşüncenin iç içeliğini görerek, karamsar düşüncelerinden kurtulmanın çaresinin de Müslüman olmaktan geçtiğini çok iyi biliyordu. Tannı artık Sultan'dı!..

Papaz, odanın içinde gezindikten sonra kandili söndürdü, yatağına girdi. Üşüyen ellerini bacakları arasına aldı. Bir süre sonra yarım kalan uykusuna, kötü düşler görmemek için artık inanmak istediği ama bir türlü inanamadığı Tanrı'sına çekine çekine dua ederek daldı gitti.

Günlerce tartıştılar. Bu aralıksız tartışma, onların iki gruba ayrılmasına yol açtı. Bazıları düşünmek için zaman istediler. Kafa kafaya vererek aralarında mırıldandılar. Sultan'ın kanatları demirdendi. Onların altına sığınabilirlerdi ama kanatlar kapandığında nasıl bir durumun kendilerini beklediğini de çok iyi biliyorlardı. Ona güvenebilir miydiler? Demir kanatlı kartal Sultan... Cehennemin sert ve mağrur bakışlı son kızıl atlısı... Varlığından çok adı tüylerin diken diken olmasına yetiyordu.

Sonunda oylama yapmaya karar verdiler. Gizli oylamanın sonucunda Tanrı'nın bir olduğunu ve 'Peygamberler onun elçileridir, aralarında hiçbir fark yoktur' fikrini savunanlar çoğunluğu alarak kazandılar. Yitirenler, istedikleri yere gitmekte özgürdüler.

Kilisede kalanlar Sultan'a bir tezkere yazmaya karar verdiler. Yazdıkları tezkerede, Sultan'ın babası zamanında şehitler vererek yavaş yavaş sokuldukları bu yörenin son durumunu tüm açıklığıyla ortaya serdiler. Yöreye yerleştirilen Müslümanların ve uzak Hıristiyan diyarlarından getirilen zanaatkârların yukarıdaki sefahat mabedinde nasıl ve ne şekilde yozlaştıklarını, orada olup bitenleri daha da abartarak anlattılar. Sonunda, "Sen zaten Şehr'i alacak olan Sultansın. Gel sana sığınalım" diye yazdılar. Kilisenin bulunduğu Hermaion Burnu'na bir kale yapmasını öğütlediler. Papaz son cümle olarak kendisinin de bu kalenin dizdarlığına atanmasını istedi. Tezkerenin

yazımı bittikten sonra belki de utançlarından olacak hiç konuşmadılar.

O zamanlar Boğaz'da Karatya diye adlandırılan Bizanslı balıkçılar vardı. Bu balıkçıların, daha sonralanı Sultan Şehr'i kuşattığında, Haliç'teki kapılardan birini içerden açtığı dedikodusu o zamanlarda kulaktan kulağa yayılmıştı. Karatyalar'ın açtığı bu kapıdan Şehre ilk giren birliklerin başında Bursa Subaşı Cub Ali'ydi ve bu kapıya daha sonra onun adı verildi ve bu ad zamanla Cibali oldu.

İşte sevgili okur, bizim kilisenin papazı bu Karatyaları kullanarak, Sultan'a tezkeresini gönderdi. Kilisenin denize bakan yanındaki dehlizin demir parmaklıklı kapağı yukarı kaldırıldı. Sandal içeriye doğru uzunca bir kakıç yardımıyla çekildi. Baştaki Karatya ile onları kiliseye getiren bir keşiş kıyıyı kollayarak rıhtıma atladı. Karatya, rıhtıma oturarak, ayaklarının yardımıyla sandalın rıhtımın yosun tutmuş taşlarına çarpmamasına çabalarken, keşiş, hemen papazın yanına koşarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Papaz dümende oturan Başkaratya'ya doğru giderek kendisini saygı ile selamladı. Deri korunak içindeki emanetini uzattı. Hiçbir şey söylemedi. İçinden, "O zaten yapacağını biliyor" diye geçirdi. Başkaratya tezkereyi özenle göğsüne soktu. Eliyle üzerinden yoklayarak onu berkitti. Papaz bulunduğu yerden iki adım geriledi. İnce, tiz bir ses, yaklaşmakta olan gecenin habercisi oldu:

"Ho...Yollah."

Sandalın ardından bakanlar, küpeştesi dışındaki altın yaldızlı boyanın parlaklığıyla yeni çıkmakta olan ay ışığında parıldayan yakamozların birbirleriyle oynaştığını gördüler. Kıyıdakilerden bazıları bunu iyiye yormayarak derin bir iç geçirmeyle yetindiklerinde belki de iş işten geçmişti.

Sandal, karanlığı sessizce yararak, karşı kıyıda, Sultan'ın büyük dedesi Yıldırım Beyazıt'ın yaptırdığı Güzelcehisar'ın hemen yanında, Sultan'ın görevlilerinin bulunduğu, namazgâha doğru ilerliyordu. Papaz kolunu kaldırarak uzaklaşan yeni umudunu selâmladı. Cüppesinin bol kolu dirseğine kadar sıyrıldı. Kıllı kolu ortaya çıktı. Az sonra denizin sessizliğini, karanlıkta Karatyalar'dan birinin solo, diğerlerinin koro halinde söyledikleri bolluk ve gayret türküsü bozdu:

"Aman kozma / Ho yollah, ayak bozma / Haydi yollah. / Paran çoksa/ Ho, yollah keyfin bozma. / Ho yollah, beş bin balık versin / Ho yollah, ayak bozma/Bir balık aldı."

Bu bolluk ve bereket türküsü, günümüze kadar seksen tür balığın Boğaz'ı terk edene kadar, ınıp ve tarlakos çekimlerinde kullanılıp durdu. Bu konulara daha sonra değineceğim.

Günler burada sakin, diğer yörelerde hareketli ve hararetli geçiyordu. Buradaki sessizlik gelecekte olacakları müjdeliyordu. Ta ki bir gün buradaki sessizlik bozulana kadar.

Açık, temiz hava ve ortalığa çöken sıcaklık yazın yaklaştığının habercisiydi. Kilisenin arkasındaki tarlalarda yeni filizlenmekte olan bostanların üzerinde akşamdan kalma çiy damlacıkları güneşin ışınlarıyla pırıltılar saçıyordu. Islak otlardan yükselen buhar artık gözle rahat görülebiliyordu. Bostanlara yayılmış Damat İsfandiyarzade Kasım Bey'in altı yüz başa yakın koyunların taze fide ve otları yerken burunlarından çıkan duman da nemli toprağın saldığı tütsülere karışmaktaydı. Hayvanlar, onları kovalayanlar varmış gibi, seri hareketlerle taze fideleri yutuyorlardı. Anaç koyunların boyunlarına takılmış küçük çanların arada sırada çıkardığı tok sesler duyulmaktaydı.

Boz iri renkli çoban köpekleri yere uzanmış, gözleri kapalı, toprağın altından gelecek deprem öncesi uğultuları bekliyorlarmışçasına sessiz, kuyruklarını sallayarak mevsimin ilk sineklerini kovuyorlardı. Çobanlar ise, ortalığa fazla dağılmamış koyunların çevresinde ellerindeki uzun sopalara dayanmış, dalgın gözlerle yanı uykulu dikiliyorlardı. Bir ikisi yere bağdaş kurmuş oturmaktaydı. Onlar koyunların ekili bostana dağılmalarını hiç umursamıyorlardı. Bu aldırmaz hallerini görenler bilerek ve inadına böyle yaptıklarını sanırlardı. Çobanlara göre, koyunlar Sultan'ın olduğu için, bostanlardan daha değerliydiler. Ne de olsa ordunun bir kısım yiyeceğini onlar sağlıyorlardı.

Yanında çok sayıda adamıyla bostan sahibi uzaktan gözüktü. Elinde tuttuğu sopasını havada savuruyor, avazı çıktığı kadar bağırarak küfrediyordu. Uzakta olduğundan ne söylemek istediği belli olmuyordu, ama öfkesinden yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Yürürken ayağının altından tozlar kalkıyor, hırsından önüne çıkan taşları, büyük küçük demeden tekmeliyordu.

Kilisenin arka tarafındaki defne ağaçlarının çevrelediği yokuştan aşağıya doğru seğirmeye başladılar. Koyun sürüsüne yaklaştıkça, uslu yatan köpekler doğrularak bacaklarını gerdiler ve uyuşukluklarını gidermeye çalıştılar. Geniş ağızlarını açarak uzun dilleri ile yalandılar. Bu gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı hazırlık hareketiydi.

Çobanlar, boyunlarındaki dikenli tasmalara dikkat ederek onları tuttular ve yatıştırıcı sözlerle okşadılar. Bu işi yaparlarken, bir yandan da, gelenlerin önlerine doğru toplanıyorlardı.

Hareketleri ağır ve ölçülüydü. Çoğunun kolları yamçılarının içersinde kalıyor ve ellerinde ne olduğu belli olmuyordu. Hiddetinden dudaklarının kenarlarına köpükler birikmiş bostan sahibi, duraksamadan çobanların önüne kadar geldi ve avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Bu şekilde olduğu yerde zıplarken elindeki sopayı da yere vurmaktan geri kalmıyordu. Çok kızmış olmalıydı. Bostan sahibi konuşmaya ve yanında gelenler de ağızlarını açıp yaygaraya başlayınca ortalık gerginleşti. Şimdi, sürekli bağırarak konuşanlarla, yüzlerinde tatlı gülücüklerle onlara bakanlar vardı. Köpekler ise çobanların arkasında hırlayarak beklemekteydiler.

Tam bu sırada nereden çıktıkları belli olmayan yedi sarhoş, ellerindeki şarap testileriyle yalpalayarak kalabalığın yanına geldiler. Çoğunun ayakta duracak hali bile yoktu. Ne için, niye konuştuklarını ve neden gürültü yaptıklarını bilmeden onlar da ortalığı karmaşaya veriyorlardı. Suskun çobanların burunlarının diplerine kadar yaklaşıyorlar, ağızlarından tükürükler saçarak anlaşılmaz sesler çıkarıyorlardı. Olanlar karşısında hiç tepki göstermeyen ve umursamazlık içinde bakınan çobanları elleriyle dürtüklemeye başlamışlardı.

O sırada çobanların denetiminde bulunan köpeklerden en irisi hırıltıyla fırladı, bostan sahibini bir göğüs darbesiyle yıktı. Orada bulunanlar adamın elinde parlayan uzun ve ince hançeri gördüler. İri köpek, şimşek parlaması kadar kısa bir sürede terlemiş ve toza batmış hançerin sahibinin gırtlağını yakaladı. Güçlü çenelerini sıkarak, kalın boynunu silkeledi. Kan, çörteni yeni açılmış yalaktan su nasıl akarsa, öyle aktı. Yerdeki nemli toprak kokusu, taze ve ağır kan kokusuna karıştı. Köpeğin ağzı ve iri siyah burnu kırmızıya bulandı.

Çok kısa zamanda gelişen bu olayın yarattığı şaşkınlığın geçmesi uzun sürmedi. Çobanlar sırtlarındaki yamçılarını omuz darbesiyle geriye doğru silkeleyerek attılar, sırtlarında sakladıkları eğri kılıç ve kamalanı çektiler. Bostan sahibinin adamları da bellerindeki küçük baltalanı ve hançerleri sıyırdılar. Bazıları da uzun konçlu çizmelerinin içine sokuşturdukları sığır sinirinden örme kamçılanı aceleyle bileklerine doladılar.

Çobanlar, sarhoş serseriler, bostan sahibinin adamları ve köpekler... Ortalık bir anda ana baba gününe döndü. Bağırışlar, yakası açılmadık küfürler ve naralar. Sesler kilisenin duvarlarında yankılanıyordu.

Kilisenin arka taş pencerelerinden bostandan gelen gürültülere bakmak için koşanlar, çevreye dağılıp kaçışan koyunlarla, biri ötekinin üzerine çıkmış, boğazını kesmeye çalışan insanlanı yerlerde debelenirken gördüler. Kavga uzun sürmedi; az bir zaman sonra ortada yaralanacak ve öldürülecek insan kalmadığından erkenden bitti. Koyunların çoğu telef oldu, çobanlardan ölen ve yaralananlar vardı. Uzaktan kavgayı izleyen kilisenin Tanrı adına görevlendirilmiş din adamları araya girip kavgayı ayırmak bir yana, başlarını iki yana sallayarak, üzüntülerini belirtmekle yetindiler. Bostanda sessizlik uzun sürdü. Yaralı insan ve köpek iniltileriyle bunların akan kanlarına konan sineklerin vızıltılarından başka hiçbir ses duyulmuyordu. Sessiz yaralıların gözlerinde neden kavga ettiklerini soran acı dolu bakışlar vardı.

Çevreye kaçışan koyunlardan bazıları ölülerin yanlarına kadar gelerek akan kanları kokladı. Bu manzarayı seyreden papaz korkarak sırtini kilisenin soğuk duvarına yasladı. Korkusu koyunların Sultan'ın ordusunun yemek kaynağı olduğunu bilmesindendi.

İşte, tarihte bu kavgaya nedendir bilinmez "Koyun Savaşı" dendi. Sadece bir kavgaydı ama bu kavgayı neden olarak gösteren Sultan, işaretiyle önce kilise ve çevresinden başlayarak Şehr'in surlarına kadar dayandı.

Sabahın erken saatlerinde başlayan akın ve yağma, öğle vakti olduğunda sona ermişti. Sultan'ın savaş için çok iyi eğitilmiş seçkin askerleri zafer için fazla zorlanmadılar. Çevreye üç koldan giren birlikler toparlanmaya başlamışlardı. Daha bir saat öncesinde ortalığı inleten sesler durulmuştu. Buhara yatağanlı katır sidiğinde çifte su verilerek sertleştirilmiş çelik kılıçlar galip gelmişlerdi. Ortalık kan kokuyordu. Tüylü okların ve kargıların uçlarından gelen iniltilere, soluk soluğa oraya buraya koşuşturanların sesleri karışmaktaydı. Cengâverlerin arada bir savurduğu naralar yağmanın sonunun geldiğinin habercisiydi.

Avlak bölgesindeki geniş çayırda, gelebilecek herhangi bir Müslüman saldırısına karşı konaklamış bulunan imparatorun birlikleri üç koldan gelen Sultan'ın güçleri karşısında hiçbir varlık gösterememiş, yapılan küçük meydan savaşı çabuk bitmişti. Tutsaklar birbirine bağlanarak diz çöktürülmüş, yüzleri yere dönük, bitkin, başlarına gelecekleri beklemekteydiler. Ganimetlerin paylaşılması da cenk gibi çabuk bittikten sonra şimdi sıra Müslümanların ölülerini ve yaralılarını toplama işine gelmişti. Yaralıların bakımında böcek kanatları ve kurutulmuş yarasalardan elde edilen tozlar kullanıldı. Ağır kokulu,

ağrı dindirici merhemler, geniş bezlerle yaraların üzerine sarıldı.

Şehit olanlar yere yan yana yatırıldığında genç, yağız delikanlıların arasında kızıl sakallı, beyaz saçlı bir derviş dikkati çekmekteydi. Omzuna çaprazlama astığı heybenin içinden ceylan derisi kaplı Kuranikerim'ini aldılar. Elden ele dolaştırılarak öpülen Kuran alınlarına götürüldükten sonra dervişin göğsüne kavuşturulmuş elleri arasına yerleştirildi. Yüzündeki kan lekeleri ıslak bir bezle silindi ve çenesi beyaz tülbentle bağlandı. Kanı çekilmiş, solgun yüzüne son bir kez bakanlar, girişti̇ği işi sonuna kadar götürebilmiş olmanın mutluluğunu gördüler.

Kethüda, al atının üzerinde, yanında adamları savaş alanına geldi. Yaklaşan atlıları gören ölü soyucular kaçıştılar. Şehitlerin yanında duran kumandanlar sessizliklerini koruyorlardı. Atlardan inildi. Komutanlar, ayaklarının dibinde yatan ve savaşı yaşamlarının son günü olarak kabul eden, korku nedir bilmeyen, şehit düşmüş cengaverlere gipta ile baktılar. Kethüda, şehitlerin arasında dolaşırken kızıl sakallı ve saçları kazınmış kafasında bir tutamlık beyaz atkuyruklu Koca'yı görüp titreyen dudaklarıyla yutkunarak adını söylediğinde ilk başta kimse duymadı. Belli aralıklarla yineleyip durdu: “Kızıl Baba... Şeyh Kızıl Bedrettin Baba..."

Eller gökyüzüne doğru kaldırıldı ve duaya başlandı. Kıpırdayan dudaklardan mırıltılar geliyordu. Cenk alanındaki gerili ve dehşet saçan yüzlerin yerini şimdi nurlar açan çiçekler almıştı. Hareketlerinde ise meleklerin yumuşaklığı görülmekteydi. Kısa süren dua bittiğinde avuçlar yüzlere kapanarak sıvazlandı ve Allah'a şükredildi. Kethüda, burada bir şehitlik hazırlanmasını ve adının da 'Duatepe' olmasını buyurdu. Orası bundan böyle 'Duatepe' olarak anılacak ve bilinecekti.

Şehitlik hazırlandı. Ak saçlı, kızıl sakallı, yaşlı cengaver dervişin başucuna konmak üzere saçları gibi ak mermerden mezar taşını hazırladılar. Sefahat mabedi ve kiliseye doğru hırsla ilerleyen birlikler aceleyle hazırlanmış, elifi taçlı mezar taşında şu yazıyı okudular:

"Ak Şemsettin'in değerli arkadaşıydı. / Sultan Mehmet Han'ın babasıyla buraya gelmişti. / Es Seyit, Es Şeyh Bedrettin oğlu / Es Seyit, Es Şeyh Mahmut/ Es Şeyh Mustafa oğlu. / 1451 yılı"

Hikâyeme devam ederken, arada bir bilgi vermek istiyorum:

Bugünlerde Nafi Baba tekkesi arazisi ya da Şehitlik olarak

isimlendirilen ve Boğaziçi Üniversitesi arazisi içinde kalan tekke aslında Nafi Baba'nın babası Mahmut Baba'nın tekkesidir.

Gerçek adı Abdülnafi olan Nafi Baba, babası Seyid Mahmud Cevad Baba'nın ölümünden sonra, elli üç yıl gibi uzun bir süre bu tekkede şeyhlik yapmıştır. Nafi Baba zamanın önemli bir vazifesi olan müderrisliğe ulaşmış, ünlü bir kişi olduğu için bu mintıka ve dergâh onun ismiyle anılmıştır.

Nafi Baba Tekkesi'nin kuruluşu 16. yy kadar gider. Bilinen en eski postnişini mücerret Bektaşi şeyhlerinden Ali Baba (öl. 1771) dır. Mezar taşında 'Tariki abdallardan Ali Baba' yazması, Kalenderi kökenli Rum Abdalan geleneğinin 18. yy sonlarında dahi Bektaşilik geleneği içersinde yaşatıldığını gösterir.

1826'ya kadar bu tekkede Hisarlı Seyyit Ahmet Baba (öl. 1783) ve Mazlum Mustafa Baba (öl. 1812) postnişinlik yapmışlardı. II. Mahmut döneminde bu tekke kapatılırken, Büyük Mahmut Baba postnişindi ve Kayseri'ye sürülmüştü.

Tekke, Abdülmecit döneminde İsmail Baba tarafından (öl. 1855) canlandırılsa da, asıl önemine Büyük Mahmut Baba'nın oğlu Mehmet Abdünnafi Baba'nın (öl. 1899) posta geçişiyle ulaşmıştı.

Nafi Baba, "Melami meşrep" bir Bektaşi'ydi. Tekke, son dönem İstanbul Bektaşiliği'nde "Nafi Baba Tekkesi" adıyla ünlendi. Tekke yönetimine atamalarda "erbabiye”lik göz önüne alınarak "evladiye”lik ilkesi uygulanırdı.

Nafi Baba'nın yerine, Küçük Mahmut Baba Posta getirilmişti. 1925'lerde tekkeler kapatılırken posta Küçük Mahmut Baba'nın oğlu Nusret Baba oturuyordu. Bunların hepsi başka halifelerden nasiplidirler. Saraydaki Bektaşilerin çoğu da Şehitlik Dergâhı'ndan nasiplidir.

Tekke binası günümüzde mevcut değildir. Boğaziçi Üniversitesi yenileme çalışması yapacak ve kültür merkezi olarak onarılacaktır.

İşte, şimdi yerinde yeller esen elifi taçlı mezar taşına sahip Kızıl Şeyh Bedrettin Baba, tekkesini kuran Nafi Baba'nın ceddidir.

Kızıl Şeyh Bedrettin ailesinin Seyidler'den, yani Peygamber Muhammed'in torunu İmam Hüseyin soyundan olduğu söylenir. Müslümanların dördüncü halifesi kabul edilen Ali'nin taraftarları ve

ailesi, Kerbelâ olayından sonra Arabistan'daki zulümden kaçarak yukarılara, Horasan ve çevresine kadar dağılmışlar ve orada Türkler'le kaynaşmışlardı. İşte sonradan Anadolu'ya gelen din bilginlerinin çoğu bu soydan kişilerdi. Soyu Horasan'dan gelen bu bilginlere dayanan Nafi Baba'nın tekkesinden önce burada bir zaviye olduğu söylenilse de ben bu konuda bir bilgiye sahip değilim.

Gelelim, ahlak kaldıracı olmayan rezil Mercrea Hermes'in sonuna. Mabedinin taş zeminli avlusundan içeriye hızla giren savaşçılar, karşılarına ilk çıkan, güzel baldırlı Kallipyze'nin yani güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit'in mermerden çıplak heykeliyle karşılaştılar. Müslüman cengaverler utanarak önce yere, sonra birbirlerine baktılar. Avludaki sessizliği köşelerde pineklemekte olan güvercinlerin kanat çırpmaları bozdu. Birinin hiddetinden nara atması ötekilerin kendine gelmesine neden oldu. Kızgınlıktan gözlerinden nefret, ağızlarından ise kin sözleri dökülüyordu.

Koşuşarak dağıldılar. Bir kısmı aşağıdaki, bir kısmı da yukandaki odaların kapılarını tekmeleyerek kırdılar. İçerlerine daldılar. Alacakları tutsaklar kendi malları olacaktı.

Gürültüyle uyananlar ve köşe bucak gizlenmiş olanlar bir araya getirildiler. Ahırda samanların altına saklanan Mercerea Hermes, avluda toplananların yanına getirildiğinde tüm sefahat demkeşleri, mabedin simgesi Kallipyze'nin mahrem yerlerini Müslümanlar tarafından siyah katranla boyanarak örtülmüş olduğunu gördüler. Yüzü de ayrıca peçelenmişti. Avluda toplanan kadınlar ve yarı çıplak oğlanlar, başlarına geleceklerini bile bile, salya sümük ağlayan Mercrea Hermes'in haline gülmekten kendilerini alamadılar. Ama az sonra onlarda ağlamaya başladılar. Gülmekten sonra gelen bu ağlama, ona değil kendilerineydi.

Hadım edilmiş, kimi uzun etekli, kimiyse yarı çıplak oğlanların arasına Mercrea'yı getirdiklerinde korkudan ayakta duracak gücü kalmamıştı. Dizleri zıngırdıyordu; altına işemişti ve toprağa bulaşmış kirli ayakları sidikle birlikte vicik vicik keskin sirke kokuyordu.

Ahırdaki tüm hayvanlar dışarıya çıkarıldı. Tapınağın içine ve özellikle merdiven altlarına kuru ot ve odun yerleştirildi ve ateşe verildi. Bu arada iriyarı savaşçılardan biri Mercrea Hermes'in ellerini ayaklarını bağladı. Belinden ince uzun, parıltılı hançerini çıkardı, eşikteki Horasan kiremidin yanına diz çökerek önüne tükürdü ve ağır hareketlerle sürterek bileylemeye başladı. Bir süre sonra cepkeninin çıplak kolundaki kıllarla keskinliğini denedi. Hançer görev için

kıvamındaydı. Mercrea kendisine doğru haince ve pis pis sırıtarak gelen cengaveri gördüğünde yeniden ağlamaya başladı. Cengâver, bıçağın tersini, onu korkutmak için, yavaşça yüzünde gezdiriyordu. Bundan duyduğu acımasız haz, yüzünde dolaşan mutluluktan açıkça anlaşılmaktaydı. Bu haz bir süre devam ettikten sonra, hançerin keskin tarafı, görevini yerine getirmek için Mercrea'nın kulaklarının arkasından başlayarak, kafa derisini ensesinden yüzmeye başladı.

Tiz bir çığlık yükseldi. Avluda sesten ürkecek güvercin kalmadığından, orada toplanan tutsakların, yüreklerine tahta kazık saplanmışçasına çıkarttığı iniltiler gökyüzüne yükseldi. Hepsi ter içinde, sara nöbetine tutulmuş gibi korkudan titriyorlardı.

Deri yüzme işi arada bir aceleye geliyor, yüzülen deri Mercrea'nın etiyle beraber sıyrılarak çıkıyordu. Mercrea bir ara kendisini kaybederek bayıldı. En son kulakları kesildi ve önemli bir yere gönderilmek üzere hasırdan örme küçük bir kutuya konuldu. Yeni yüzülerek tuzlanmış taze bir koyun postu getirildi ve Mercrea'nın derisi yüzülmüş bedenine bağlandı. Şimdi avlunun ortasında, yerde koyun postu giydirilmiş, tulumu çıkarılmış, insan biçiminde büyük bir iskorpit balığı yatmaktaydı! İskorpit balığı kolay kolay ölmezdi, kötüler gibi! Bunun için arada bir inatla seğirerek titriyordu.

Alevler içinde yanan mabedin dumanları kiliseden görünmeye başladığında, kimi süslü biz devşirme taşlar tarihteki kalıcı görevlerini tamamlamak üzre, yapılacak kale için sessiz ve sakin, yerimizin değişeceği zamanı beklemekteydik. Sessizdik ve yüzyıllar boyunca, geniş zamanlarda, insanlar kendilerini acımasız savaşlarda yok ederlerken, bir tek bizler tüm zamanların kardeşliğini içimize sindire sindire yaşıyorduk.

Artık bize, daha doğrusu kiliseye sıranın geldiği o kadar açıktı ki... Papazın yanında kalmış olanlar, katırlara binerek başları önde utançla oradan ayrılan ve Hıristiyanlıkta devam eden eski yandaşlarını hatırlayıp imrendiklerinde iş işten çoktan geçmişti. Öteki dünyada değil ama bu dünyada her şeyin bedeli olduğunu kilisenin kapısına vurulan koçbaşın çıkarttığı tok sesten anladılar.

Hepsi, önlerinden geçen Boğaz'ın yeşilimsi mavi sularını gören büyük odada toplanmış, yüzleri beyaz, elleri titrek ve dudaklarından eksilmeyen kıpırtılarla Agia Michael ikonasının önünde diz çökmüş dua etmekteydiler. Askerler taş avludan gürültüyle kalın tahta döşemeli odaya girdiklerinde papazın elindeki küçük haç titredi ve yere düştü. Herkes şaşkın ve ne yapacağını bilmeden birbirine

bakmaktaydı. İçeriye zorla giren konuklar öfke saçmaktaydı. Ev sahipleri ise korku doluydular. Her zaman ve her yerde olduğu gibi ilk hareket, bakışları öfke saçanlardan geldi. Gözleri korku dolu olanlar, birkaç gün öncesinde, arka bostanlarda başıboş dolaşan koyunlar gibi, o korkunç görünüşlü savaşçıların önünden hiçbir şey söylemeden umutsuz ve umarsız sessizce yürüdüler. Karanlık koridordan geçerlerken önde yürüyen papaz kuytu bir girinti kolladı, ilk gördüğü girintide saklandı. Önünden geçenler bitene kadar soluğunu tuttu. Korkudan belinden aşağısını hissetmiyor, kendini çarmıhta asılıymış gibi hissediyordu. En kötü düşmanı zaman akmıyordu. Bir ara soluğunu tutmasından kaynaklanan havasızlığa korku da eklenince öleceğini zannetti. Ölüm bu muydu? Bu olamazdı, çünkü yaptıklarından ötürü ölüm, kendinden, bu kadar kısa sürede hesap soramazdı. Daha çok ıstırap çekmesi gerekiyordu ve bütün bunların farkındaydı. Sultan'a yazdığı teskereyi, istediklerini, umduklarını, kiliseye geldiği ilk günü ve oradan ondan nefret ederek ayrılan eski dindaşlarını hatırladı. Çocukluğu ve gençliği gözlerinin önüne geldi. Yaptıklarından utandı. Ayak sesleri bitene kadar orada ses çıkarmadan bekledi ve sonra bir hayalet sessizliğinde bir tek kendisinin bildiği dehlizin ağzına geldi. İçerisi karanlıktı. Kenarda duran çırayı aldı. Çıra mis gibi reçine kokuyordu. Burnuna götürüp kokladı. Yağli koku burnundan ciğerlerine yollandığında içine ferahlık doldu. İç geçirdi. Hayat yine de güzeldi! Sonra, cebinden çıkardığı kav ile az bir uğraştan sonra tutuşturmayı başardı. Dehliz, kilisenin arkasındaki bostanların dibine rastlayan çeşmenin yanına açılıyor ve oradan acı su sarnıcının içine çıkıyordu.

İki büklüm, karanlık dehlizden geçerken tavanın çökeceği aklına geliyor, sonra geri dönmeye kalktığında, arkasının da aynı göçük vaziyette olduğunu sanarak, önü ve arkası kapalı dar geçitte kalan bir farenin yalnızlığı içinde, ölüm korkusunu duyuyordu. Bacaklarının titremesini eğilmiş durumda yürümesine bağlarken, benliğinde fare gibi olma korkusunun, karanlık korkusuna üstün geldiğini anladı. Uzakta, çeşmenin yanındaki küçük kapı aralığından sızan ışığı gördüğünde sevindi. Özgürlüğüne az kalmıştı. Oradan çıkacak ve ters yönde acı su sarnıcının dehlizine girecekti. Ondan sonra ver elini sahil!

Papaz, çeşmenin çıkış ağzına geldiğinde gün ışığını gördü. Hatırlayabilecek olsa, bu ışığı ana rahminden dünyaya açılan ilk günündeki keskin ışıkla eşleştirebilirdi. Onca karanlık dar geçidi geçtikten sonra, gözünün kamaşmasını, yarı yarıya kurtulmasından kaynaklanan sevince bağladı. Avaz avaz bu duyguyla bağırmak istiyordu. Biraz durup soluk aldı. En son aldığı derin soluğu verirken

ensesinde bir soğukluk hissetti. Bu soğukluk, Müslümanlığın yeryüzüne yayılması için gökyüzünden indirilmiş can alıcı bir demir silahtan başka bir şey olamazdı. Dünyaya yeni gözlerini açmış çocuğun haykırışları kesildi ve karanlık köşelere sindi. Bunları bir şimşeğin çakmasından çok kısa bir zamanda düşündü ve ensesindeki soğuk demirin sahibine kırpışan gözlerle baktığında onun pis pis sırıtan yüzünü gördü. O anda kendisi için her şeyin bittiğini anladı. Bir zamanlar kalenin dizdarlığını düşünmüştü. Asılan yüzü biraz gevşedi; acı acı gülümseyerek geleceğine doğru, çerinin önünde ağır adımlarla yürüdü.

Kilisenin bostanlara açılan kapısına geldiklerinde, en yüksek tepesinden başlanarak onun parça parça yok edildiğini gördü. Yıkım işini yapanlar arasında keşişlerin de çalışması üzüntüsüne üzüntü kattı. Bedenine hiçbir şiddet uygulanmamasına rağmen canı yanıyor, içi çekiliyordu. Tanımlayamadığı müthiş bir yorgunluk içersindeydi. Kiliseden ayrılan arkadaşlarına imrendi. Onlar başlanı önde ve kırgın ayrılmışlardi ama şimdi mutluydular. O an yetinmenin ne kadar büyük bir erdem olduğunu anladı. Düşündüğünü yapamamaktan kaynaklanan eziklik içinde, çemberin nasıl daralıp bir nokta halini aldığını görebiliyordu artık. Bu nokta bir merkez olacaktı ve hedefin merkezinin kendi olduğunu şimdi çok iyi biliyordu. Ölümden korkmuyordu. Öldüğü anda az bir acı duyduktan sonra başlayacak yeni yaşamını düşünerek korkuyor, bu da bedenini ateşlerin sarmasına yetiyordu. Bu dünyada din adamıydı ama sonraki yaşamında ne iş yapacaktı? Aklına takılan bu gibi soruların yanıtını Sultan'a tezkere yazmadan önce verebilirdi. Ama şimdi? Artık çemberi olmayan dairenin merkezi de yoktu. Her şey, deniz, karşı kıyı, ormanlar, kilise, dizdarlık, keşişleri, çanlar ve ikonalar. Her şey... Gözleriyle görebildiği ve duyumsadığı her şey; ona göre bir çöl gibi uçsuz bucaksız ve düzdü. Gözlerinin alabildiği geniş alan, serap görünümünde pırıl pırıl parlamaktaydı.

Kilise ve papaz için sonun başlangıcı böyle oldu.

İşte sevgili okur, bir çağın, Ortaçağ'ın kapanarak, Yeniçağ'ın açılmasına neden olacak Doğu Roma İmparatorluğu'nun çöküp, ortadan kalkması dramının başlangıç noktası Kale'nin inşasına böyle başlandı.

Boğaz'ın Asya sahilini ele geçiren Sultan, Şehr'i kuşatmadan önce Karadeniz'den gelebilecek yardımları önlemek için Boğaz'ın en dar yerinde, yani Güzelcehisar'ın karşısında, Rumeli yakasında kuvvetli Kale'nin yapımına böyle girişti. Boğaz'ın en dar geçidi böylece iki ateş

arasında kalacaktı.

Sultan, 1451 yılı kışının başında ülkesinin en ücra köşelerine kadar haber salarak; usta, işçi ve kireç söndürücü amele isteyerek, yerini gösterdiği inşaatın baharda başlamasını emir buyurdu. Emirler, harfiyen yerine getirildi. 1452 Mart ayı sonunda bizzat kendisi inşaat alanına geldi. Çok hızlı bir çalışmayla dört ay sonra, Ağustos ayının sonunda Kale, garnizonu ve topçusu ile tam teşekküllü görevini yapmaya hazırdı.

Şantiyenin kurulduğu Mart ayına dönersem, bin usta ve iki bin irgatın çalıştığını söyleyebilirim. Bu rakama kireç söndürenlerle malzeme taşıyıcıları da eklemek gerekir. İnşaat başlamadan çeşitli malzemeler depo edilmişti. Anadolu'daki ocaklardan çıkarılan taşlar, Nikomedya (İzmit) ve Pontus (Karadeniz) ormanlarından elde edilen ahşap malzeme ve şimdiki Çubuklu civarına yakın bir yerdeki 12 kireç ocağından bol miktarda kireç getirilmişti.

Başlangıcından itibaren genç Sultan'ın işe bilfiil katıldığını çok iyi gördüm. O, yalnız Kale'nin yerini tespit etmekle kalmıyor, inşaat sahasında kazıklar çakılmasıyla plânın uygulamasını yakından gözlemliyordu. Daha da ileri giderek zihninde tasavvur ettiği kalenin krokisini de çiziyordu.

O zamanlar Türklerin dikkat ettiğim bir çalışma özelliği şuydu: Âdet olan törenle işe başlanıyordu. Otağı Hümayun (kutsal çadır, hükümdar çadırı) inşaat alanının ortasına kuruluyor, Sultan orada hazır bulunuyordu. Müneccimler (falcılar, gökbilimciler) eşref saatini belirlemek için gereken hesaplanı yaparak tartışıyorlar, verilen işaretle her tarafta aynı anda işe başlanıyordu. İş, sürekli ve en üstün çalışmayla devam ediyordu.

Bazı tarihçilerin yazdıkları gibi Sultan'ın elinde sapanla Kale'nin çevresini sürerek bizzat çizdiğini ben görmedim. Bu doğru değildir. Çünkü, ben bu inşaatın başından beri cansız görünen canlı tanığıyım. Sultan'ın elleriyle sembolik birkaç taşı kaldırarak, çalışanlara gayret olsun diye, yanıma getirdiğini gördüm. Bu onun yaptığı sembolik bir hareketti. Ama doğru olan taraf, Sultan'ın inşaatın yapımına bizzat katıldığı ve en küçük ayrıntıyı yine bizzat kontrol ettiğiydi. Kulaktan kulağa, Sultan'ın, bütün zevklerini ve avlarını bu iş için feda ettiği yayılmıştı. Onun şahin bakışları önünde Halil, Saruca ve Zağanos Paşalar, kendi çalışma bölgeleri olan kulelerinde birbirleriyle yarış halindeydiler. Bu hummalı çalışma devam ederken gemiler, sürekli Anadolu'dan taş, tuğla, kireç, kereste ve diğer malzemeleri

taşıyorlardı.

Ustalar ve irgatlar çoğunluğu Türkler olmak üzere, ülkesinin her tarafından gelmişlerdi. İşçi ordusu ulus bakımından karışıktı. Ustaların sayısı bini buluyordu ve iki irgat bir ustaya yardımcı olarak verilmişti. Ustaların çoğunluğu duvarcıydı. İnşaatın yaklaşık iki bin metreyi bulan iç ve dış duvar işlerine dağılmışlardı. İki usta birbirinden iki metre aralıkla aynı anda çalışıyordu. Diğer işlerden basit olarak görülen duvar örümü basit duvarcı ustalarına arşınla veriliyordu ama, özel işler, örneğin kuleler, kapılar ve bilhassa ana burçlar, çizimleri daha karışık olduğundan ustabaşlarının bulunmasını gerektiriyordu. Disiplin çok sıkıydı ve adalet düzgün bir şekilde yerine getiriliyordu. Usta gruplan yanlarında kadılarıyla gelmişlerdi ve Padişah idam hükmü verebiliyordu. Buna karşılık en iyi ve hızlı çalışanlar ödüllendiriliyordu. Sultan genelde her ne kadar gaddar olsa da, bu işte adalet dağıtıcısıydı!..

Sefahat mabedinin az yukarısındaki taş ocaklarında, balarısı peteklerinden farksız bir hareket görülüyordu. Bu akıllara durgunluk veren çalışma, taş ocaklarından başlayıp sefahat mabedinin yıkıntıları üzerinden geçerek, yıkılmış olan kilisenin sahiline kadar uzanıyordu.

Yıkılan kiliseden kalan taşlar ve ahşap kalıntılar, inşa edilmekte olan Kale'nin kulelerinde ve duvarlarında yerlerini almak için ortadaki alanda toplanmıştı. Yakılan, yıkılan sefahat mabedinin mermerleri de aynı yere getirilerek toplanmış, Sultan'ın gücünün bir göstergesi olarak kısa bir süre sergilenmişti.

Beni devşirme taşların arasından ayırdılar. Çünkü içlerinde enli, boylu ve büyük olan bendim. Beni ana kapıda Eşiktaşı olarak kullanacaklarını, biz devşirme taşları görmeye gelen ustabaşları konuşurlarken duydum. Ana kapının önüne peç olarak yapılan kale yavrusu hisarpeçenin arkasındaki ana kapının eşiğini ben süsleyecekmişim! Bu arada hemen belirteyim: Hisarpeçe de ne ola demeyin sakın!.. Hisarpeçeden Kale'nin yapımını anlatırken bilgi vereceğim.

Şimdilik kelime anlamıyla yetinelim. Hisarpeçe kelimesi Fransızca askeri bir terim olan 'barbacane' ile tercüme edilmesinin yerinde olduğuna şüphe götürmediğini göz önünde bulundurmuşken, peçe kelimesinin Farsça'da hayvanlardan bahsedilirken küçük anlamına geldiğini de unutmayalım. Türkçe karşılığı yavru olarak verilir sözlüklerde. Hisarpeçenin tam kelime karşılığı kapıyavrusudur. Böylece hisarpeçeye, küçültülmüş hisar da denilebilir.

Konumuza dönelim.

Eşik olmak!.. Daha doğrusu ne içeride ne de dışarıda olmak!.. Sınırda olmak!.. Kararsızlığın temsilcisi eşiğin taban taşı olacaktım. Üzerimde tereddütle duran insanlar, "İçeri gireyim mi, girmeyeyim mi?" diyerek neler düşüneceklerdi?

İşte bu düşünceler içersindeyken, bir ara papaza gözüm ilişti. Taşıdığı ağır taşın bedenine verdiği yükle akıttığı ter, alnından gözbebeklerine kadar işlemişti. Terinin, gözlerini yakmasından kaynaklanan uyarmalarla yaşadığı gerçeği, artık tüm çıplaklığıyla görebiliyordu.

Papaz, terli alnını yer yer yırtılmış cüppesinin kollarına silerken, sandaletlerinin içinde tere ve kana bulanmış ayaklarını gördüğünde onlanı tanıyamadı. Kalın manda derisinden yapılmış torbanın içinde en yüksek kuleye içinde yumurta akı ve tuğla kırıklarıyla pekiştirilmiş Horasan harcı taşıyordu. Yuvaları dağılmış kırlangıçları gördü. Başının üzerinde dönüyorlardı. Onların yuvasız kalmalarını kendi suçu olarak kabullendi. Kırlangıçların uçuşarak çevresinde yaptığı keskin dönüşler, çocukluğundaki meşin sapanlarla avladığı kuşları hatırlattı. Onların şimdi yuvaları yoktu ama, özgürce istedikleri yere kanat çırparak uçuyorlardı.

Bu karmaşık duygular içindeyken çevresi aydınlanıverdi. Aydınlığın içinde Agia Michael'i gördü. Üzerindeki zırh parlıyordu. Gözleri kamaşmıştı. Agia Michael, elinde parıldayan kılıcıyla inşa edilmekte olan Kale'nin üstünde dönerek uçtu ve Şehr'e doğru akıp gitti. Papaz, gördüklerini başkalarının da görüp görmediğini anlamak için orada çalışan öteki tutsaklara baktığında, onların hiçbir şey olmamışçasına işlerinde çalıştıklarını gördü. Daha birkaç gün önce kilisesi içinde dolaşıyor ve Agia Michael'e yalandan dualar okuyordu. Hayat ne kadar garip ve matraktı!..

Artık reddettiği Tanrısına sığınacak ne bir durumu, ne de arkadaşlarına göz atacak kadar gücü vardı. Kendini bir hiç olarak hissettiğinde dizlerinin üzerine çöktü. Ağırlığım kadar bir yükün bindiği omuzlan ve uzantıları olan kollan fazlalık geliyor, artık onları taşıyamıyordu.

Genç Sultan, yerden bir anda yükselen bu görkemli yapıya heyecanla bakıyor, çevresindeki paşalanı, beyleri, mimar ve ustalanı, çoşkunun tükenmez hazzıyla izliyordu. Kale'nin 3 büyük burcu Saruca Paşa, Halil Paşa, Zağanos Paşa buyruğunda büyüyordu.

Kale'nin çizimlerini mimar Hacı Müslihittin Ağa'nın çizdiği söylenmekteydi. Ağa arazinin durumuna göre biçim vererek üçü büyük, biri orta diğerleri ise küçük çaplarda ve değişik biçimlerde olmak üzere on yedi kule inşa etti.

Kale'nin beden duvarları, her iki yüzü düz ve dik olan ve değişik kalınlıkta bulunan som kâgir olarak örülmüştü.

Bir saldırıda en çok tehlikeyle karşılaşacak olan duvarlar, A ve B burçları arasındaki batı duvarlarıydı. Bütün bu cephe üzerinde, beden duvarının aşağı yukarı sabit olan kalınlığı beş metreyi buluyordu. Güney cephesinde arazi çok çukur olduğundan ona yaklaşmak çok güçtü. Burada beden duvarlarının kalınlığı üç metreye indirilmişti. Kayalarin sarplılığının savunma gücünü arttırdığı bütün yerlerde duvarlar bu üç metre kalınlığı muhafaza ediyordu. Boğaz'ın sahiline doğru hisarpeçenin koruduğu yerde bile duvar kalınlığı 4-5 metre olarak örülmüştü.

Beden duvarlarının tepesine bir devriye yolu yapıldı. Bu yol, toprağa, iniş çıkışına göre, 5-10 metre egemenliğini koruyordu. Bazı çok meyilli yerlerde bu yolu kademeli şekilde yapmışlardı. Bu suretle, güney duvarının bütün uzunluğunca bedenin üzerinde sürekli bir merdiven vardı.

Dışarıda devriye yolu 80 cm kalınlığında ve 2 metre yüksekliğinde, mazgal koruyucusu olarak adlandırılan dedanlı bir korkulukla himaye edilmiştir. Ortalama olarak mazgalların açıklığı 80 cm ve 1.5 ile 2 metre eninde, iki akıntılı ve yassı tuğla ile örtülmüş duvarlarla ayrılmıştı.

Onarılmış kuşatma duvarı boyunca birçok merdivenler yerleştirilmişti. Genişlikleri ancak 80 cm ile 1 metre arasında olan ve beden duvanının içinde bulunan bu merdivenler, devriye yolu ile kalenin zemini arasında doğrudan doğruya ve çabuk bir ulaşım sağlıyordu. Bunların sayısı 18'dir. Kale'nin yukarıdaki çizimine bakacak olursanız, şu açıklamayı yapamadan da geçemeyeceğim: Kalenin plânında 'e' ile gösterilen merdivenlerin bu kadar çok olması, devriye yolunun kulelerle sık sık kesilmesi ve yakın iki bölüm arasında ulaşımın ana kuleler tarafından engellenmesi dolayısıyla güçtü. Gerçekte, ikinci kulelerden birine girmek ve orada bulunan kapı, merdiven ve köprüleri aşmak gerekirdi. Beden duvarına yapıştırılmış merdivenleri çoğaltmakla savaşçılara, kalenin hücuma uğramış kısmına çabucak yetişme olanağı sağlıyordu.

Doğudaki hisarpeçeden bugün ancak kuzey kısmı kalmıştır. Güneyde kalan kısmı çok sonraları polis karakolu yapılmak için yıkılmıştı. Hisarpeçenin güneye doğru biraz daha uzamamış, güneydoğudaki çok köşeli kuleyi çevrelememişti.

Ortalama 2,5 metre kalınlığındaki beden duvan kuzeyde II sayılı burca dayanırken, düzensiz ve çok açılı bir şekil çiziyordu. Onun mazgallı bir korkulukla korunan devriye yolu, hisarpeçenin iç zeminine 2,5-5 metre yüksekten hâkim bulunuyordu. Dipte ve beden duvarının yanı yüksekliğinde yarım daireli kemerler şeklinde ve değişik genişlikte top mazgallarını sıralamışlardı. Yalnız bir 'b' kapısı, kuşatma duvarının cümle kapısına 'b' uygun olarak basık kemerlidir. Bir tek yan takviye kulesi bulunan XIV sayılı burç ise iki katlı ve çok köşelidir.

Kale bedenlerinde açılmış beş tane 'a', 'b', 'bl', 'c', 'd' kapısından ilki olan 'a' kapısına Dağ kapısı denir.

Basık kemerli olan kapının üstünde surun devriye yolu seviyesine açılan dörtgen şeklinde bir mazgal vardır. Kale duvarlarının dik sathından biraz çıkıntılı olan bu mazgal, yanım daireye benzeyen, kırık hatlı bir tuğla duvar üzerindedir. Kapının üstünde duvarın içine yerleştirilmiş dikdörtgen biçiminde bir taş vardır ki, bir kitabe plâkasına hiçbir yazı konulmamıştır. Bu kapının iç tarafında, bugün modern bir duvarla çevrilmiş, üzeri tonozlu nöbetçi yeri yapılmıştı. Bu kapı daha önce de buna benzer bir duvarla korunuyordu. Bu kapıda bir veya iki nöbetçiyi barındırabilen 2,50 metre ebadında kare biçimli bir nöbetçi kulübesi vardı ve kapının üzerinde bulunan devriye yolunu sahanın geri kalan bölümünden ayırıyordu.

Kale'nin ikinci kapısı 'b' Dizdar kapısıdır ki, adından da anlaşılacağı gibi dizdarın kaldığı yer bu kapının hemen yanı başındaydı.

Basık kemerli açıklıktan önce baş kemeri tuğlayla örülmüş yarım daire şeklinde tonozu vardır. Buna yassı konmuş, üç sıra tuğla ile örülmüş bir kemer silmesi eşlik eder. Tonozun içinde, suyun devriye yolu seviyesine açılan bir yatay mazgal yerleştirilmiştir. Demir levhalarla kaplanmış olan kapı kanatları, bir yatak içine yerleştirilmiş olan yatay bir direkle kapatılıyordu. Bunun için direğin ucunu kemerin öbür ayağındaki oyuğa sokmak yeterliydi. İşte ben bu kapının Eşiktaşıyım.

Hisarpeçe kapısına gelince... Hisarpeçenin beden duvarına açılmış basık kemerli sade bir kapıdır. Kapının eşiği rıhtım seviyesinden iki metre yüksek ve benden daha genç bir mermer taştır. Şimdilerde geniş

merdivenlerle kapıya ulaşılır ve şüphesiz ki, rıhtımın ve karayolunun inşasından önce sahile inen bir rampanın yerini almıştır.

Kale'nin son kapısı 'c' olarak adlandırılan Sel kapısıdır ki bu kapının yapılış şekli Dizdar kapısının aynıdır. Ama, 40 cm genişliğindeki yatay mazgal, açıklığın iki tarafındaki duvar kenarının arasındaki bütün uzunluğu işgal eder. Kapının kanatlarının gerisinde Dizdar kapısındaki kapatma sisteminin aynısı vardır. Bu kapı sürekli kapalı tutulur. Bu kapı kapalı kalmaya mahkûm bir kapıydı! Neden mi? Kapının yalnız tek açıklığı bulunmadığından, açıklığın bütün genişliğini kaplayan yatay mazgaldan buraya bir dişli demir sürgü iniyordu. Ezelden dişli demir sürgü indirilmiş olduğu için kapı bu durumuna mahkûmdu.

Duvarın güç geçilebilen bir noktasına açılan 'd' kapısı, özel bir savunmaya sahip bulunmayan basit gizli bir kapıdır.

Sevgili okur... Şekiller, sayılar, harfler ve işaretler... Bütün bunlar sizi sıkıyor olabilir ama, sizlere tarihin tanığı olduğumu söylemiştim. Ayrıntılanı kaçırmamak için elimden geleni ardıma koymamak benim asli görevimdir!..

Kale'nin burçlarına gelince. Ben taş için üç büyük A, B, C burçlanından önce küçük kuleler daha önemlidir. Çünkü insanlar hep bu büyük burçlarla ilgilenip, küçükleri nedense göz ardı etmişlerdir.

Küçük burçlardan sadece bir tanesi (XI) dikdörtgendir. Altı tanesi (III, V, VII, VIII, XII, XIII) çok kenarlı, altı tanesi (I, II, IV, V, IX, X) daire ve hisarpeçenin bir tek (XIV) burcu çok kenarlıydı. Bu kulelerin yuvarlak ya da çok kenarlı olmaları, savunma bakımından bir önem taşımazdı.

Yapım şekilleri ne olursa olsun, bütün burçların devriye yoluna egemenliği azdır. (2-3 metre) 7-8 metreyi bulan bazı önemli seviye farkları, arazinin meyli gereği, bir kulenin dibinde beden duvarının inmesinden meydana gelir. Kabul edilen esas, egemen olan burçlardır.

Bir taraftan da A-B mesafesi üzerindeki kulenin diğer çevirme duvarlarınınkinden daha sık olduğuna işaret olunabilir. Kitle halinde saldırıya karşı kalabilecek tek kısımda kısa cepheler kaidesi uygulanmıştır. Bu hareket tarzıyla Kale çapraz ateş ve hücumlardan korunuyor ve düşmana hiçbir ölü açı bırakılmıyordu. Üç kule dışında bütün devriye yolu çıkıntıları birbirinden ayrı olarak bulunuyordu. Bazı kulelerin bütün yüksekliklerinde içleri boş olarak örüldü. (I, II, IV, XII, XIII. kuleler) Ya da yalnız alt kısımları devriye yolunun altında açık olarak örüldü. Bunlar, VII ve VIII kulelerdi. Diğer kuleler: V, IX,

X, XI, bir ya da birkaç dairevi veya dikdörtgen şeklinde katlarla inşa edildiler. Zamanla katlar arasındaki döşeme ve kirişleri yok oldu. Duvarlarda bunların oyuk yerlerini görebilirsiniz.

Bölümlerden birindeki devriye yoluna düşmanın girdiğini farz edin. Düşman, orada dar bir alan üzerinde, civar kulelerdeki savunma kuvvetlerinin ateşiyle karşılaşırdı. Diğer yandan, eğer yanındaki bölüme geçmek isterse, kapılarıyla, iç merdivenleriyle ve kaldırılan köprüleriyle başlı başına bir savunma sistemine sahip olan diğer bir kuleden geçmek zorunda kalırdı. Bu kuleler de düşman için ölüm demekti.

Ne kadar akıllıca hazırlanmış bir sistem değil mi?..

Kuzeybatıda silindir biçimindeki büyük kule Saruca Paşa tarafından 9 katlı olarak yaptırılmıştır. (A kulesi) Son katın üstü tuğladan bir kubbeyle örtülüdür. Bu kule uzun süre tutukevi olarak kullanıldığından Kara Kule adıyla da anılır.

Deniz kıyısında ve giriş kapısının yanında bulunan 12 köşeli prizma biçimindeki büyük kule, Veziriazam Çandarlı Halil Paşa tarafından yaptırıldığı için, Çandarlı Halil Paşa burcu denir. (B kulesi) 9 katlı olan bu kulede 1955 yılında bir asansör düzeni kurulmuştur. Kule üzerinde Kûfi yazısı ile Allah'ın isimleri yazılıdır.

Kale'nin güneybatısında ve bir küçük tepe üzerinde bulunan silindir biçimindeki büyük kule Zağanos Paşa tarafından yaptırıldığından Zağanos Paşa Kulesi denir. (C kulesi) Bu kule, bir tedbir olarak en çabuk bitirilendir. İki aylık bir sürede tamamlanmıştır. Bir saldırı karşısında bu kuleye sığınılacak, esas kuvvetler gelinceye kadar, müdafaa buradan yapılacaktı.

Bu kuleler ortaçağda, doğuda yapılmış burçların en kudretlisiydi. Ölçüleri Fransa'daki Coucy burcundakilere yaklaşmaktadır. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, o zamanın Avrupa'sının en güçlü ülkeleri Fransa, Almanya ve İtalya'da bilinen en büyük burçlar bu devlerin yanında birer cüce gibi kalıyordu.

Kale'nin inşasından birkaç yıl sonra Sultan, Yedikulehisarı'nın yapısında daha küçük oranlar kullanmıştır.

"Kale'nin duvar yapısı nasıldı, burçlarda duvar yapıları nasıldı?" diye, soracak olursanız, biz taşların nasıl istiflenip, bir araya getirilerek yapım özelliklerimizden söz etmemiz gerekecek.

Bu konuda duvar yapı sisteminin, "çabuk" kavramıyla, olgusuyla eşdeğer olduğunu vurgulayarak söze girmem gerekecektir. Duvarlanın görünen yüzlerinde basit bir şekilde düzeltilmiş moloz taşlar yatay tabakalar halinde örülmüştür. Taşların biçimsiz taraflan, bol Horasan kireç harcıyla yedirilmiş, duvarların şurasında burasındaki yerlerinde tuğla ve kiremit parçaları ile kamalanmıştır.

Örülmüş iki cidar arasındaki iç kısım çeşitli ölçülerde moloz taşlar Horasan ve kireç harcından meydana gelmiş bir istifle doldurulmuştur. İkinci derecedeki kulelerde de bu tarz yapıya sadık kalınsa da, bazı bağlantı yerlerinde tuğla çubukların kullanılması, kullanılan aceleci tarzın gerçeğini değiştiremez. Yalnız üç büyük A, B, C ana burçlarıyla güneydoğudaki çok kenarlı (VI) kulede duvar örümü tarzı hakkında değişikliklere değinilebilir. Şöyle ki:

Duvar örgüsü beden duvarlarındaki tarza yakındır. Bazı yerlerde tuğla çubuklar bizlerin arasına düzensiz yerlerini almışlardır. Kullanılan kalınlıkları 4, boyları 28 cm'dir. İçteki kemer ve kubbelerde de aynı model tuğla kullanılmıştır. Çeşitli cephelerde oldukça önemli tabaka farkı gözünüze çarpabilir. Kuzey, doğu ve batı cepheleri değişik yükseklik de moloz tabakalarıyla örülmüştür. Tarihte, Kale'nin yapımından önce burada yer almış binaların dikintilerinde kullanılmış birçok taşı burada görebilirsiniz.

Prizmanın çeşitli cepheleri arasında duvar örgüsünün önemli değişiklikleri görülür. Kuzey, doğu ve batı yüzleri muhtelif yükseklikteki moloz taşı tabakalarından örülmüştür. Yeniden kullanılmış eski yapı dikinti devşirme bizlere burada çokça rastlayabilirsiniz. Duvar üstünde taş ve tuğla çubuklarının görünüşü oldukça düzgündür. Bu tarzda güney, güneydoğu ve güneybatı cephelerinde pek az yontulmuş moloz taşlar, tuğla çubuksuz ve düzensiz bir suretle kullanılarak daha kaba ve ilkel bir örgünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Birbirinden bu kadar farklı iki örgü tipinin olması, inşaatın iki aynı devrede yapıldığındandır. Gerçekte Doğu Roma tarzı olan bu burcun tahrip edilmiş kısımlarının Türkler tarafından tamir edilerek kullanıldığı sözleri kulaklarıma zaman zaman gelse de, bu asla doğru değildir! Şimdi size sorayım: Yarısı harap olmuş bir yapıyı onarmak mı kolaydır, yeniden yapmak mı? Tabii ki, verilecek özelliklerle yeniden yapmak... Ayrıca bu burcun kuzey ve doğu cephelerindeki iki süsleme panoyu dikkatle incelemek yeterlidir.

Her pano bir kare çerçeve içinde ve moloz zemin üzerinde tuğladan yapılmıştır ve zikzaklı şekiller ihtiva etmektedir. Birinde, tuğlalardan Arapça kufi yazıyla 'Allah' kelimesinin merkezi bir kare çevresinde güneş kursu döndürülerek yazılı olduğu görülür.

Burada Kufi yazısına da izninizle kısaca değineyim, bilgilendirmek açısından... Mensûbi adı da verilen bu yazı ile sikke, kitâbe ve Kuranikerim yazılmıştır. IV. Halife Hz. Ali'nin bunu geliştirdiği ve ustaca kullandığı söylenir. Önceleri Mekki, Medenî, Basri adları verilmiş olan bu yazı, nesih yazısından sonra itibarını kaybederek yalnız kitabelerde ve süs yazısı olarak ara sıra kullanılmıştır.

Diğer panodaysa, ilk zamanlar pek çok tuğlası eksik olmasından ötürü insanların okumakta zorluk çektiği bu yazının, yeniden yapılanmada eksiklerinin tamamlanarak 'Muhammed' olduğunu, ben, ilk yazıldığı andan itibaren çok iyi biliyordum.

Ben devşirme mermer Eşiktaşı, kendi dilimde sessiz konuşanım. Bu burcun Türk yapısı olduğunu konuşsam da insanlara çıkmayan sesimle bunu izah edemiyorum. Ama taşların arasına yerleştirilmiş bu iki pano B burcunun Türklerin eseri olduğuna dair su götürmez delilleri değil midir?..

Gözden kaçan, bu kısmın bir deprem sonucu meydana gelen tahribatın tamirinin itina gözetmeden yeniden inşasıdır.

Kaidesi A Burcu'nunki gibi örülmüştür. Ama silindir kısmın bütün yüksekliğince moloz taş ve tuğla çubuk tabakalanı açık bir suretle gōrülmektedir. Panoların yükseklikleri değişiktir. Ortalama altı kat moloz taşı duvar vardır. Tuğla bağlantıları üçer kat tuğladan meydana gelir ve 4'e 24 cm ölçülerindeki her tuğlalardan meydana gelen her tabakanın arasında 4-5 cm kalınlığında harç tabakası vardır. Bu örgü tarzı, yalnız duvanın dış cidarında kullanılmıştır. İçerde olağan şekil görebilirsiniz: kabaca yontulmuş moloz taşı ve taş kamalar...

IV. Kule'ye gelince... Burada tuğla çubuklarıyla moloz taşlarının oldukça muntazam bir suretle birbirini tamamladığını görebilirsiniz. Tuğla ebatları ve harç kalınlığı burada da aynıdır.

Genel olarak şunları söyleyebiliriz sevgili okur: Beden duvarlarında olduğu gibi kulelerde de tuğlanın, değişik oranlarda taşa karıştığı, ama bütün durumlarda kullanılan taşların küçük hacimde olduğu, bol harçlı kalın bağlamalar kullanıldığı görülmektedir. Tuğlaların hepsinin 4 cm kalınlığında 28 cm boyunda olduğu görülmektedir. Devşirme

hemcinslerime gelince, bunlar silmeli ve kabartmalı mermer parçalanından ibarettir.

Kemerler değişik şekillerde çizilmiştir. Yarım daire, basık, kırık ya da gemi teknesi biçimleri gibi. Yarım daireli kemerle kırık kemerin hemen yan yana kullanılması Selçuk ve Doğu geleneğinin Doğu Roma şekilleriyle zenginleştirildiği Osmanlı mimarisinde, kemer şekillerinin arkeolojik bir kıstas oluşturamayacağını bir kez daha Kale'de ispatlamiştir.

Süslemeli hiçbir kemer yoktur. Bir tek şunu belirtebilirim ki, C burcundaki kapının basık kemeri beyaz hemcinsim ve gri kalker taşlarla yapılmıştır.

Ahşap yapılanmaya gelince: Doğrama ve ahşap işinden sadece A burcunun döşemesi günümüze kalmıştır. Ama B ve C burçlarındaki duvarlarda bulunan kiriş oyuklarından, bunların da birincisine benzer olduğu anlaşılabilir. Kale'de uygulanmış inşa tarzı bir bütündür ve asıl burçların duvar yapılarında rastlanan küçük değişiklikler ayrıntıya aittir. Bu küçük değişiklikler hiçbir zaman, bazı yapı bölümlerinin Doğu Roma aslından olduğunu göstermez.

Kale yapılırken Batı'dan esintiler alındığı görülmektedir. Özellikle A, B, C burçlarının çatı yerleşimlerinin Doğu ile hiçbir ilişiği yoktur. İstinasız terasla örtülüdürler. A burcu tümüyle Batı'dan gelme bir tip üzerinde düşünülmüştür ki, bazı tarih yazarları bu burca Frengi Kule (Avrupa tarzı kule) demektedirler. Şunu çok iyi biliyorum ki, ustalar, Cenevizlilerin yaptığı Galata surlarından da esinlenmişlerdir. Büyük burçlar, şimdilerde Galata Kulesi olarak adlandırılan; günümüze gelinceye kadarçok değişikliğe uğramış ve üzerinde külahı bulunan Cenevizlilerin İsa Kulesi'nden kopya edilmişti.

Şimdi, biraz da Kale'nin yapımını denetleyen Zağanos Paşa'nın, yazdırdığı ünlü kitabeye değinelim. Bu kitabe, Şehir'deki en eski tarihli Türk kitabe taşıdır. (Uzunluğu 70 cm, Yüksekliği 25 cm) Mermer üzerine Hattat Rakım'ın icadı olan sülüs yazı tipinde kabartma iki satır Arapça'dan ibaret bu kitabedeki yazının anlamına geçmeden sülüs hat hakkında şu bilgiyi vermemde yarar var. Yazının sülüs yani üçte bir adını alması, bu üçte iki ve üçte bir oranına sürekli sadık kalınmasındandır. Kalınlığı meşk kalemidir ki daha incelerine 'ince sülüs', kalınlarına da 'celi (=kalın) ya da 'sülüs celi'si denir. Kitabede şunu yazar:

"Bu yüksek ve aşılmaz kalenin inşasını Sultan el azam ve Hakan el

muazzam Muhammed bin Murat Han emretti. Onun memleketi ve kulu ve mükkerem veziri Zağanos Paşa bin Abdullah hakkındaki lütfu ilânihaye payidar olsun. 856 senesi Receb ayında tamam oldu." (Temmuz-Ağustos 1452)

Kale'nin yapımında her dinden insanlar çalıştı ama Ermeniler çalışkanlıklarıyla hemen göze çarpıyorlardı. Bunlardan bir tanesi, beş kişinin ancak kaldırabileceği taşları kaldırıp sırtına vuruyor, istenen yere taşıyordu. Ben, taş olalı böyle güçlü kuvvetli bir adam görmemiştim!.. Yorulmak bilmeden çalışan bu Ermeni amele, diğer çalışanlara olumlu yönden örnek gösteriliyordu.

Sultan'a bu ameleden söz açtılar ve o da, kendisine "Dile benden ne dilersen..." dedi. Amele, kendilerine bir mezarlık yeri gösterilmesini üstü kapalı belirterek, "Ben kulunuza yatacak bir yer ihsan edilsin!.." diye cevap verdi. Bu cevap karşısında Sultan şöyle buyurdu: “O taşı sırtla, ne kadar yer dolaştırabilirsen, o kadar yer senindir."

Çok kuvvetli olan amele, tüm gücünü toplayıp kocaman taşı sırtlayarak, dolaşabildiği kadar dolaştırmış ve nihayet yorulduğu yere birakmıştı. Şimdi Rumelihisar Üstü'deki Ermeni mezarlığının bulunduğu yer bu amelenin yorulup sırtındaki taşı bıraktığı yerdir.

Sultan, ferman ile onayladığı yaklaşık on dönüme yakın araziyi bu ameleye hibe etmiş, o kocaman taş ise amelenin bıraktığı yerde asırlarca 1921 yılına kadar kalarak varlığını sürdürmüş, sonra bir yapıya girip saklanamayarak kaybolan taşlar gibi sırra kadem basmıştır.

Burada anlatmak istediğim, Rumelihisar Üstü'deki Ermeni kabristan tarihinin Kale'nin yapım tarihiyle aynı geçmişe sahip olduğudur.

Kale'nin yapımıyla ilgili bir masalı anlatmadan geçmeyeceğim. Yaşadığı olayları bir insan görüşü alanından dışanı çıkanıp genel sözler söylemeyen, kendi çektiklerini ve ancak kendi görebildiği kadar anlatarak gerisini okuyucusuna bırakan, gerçek adı bilinmeyen, ancak çok sevdiği hocasının adını alan, o zamanlarda dahi sözüne pek güvenilmeyen ve bazı hasımlanı tarafından "yalancılıkla" yaftalanan Evliya Çelebi, "Seyahatname" adlı kitabında, Kale'nin yapımı için Sultan'ın hareketliliği karşısında Konstantin'in tavrıyla ilgili şöyle bir masal anlatır:

Şehir'den elçiler gelip: "İmparator bir sığır derisi kadar çiftlik ederse makbulümdür. Ama bir sığır derisinden fazla olursa iznim yoktur,

sonra sulha mugayir iş olur, buyurdu," dediler. Sultan Mehmet dahi, "Hay öyle olsun!" buyurup, Konstantin'in gönderdiği öküz derisini gergiye gerip ince bıçak ile çepeçevre sırım çıkarıp o sırımın çevirdiği yalçin kayalar üzerinde Kale'yi inşa ettiler. Konstantin bu hali işitince: "Sulhe mugayir kale bina ettiler!" diye elçi gönderdi. Sultan Mehmed de ol sığır derisinden kestiği sırımı Konstantin'e gönderip: "İşte biz şikarhanemizi bir sığır derisi cirminde bina ettik, ziyade varsa yıkalım!" diye, hakimhane cevap verdi. Konstantin tekrar sulh etmek istediğinde Mehmet Han rıza vermedi. Konstantin'in boğazından lokma ekmek geçmez oldu.

Evliya Çelebi, diğer tarihçilere göre keşifler ve icatlar yapan bir tarih yazarı olarak adlandırıldı. Yine kalenin yapımı sırasında bir masal daha uydurarak bakın ne yazdı: "O, Kale'yi Muhammed isminin kufi harflerle yazılış şekli üzerine inşa etti. Bakınız nasıl? Dağın tepesinde bulunan yedi katlı büyük kubbe 'mim' harfini teşkil ediyor. Dizdar kapısının hisarpeçesi 'ha'nın yerini işgal ediyor, Aşağıda deniz kenarındaki en büyük kule ikinci 'mim'i teşkil ediyor, Durmuş Dede Tekkesi'nin yanındaki çarköşe barubakan da, 'dal' harfini gösteriyor."

Bu açıklamayla bir fanteziden öteye gidemeyen Evliya Çelebi'nin başka keşiflerinden biri de, Mehmet kelimesinin ebced hesabıyla karşılığı 92 eder ki, bu sayı Kale'nin dirseklerinin ve burçlarının sayısına eşittir. Han kelimesinin aynı hesapla tutanı 651'dir ki, bu Kale duvarlanini çevreleyen mazgalların sayısına eşittir. Burada hemen ebced'den söz edeyim: Eski Sami alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça'ya ait sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya göre harflere, birden ona kadar bir sırayla, ondan yüze onar onar, yüzden bine yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin diziliş sıraSi ve bütünüdür.

Hemen gerçeklere döneyim. Yapım bittiğinde Sultan ortaya bir yere küçük bir cami yaptırdı. Cami muazzam bir yapı değildi ama sembolik ve manevi değeri oldukça büyüktü. Sultan'ın Şehir'de yaptırdığı ilk camiydi. Sultan, Şehr'i fethetmeden önce büyük zatlarla burada namaz kıldı. Dizdanı ve askerleri gece gündüz buralı oldular. Kale içindeki kayaların üzerlerine kendilerine ev yaparlarken, iki mescit, iki buğday ambarı ve bir de cami yapmayı ihmal etmediler. Camiye, Ebülfetif, diğer adıyla Fatih Camisi denildi.

Kale'ye toplar yerleştirildi ve komutanlığına da Firuz Ağa getirilip, emrine de 400 seçme asker verildi. Firuz Ağa'nın görevi, Boğaz'dan geçecek olan hemen her gemiyi, 'sancak selâmına' mecbur bırakarak durduracak, teftiş ve muayeneden sonra geminin yük ve cinsine göre,

bir geçiş vergisi alacaktı. Bu işleme karşı gelen gemiler, top ateşine tutularak batırılacaktı.

Boğaz'ın en dar yeri olup, ayrıca iki kalenin karşılıklı top ateşi kontrolü altında olan bu geçitten herhangi bir geminin izinsiz ve kontrolsüz geçebilmesine imkân yoktu. Dar Boğaz geçit tamamen kontrol altina alınmıştı. Genç Sultan Kale'ye Boğazkesen adını verdi. Gerçekten de bundan daha uygun bir isim bulunamazdı. Çünkü, tarihte Boğaz'lar rejiminin kurulması, Kale'nin yapılmasıyla ortaya çıkmıştır ki, Kale'nin tarihi değeri, bu nedenle daha büyük çapta değer kazanmıştır.

Genç Sultan arzuladığı hedefine ulaşmıştı. Kale gerçekten Boğazkesen ismine lâyıktı. Ona Yenihisar ve Nikhisar isimleri de verildi.

10 Kasım 1452 tarihinden sonra Kale, Karadeniz'den gelen ve güçlükle Boğaz'dan geçmeyi becerebilen ilk Venedik kadırgasına karşı ateş açtı. Aynı ayın 26'sında Antonio Rizo'nun gemisini batırdı ve geminin sahibi Türkler tarafından esir alınarak Edirne'ye, genç Sultan'ın huzuruna getirildi ve orada kazığa geçirilmek suretiyle öldürüldü.

Aralık ayının 2'sinde bir Trabzon kadırgası hileyle bir önceki kadırganın başına gelenlerden kurtuldu. Bu olaylar, Kale'nin atış gücünü ve etkisini gösterdi. Hiçbir kadırga, Şehir kuşatıldığında Karadeniz'den yardım getiremeyecekti. Böylelikle Sultan'ın Kalesi kendisinden beklenen rolü tam anlamıyla yerine getirmişti.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Şehr'in düşmesinden sonra Boğaz'ın ortasındaki bu iki kale konumundan ötürü önemini nedense kaybetti. Kale'de bir boşluk, bir yalnızlık, bir terk edilmişlik ortalığa egemen oldu. Dizdar, oraya bırakılan askerler ve biz taşlar nereden bakarsanız bakın, bir sene öncesinin, an peteği faaliyetli yaşamını hasretle arar olduk. Kale, fetihten sonra bir süre gümrük alanı görevini üstlendi.

1746 yılında büyük bir yangın çıktı ve kalenin harap olan kısımlari sultan I. Mahmut tarafından tamir edildi. Ve işte o zamandan sonra kulelerin üzerini örten külahlar da yavaş yavaş yıkılmaya başladı ve kale içi birçok ahşap evle dolmaya başladı.

19. yy'ın ikinci yarısına kadar Sarayburnu, Kızkulesi gibi yerlerde olduğu gibi Kale ve Anadoluhisarı'nda da, padişahlar süslü saltanat kayıklarıyla Boğaziçi'ne çıktıklarında şenlik toplanıyla karşılanırlardı.

Sultan Abdülaziz zamanında Kale yıkılıp yerine saray yapılacak ve ben de devşirme görevimi bu sarayın kimi yerine konularak tarihteki görevimi sürdürecektim. Ama olmadı! Çünkü, Kale'nin çok yakınında oturan ve Abdülaziz'in bile 'Deli!' olarak nitelendirerek korktuğu Ahmet Vefik Paşa buna engel oldu. Tarih, her ne kadar sultanlar barındırsa da, yerinde rahat duramayan insanlarla da doludur. İşte, bunlardan biri de Ahmet Vefik Paşa'dır. Paşa, Köy'de yaşamış önemli şahsiyetlerdendir. Bu olay kısaca şöyle oldu: Kale'yi yıkıp, yerine bir saray yapmak için işçiler gelmiş, bunu duyan ve Kale'ye yakın Taş Konak olarak adlandırılan hareminde oturan Paşa bastonunu kaparak, "Burası ne padişahın malıdır, ne de Osmanlı'nın... Burası insaniyetin malıdır. Kale bir tarih yadigândır. Ben de buranın bekçisiyim!" diyerek, iri cüssesiyle gelenleri kovalamıştır.

Durum Abdülaziz'e anlatıldığında, "Aman saray istemiyorum, onunla uğraşamam!" dediği o günlerde anlatılmaktaydı. Sözü geçmişken Paşa'dan biraz söz edeyim.

Osmanlı devlet adamı, diplomatı ve oyun yazarı olup, Türkçülük hareketinin de öncülerindendi. Elçilik binalarına bayrak asma âdetini getiren, Tahran'da elçi iken elçilik binasını Osmanlı Devleti toprağı olarak ilan edip bayrak çektiren Ahmet Vefik Paşa olmuştur. Fransa'da Osmanlı'nın şerefini kralın at arabasının aynısıyla dolaşarak kurtaran adamdı.

Bursa valiliği sırasında bugün kendi adıyla anılan bir tiyatro yaptırdı. Moliere'in 16 eserini uyarladı, Victor Hugo ve Voltaire'in eserlerini tercüme etti. Yeni adıyla Boğaziçi Üniversitesi'nin arazisinin büyük bir bölümü onundu. Saruca Paşa Kulesi'nin hemen dibinde bahçe içinde kütüphanesi, yanında haremi vardı ve karşısındaki küçük ahşap evlerde Paşa'nın hizmetlileri otururdu. Nisan 1891'de vefat ettiğinde zamanın padişahı Şehir'de kabristan yeri göstermemiş, "Onu toprak verdiği Hıristiyan okulunun yakınlarına gömün ki, ezan sesleri yerine çan sesleriyle uyusun," demiştir. Mezarı, Kayalar (Aşiyan) Mezarlığı'ndadır.

Kale ve karşısındaki Anadoluhisarı'nın yenileyerek deniz müzesi haline getirilmesi I. Dünya Savaşı sırasında Cemal Paşa'nın Deniz Kuvvetleri Komutanı olduğu sırada gündeme gelmiş, anıtları koruma komisyonunda ve müzeler idaresinden görüşler alınarak Kale içinde, çevresinde ve sahil tarafında bulunan binalardan bazılarının istimlak edilerek, Almanya'dan mimar ve uzmanlar getirtilerek Kalelerin hazırlanan plân ve çizimlere göre yenileştirme işlemlerine başlanmıştı. Bu iş için bütçeden büyük bir para ayrıldı. Bu işin sorumluluğu

Berlin'den mimar profesör ile beş mühendisine verildi. İstimlak haritaları mühendis Fahri Bey tarafından düzenlendi. Kale'ye kıdemli yüzbaşı Ahmet Efendi tayin edilmişti.

Profesöre gönderilen mektupla 11 bin lira 583 kuruş yol parası gönderilerek, mühendisleriyle Şehr'e getirilmiş, diğer Alman mühendislere ayrıca paralar ödenmişti. Kalelerin tamir işleriyle uğraşılırken, bazı yalıların da istimlak işlerine başlanmıştı ki, I. Dünya Savaşı antlaşması imzalandı ve bütçeden ayrılan para başka işlerde harcandı ve yenileme yarım kaldı.

Ancak asıl onarım 1953 yılında devrin cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın emriyle üç Türk bayan mimar Cahide Tamer, Selma Emler ve Mualla Anhegger gerçekleştirilmiştir. Müzede açık teşhir yapılmaktadır, ancak sergi salonu ve depo bulunmamaktadır. Toplar, gülleler ve Şehr'in kuşatması sırasında Doğu Romalılanın Haliç'i kapattıkları söylenen zincirin parçasından oluşan eserler, Kale'yi ziyaretinizde, ben devşirme Eşiktaşı'na basarak geçince, bahçede hemen karşınıza gelecektir.

Aslına bakarsanız sevgili okur, Ortaçağ'ın savunma kurallarına göre yapılmış bu iki kale; Kale ve Anadoluhisarı, konum ve silah gücü ile yeni savunma ihtiyaçlarını karşılamaktan hayli uzaktı. Daha sonralanı Kara Kule'de denilen Halil Paşa kulesi XVI. yy'dan itibaren devlet hapishanesi olarak kullanıldı.

Kimler geldi, kimler geçti ve sonrasında kimlerin cansız bedeni denizin dibini boyladı ve yine kimin bu Kara Kule'de ne gibi hikâyesi var? Aklımda kalanlanı size anlatayım.

Yeniçeri kanununa göre hapsolunan, idam olunan yeniçeriler, defterlerinden silinir, odabaşı onu orta çavuşuna teslim eder, o da Yemiş iskelesindeki Çardak kulluğundaki çorbacıya teslim edip, oradan Kale'ye getirilirdi. İdam olunacaklar, muhafızlar tarafından gece yarısı boğulur, ayağına gülle bağlanarak cesedi denize atılırdı. Ortalığı velveleye vermemek için bu iş gizli yapılır, bu emrin yerine getirildiğini bildirmek için de kale'den bir top ateşlenirdi. Kara Kule'nin odaları bir süre sonra kara tahtalarla kapatıldı. Bu, buraya kapatılanların dışarıya mektup atmamaları içindi.

Şimdi gelelim Kara Kule'deki odaları şenlendiren bazı meşhur kimselerin hapis hayatına ve başlarına gelenlere...

Buraya ilk kez, Veziriâzam Gedik Ahmet Paşa hapsedilmişti. Paşa'nın 1478 yılında Arnavutluk üzerine açılması istenen sefere gitmekten

çekinmesi buraya hapsine neden olmuştur. İşte sevgili okur, Kale bu olaydan sonra, bir yandan Boğaz'dan geçen gemilerin kontrolünü yaparken, hapishane olarak da işlevini sürdürmeye başlamıştır.

Sultan Muhteşem Süleyman zamanında Avusturya İmparatoru Ferdinand'ın elçisi Malvasi 1551 yılında önce buraya sonra Yedikule'ye kapatılmıştı. 1587 yılında Reinhold Lubenau, 1593'de Pupel Bokoviç ve daha sonralanı Erdel temsilcisi Gaspar Baçes de buraya hapsedilmişti. Meşhur Piyale Paşa, Kastelli kalesindeki İspanyol kumandanlan Desandr ile Le Bua'yı esir ederek buraya getirmişti. Daha sonra 50 kadar İslâm esiriyle değiş tokuş edilerek kurtulmuşlardı. 1594 yılında Wratislaw von Mitrowitz hapsedildikten sonra, XVI. yüzyıldan itibaren, Saruca Paşa Kulesi'nin adı Kara Kule olarak adlandırılmıştı.

Sultan IV. Murat döneminde, Bağdat'ı fethinde esir edilen İran hanlarından Mir Fettahoğlu burada hapsoldu ve yerinde rahat durmadığı için başına nelerin geldiğini artık siz düşünün! Gece tayın getirdikleri mahkumun sabah olup da yerinde yeller estiğini gördüklerinde pek şaşırmadılar. Gittiği adresi çok iyi biliyorlardı!

II. Sultan Süleyman zamanında yeniçeri aylığı için para toplamaya memur eski saray türbedarı Kürt Hasan, topladığı paranın onda birini gösterip geri kalanını iç ettiğinden buraya sürgün edilerek hapsolundu. Onun da sonu Boğaz'ın soğuk ve derin sulanı oldu. Kale dizdanı Fındık Mahmut tarafından boğulup, ayağına taş bağlanarak Kandilli akıntısına bırakılmıştır.

Epitos prensi Lazaros, İspanyollar ile Kosfelmova kalesinde esir düşmüş, buraya getirilmişti. Buradan bir yolunu bulup kaçan Lazaros tekrar yakalanarak cezasını görmüştü.

Sultan IV. Murat zamanında Kars valisi Sefer Paşa, İranlı Şemsi Han ve beraberindeki altı kişiyle esir ederek Kale'ye göndermişti. Bir Ermeni'nin, şarap dolu bir varil içinde gönderdiği iple Şemsi Han kaçtı. Ama muhafızlar tarafından dışarıda yakalandı. Göbeğine kadar uzun sakalını bu firar için şekil değiştirmek için kesmiş, sakalsızdı. Sadrazam Recep Paşa'nın huzuruna getirilip, kaçmasının nedeni sorulduğunda;

"Biz tutsağız. Bize düşen kaçmak, size düşen arayıp bulmaktır" dedi. Kaçtığı pencereye asılarak diğer mahkumlara ibretialemlik oldu!

Kale'ye hapsedilen yerli, yabancı şahsiyetler içinde Venedikli

Civovanni Soranzo da vardı. Sultan İbrahim zamanında başlayan Girit seferi sırasında Soranzo, Osmanlı hükümeti huzurunda Venedik Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak bulunuyordu. Kendisine, savaşın ilk yıllarında, elçilikte oturmasına izin verilmiş, savaş süresince Venedik'le yazışması yasaklanmıştı. Ele geçen bir mektuptan elçinin bu yasağa uymadığı anlaşılmış, emrindeki 24 kişiyle Kara Kule'ye hapsedilmişti. Sonra bu işte suçlunun baştercüman Antonio Grillo olduğu öğrenilince, baştercüman burada idam edilmişti.

Kara Kule'den daha nice insan gelip geçti. Sonraları Sultan II. Mahmut zamanında yeniçeri ocağının ortadan kaldırılıp Nizamıcedid askeri ortaya çıktıktan sonra Kale'deki topçu kuvvetleri Tophane'ye bağlandı.

Kara Kule için aklımda kalan bazı küçük ayrıntılar var. Onlardan da, söz edip içimizi karartan bu konuyu izninizle kapatmak istiyorum. Bu kulenin kapısının önünde Almanlar'dan alınmış, üzerinde Rudolfus II. Rom. Imp. 1601, yazısı bulunan küçük bir top vardı. Kapıdan girildiğinde hemen karşınıza gelen duvarda iki miğfer, bir topuz, bir kulaç uzunluğunda bir kemik ve insana ait olduğu söylenen ve iriliğiyle gören insanı hayrete düşüren iki diş asılıydı. Bütün bunların, oraya kapatılmak için getirilenlerin görüp de korkudan tir tir titremeleri için orada bulundurulduğunu gayet iyi biliyorum.

Daha sonra Boğaz'ın Karadeniz girişindeki bazı yerlere top tabyalanı konulduğundan Kale'nin askeri bir üst olarak kullanılmasına gerek kalmadı. Ömrü tarihteki görevi kadardı, sırasını savan her varlık gibi. lçindeki toplar ve askerler kaldırılarak Kale içindeki evlerde yaşayanlarla boş kalmış, çok sonraları müze haline getirilmişti.

Zamanla Kale'nin dışında Köy kurulmaya başlandı. Gerçi, oralarda Kale yapım ve öncesinde tek tük yerleşimler vardı ama, Kale'nin içinde çoğalan Müslüman ahaliyle birlikte dışında da Hıristiyan ahali çoğalmaya başladı.

Şunu unutmamalıyız sevgili okur; çıktıktan sonra bedenine dönmeyen tek ruh, insan ruhudur. İnsanlar tarafından cansız adlandırılan biz taşların ruhları belli zamanlarda çıkar dolaşır, gördükleriyle yaşar, kesinlikle unutmaz ve tekrar bedenimizin içine gireriz. Bu, tarihin bize bir bağışıdır...

Kale işlevini yitirdiğinde, bir hayli rahatlayan ben de ara ara sert bedenimi eşikte bırakıp, kırılgan ruhumla Köy'ü gezerek tanımaya başladım. Hikâyelerimin bundan sonrası gördüklerim, tanıdıklarım, yaşadıklarımla bu yöntem üzerine olacaktır.

* * * * *

Bir söylenceye göre, o zamanın Sultan'ı Şehri fethetmeden önce Boğaz'ın güvenliğini sağlamak amacıyla Hermaion Burnu'ndaki Agii Michael kilisesini yıkıp yerine, büyük bir kale yaptırma kararı almış.

Kalenin yapımına başlandıktan bir süre sonra komutanları, duvar örümünde kullanılacak Horasan harcının içine katılacak yumurtalanın esrarengiz şekilde her geçen gün eksildiğini fark ederek, önlem almaya çalışmışlar ama hırsızlanı yakalamada başarılı olamayarak, durumu korka korka Sultan'a bildirmişler.

Sahip olduğu geniş topraklı yurdunun her tarafından getirttiği yumurtaların çalındığını öğrenen Sultan çok kızmış ve Hermaion Burnu'nun yanı başında kurulu Asomata Köyü'nün halkına hitaben, "Ben dinimi daha geniş topraklara yaymak için önümdeki setlerden en büyüğü Şehr'i zapt etmek için bu uğurda bir kale yaptırmaya uğraşayım, onlar da benim yumurtalarımı çalsınlar... Allah'tan dilerim ki, inşallah iflah olmazlar" diyerek, Asomata köyünü lanetlemiş ve ardından beddualarda bulunmuş.

O günden günümüze, o yörenin insanları bir yığın tuhaflıklar sergileyerek hareketliliklerini kaybetmiş ve o yöreden ayrılamaz olmuşlar.

* * * * *

Geçmişte Asomata olan günümüzün Rumeli Hisarı'nda bu rivayet, yerlisi tarafından oraya yerleşip suyundan içenlere bir uyarı olarak anlatılır.

Köyümün bulunduğu yerde, Kale yapılmadan önce çevrede Mercrea Hermes'in sefahat yuvasının dışında Antik Yunan ve Doğu Roma dönemlerine ait bina kalıntılarıyla Kale'nin inşaatından önce o bölgede seyrek yerleşimli Asomata adlı bir köy vardı. Yalçın kayalar anlamına gelir. Kale'nin yapımıyla birlikte buradaki yerleşim de büyümeye başlamıştı. Müslümanlar Kale'nin içine yerleştikleri gibi, inşaatta çalışan gayrimüslimler de dışarıdaki seyrek yerleşimlere katıldılar.

Daha sonralan Kale'nin askeri yapılanmasına uygun olarak katlı evler, cami, mescit, çocuk okulu, hamam ve dükkânlar yapılarak Köy genişlemeye başladı. Kale'de asker olanların dışında, halkı balıkçılıkla uğraşmaya başlarken zanaatkârlar da çoğaldı.

Aradan iki asır geçmemişti ki, kıyısına yapılan yalılarla Köy,

yazlıkçıların gözdesi oldu. Buralarda yalı sahibi olan eşraf kışın Şehir'de oturur, yazlan Köy'e gelirdi. Köy'ün arka bahçelerinde yetiştirilen ve adına Hura denilen kirazı çok meşhur oldu. Her kiraz mevsimde insanlar akın akın buraya kiraz yemeye gelirdi. Hura kirazından şarap yapıldı ve imalathaneleriyle mahzenleri kurularak ünlendi. Yalanını kıskandığım Evliya Çelebi, "Dağlar üstünde emsalsiz kiraz bahçeleri vardır ki, 'Hura Kirazı' namıyla Rum, Arap ve Acem'de meşhurdur. Hatta Acem diyarında ismine 'Gülnar-ı Rumi' derler. İki kiraz bir dökme riyal ağırlığına gelir" demiştir.

Köy'ün iskelesi kuruldu. İskeleyle Kale arasına, hemen denizle iç içe 1494 yılında bir mescit yapıldı. Bu mescit I. Mahmut devrinde yandı, kül oldu. Aynı yere 1746 yılında günümüzde hâlâ görev yapan Hacı Kemalettin camisini yapılmıştı. Bir çıkması ve tek şerefeli minaresi olan cami iki katlı olup, ibadet yeri üst kattadır. Zemin katlanı ilk zamanlar teknelerin girmesi için barınak olarak düşünülmüş daha sonra kıyı doldukça dükkânlara çevrilmiştir. Ahşap çatısı kiremitle örtülüdür.

Hacı Kemalettin Camisi, deniz kenarında asfalt yol üzerinde bulunan güzel ve büyük bir camidir. Hacı Kemalettin adında ahşap olarak mescit, çeşme ve apteshane yaptırmış, kendisi vefat edince oraya gömülmüştür. Türbesi çeşmenin yanında olduğu söyleniyorsa da kitabeli mezar taşı bulunamamıştır. Bu cami için, İskele, Hacı Kemalettin ve II. Mahmut Camisi de denilmektedir.

Köy zamanla çok büyüdü. Çünkü tarihi değeri büyüktü. Şehr'in Rumeli yakasında ilk Osmanlı köyü oluşundan ötürü, diğer Boğaz köylerinden sınırları çok geniş tutulmuştu. Defter-i Hakani denen taşınmaz mal eski kayıtlarına göre, Fatih Sultan Mehmet zamanında bu yörenin Uskumru Cibayeti (vergisi) olarak onaylanmıştı. Sonra, I. Abdülhamit zamanı (18. yy'ın 2. yarısı) Cezayirli Hasan Paşa'nın Boğaz kumandanı olduğu dönemde ona timar olarak verilmişti. Bu konuda bilgi sahibi olmak isteyenler, günümüz Sultan Ahmet tapu dairesinde eski kayıtlar arşivine giderek elyazması defterleri karıştırdıklarında istedikleri bilgilere ulaşabilirler.

Sevgili okur... Köy'ün, 1943 yılında Levent Mahallesi, sonra Etiler ve çevresinde bir çok yeni yerleşim alanları oluşmadan önceki sınırını şöyle çizebiliriz:

Baltalimanı Deresi, Köy'le Emirgan arasında sınır olmuştur. Derenin denize döküldüğü yerden geriye doğru gelecek olursak, derenin Köy tarafı, Behçet Kemal Çağlar Lisesi, Kanlıkavak Suyu'nun kaynağı da

içinde, sınırı eski Maslak yoluna kadar derinliğine giderdi. Maslak yoluyla Levent çiftliğinin tümünü içine alarak Zincirlikuyu'ya vanr ve günümüz asri mezarlığı karşısından Nispetiye Caddesi'ni takip ederek şimdiki Akatlar, Etiler arazisiyle Nafi Baba Tekkesi'ne, Dua Meydanı'na (üç yol ağzı) varır, oradan tekke bahçesi sınırını izleyerek Boğaziçi Üniversitesi'nin tüm arazisiyle Şeyh İsmail Maşuki'nin gömülü olduğu Kayalar Mescidi'ne kadar olan yerlerle Köy'ün arazisini tanımlayabiliriz.

Şimdi, 19. yy'ın ortalarından başlayıp günümüze doğru insanları, evleri, yalıları, camileri, tekkeleri, çeşmeleri ve tek kilisesiyle; velhasıl Köyümün tüm hayatıyla günümüze doğru anlatı yolculuğumuza devam edelim.

Eski adı Kayalar olan bugünkü Aşiyan Mezarlığı'ndan köyün sahil boyunu tarayacak olursak, Köy'de zamanın bazı önemli kişilerinin oturduğunu da görürüz.

Köy'ün sınırları içinde kalan Kayalar Mescidi (Oğlan Şeyh Mescidi olarak da bilinir) denilen yerden başlayalım:

Bu mescit şeyhinin kara bir tarihi vardır. Koyu dindarların yorumuna her zaman kulak asan, dedikoducuların kötülemelerini, karalamalarını incelemeden karar veren Kanuni Sultan Süleyman tarafından At Meydanı denilen Sultan Ahmet Meydanı'nda başı kesilerek, başsız vücudu Ahır Kapı'dan denize atılan ve birkaç gün sonra cesedi Kayalar Mescidi önünde denizde görülerek taraftarlarınca sudan çıkarılıp mescidin bahçesine gömülen ve çok acıklı bir hayat hikâyesi olan genç Melami Şeyhi İsmail Maşuki'nin mescididir.

Biraz ileriye gidelim. Sahilden biraz içerdeki yamaca kurulmuş Hüseyin Pektaş'ın köşkü. Daha ileride Aşiyan Yalısı'nın yanında büyük bir bahçe içinde Feridun Nigâr Bey'in köşkü, yine yamaçta şair, yazar, düşünür Tevfik Fikret Bey'in Aşiyan'ı ve Zağanos Paşa Kulesi karşısında Red House sözlüğünün yazıldığı ve sözlüğe ismini veren Red Hause binası. Bu kişiler Robert Kolej'de öğretmen oldukları için okulun yakınına manzarası eşsiz yerlere bina yaptırmışlardı.

Tevfik Fikret'e değinmişken ondan söz etmeden geçmek tarihi bir hata olur.

Önce inziva sonra Robert Kolej... Toplum'dan Kaçış. Yeni Zellanda hayali ve Aşiyan... Bugün Tevfik Fikret Müzesi olan Aşiyan 1905'te tamamlanmıştı. Fikret, eşi ve oğlu Haluk'la birlikte buraya yerleşti.

Çok az insanla görüşüyordu. "Sis", "Sabah Olursa", "Bir Lahza-i Taahhur" bu dönemin ürünleridir. Bu arada babasının, arkasından da, kız kardeşinin hayatlarını kaybetmesi onu çok etkiledi. Bu döneminde, özgürlük getireceğine inandığı İttihat ve Terakki Partisi'ni destekliyordu. 1908'de de, II. Meşrutiyet'in ateşli savunucuları arasına katıldı. İttihat ve Terakki Partisi'ne de muhalif oldu. Olayı protesto amacıyla önce kendini okulun kapısına zincirle bağlattı, ertesi gün de istifa etti.

Meydan Mahallesi'nden Nafi Baba yolunu takip ederek yukarıya çıkarken Kekik Tepesi eteğinde 14 dönüm bahçe içersinde Kaptanıderya Ahmet Paşa'nın konağı vardı. 1900'lerin başında yıkıldı. Binanın kalıntılan üzerine mandıra yapıldı. Önceleri Dero sonra Raif Bey orada hayvan beslediler. Ahmet Paşa Konağı arazisiyle eski adı Robert Kolej olan Boğaziçi Üniversitesi sınırları arasında kalan kısımda Amerikan sömürge tipi 7-8 ahşap bina yapılmıştı.

Tekrar deniz kenarına dönersek, Kale ile mezarlığın birleştiği noktadaki Durmuş Dede Tekkesi'ni hemen belirtmeliyim. Durmuş Dede, Sultan I. Ahmet zamanında (1590-1617) yaşamıştır. Deniz kenarında açı yapan bir yere yerleşmiş olan Durmuş Dede, Kayalar, diğer bir deyişle Hermaion Burnu'ndan Yedekçiler yardımıyla geçen gemicilere, özellikle Karadeniz'e çıkanlara, hayır dua eden ermiş bir kişiydi. Gemicilerin bu geleneği, Dede'nin ölümünden sonra da manevi varlığında çok uzun yıllar, 1942 yılında sahil yolu açılıncaya kadar süre gelmiştir. Çünkü, sahil yolu açıldığında tekke yıkılmıştır.

Köy postanesi zamanında çok önemliydi. Çünkü, Avrupa ile Asya arasındaki telgraf ve telefon kabloları Boğaz'ın en dar yeri olması nedeniyle oradan, denizin altından geçiyordu. Postane, bu tesislerin kontrol ve bakımını elinde tutardı. Yanında karakol binası vardı ve tesislerin yakın korunması bu karakol binası ile sağlanırdı.

Kale'nin sahil kapısı karşısında Osmanlı padişah sarayının doktorlarından Mukim Paşa'nın yalısı vardı. Mukim Paşa'nın oğlu zamanının ünlü çocuk doktoru Raşid Kadri Paşa da bu yalıda otururdu. Mukim Paşa'nın kızı yine saray eczacısı Refik Pasin Bey ile evliydi ve Kale'nin sahil kapısı yanındaki burcun üzerine yapılmış bir evde otururlardı.

Ahmet Vefik Paşa'dan söz etmiştim. 1823-1891 yılları arasında yaşadı ve ilk kez "başvekil" sözünü o kullandı. Köylümüzdü. Yalısı, kütüphanesi ve kırda arazisi vardı. Burada, zamanın Dışişleri Bakanı Keçecizade Fuat Paşa'nın kendisi için kullandığı, “O, kaldırımtaşı

büyüklüğünde bir pırlantadır ama ne kaldırımda kullanılabilir ve ne de ziynet olarak takılabilir" sözünü unutmamak gerekir, diye düşünüyorum.

Ahmet Vefik Paşa'nın arsası yanında görünen yalı, Divan Yolu'ndaki Sıhhiye Müzesi olan konağın da sahibi olduğu Tapu Dairesi Senet Müdürü Hacı Salih Efendi'nin yalısıdır. Macar Osman Paşa'nın kızı şair Nigâr Hanım, Hacı Salih Efendi'nin oğlu İhsan Bey'le evliydi. Bu yali, güzel şiirleri olan şair Nigâr Hanım'ın yalısı olarak bilinir. Batı'nın büyük merkezlerinde tanınmış kişilerin evlerinde gelenek haline getirdikleri sanat ve edebiyat toplantıları, Türkiye'de Nigar Hanım'la başlamıştı. Bu açıdan da Nigâr Hanım, Batılı anlamda, benzeri toplantıların öncüsüdür. Osmanbey'deki konağı ile Köyümüzdeki yalısının salonlani, salı günleri sanatseverlerle dolar dolar taşardı.

Şair Nigar Hanım Köy'de bir okul yapılması için para bırakmış, o parayla 1950'li yılların başında belediye arsası olan Sırçacı Sokak ile Kışlak Sokak arasındaki eski mezarlığa okul binası yapılmış ve okula Şair Nigâr İlkokulu denmiştir. Daha önceki ilkokulun adı 27. İlkokul idi.

Bitişiğindeki yalı, Abdülhak Şinasi Hisar'ın babası Muhtar Bey'in yalısıdır. Eski Boğaziçi yaşantısını, kültürünü, yapılarını ulaşılmaz bir güzellik ile tanıtan yazar Abdülhak Şinasi Hisar'dır.

Çocukluğu ve gençliği Rumeli Hisarı'nda geçen edebiyatçı, Cumhuriyet dönemi yazanı olmasına rağmen dil ve üslup açısından Meşrutiyet kuşağına bağlı kalarak, bütün yapıtları genelde hatıraya dayalıdır. Romanlarındaysa Maurice Barrés, Anatole Francé ve Marcel Proust gibi yazarların edebiyat anlayışlarını benimsemiştir. Kendisi uzun zamandır Avrupa'da olduğundan yeni Türkçe nüfus kâğıdı yoktu ve yalısı da yıkıldığından başka bir yerleşimden nüfus cüzdanı almıştı.

Bir sonraki yalı, bir zamanlar Moskova elçiliği de yapmış, dışişleri bakanı olmuş Hasan Esat Işık'ın annesinin babası Hasan Paşa yalısıdır.

Onun yanında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Profesör Muammer Raşid Sevik ve Ankara Üniversitesi'nde profesörlük yapmış Vasfi Reşit Sevik'in babası Raşit Paşa'nın Yalısı ve onun yanında yolun kara tarafında Oduncubaşı Yalısı ve arkada Said Bey'in konağı...

Bu yalılar 1919 yılında çıkan bir yangında, Kadri Raşit Paşa ve Oduncubaşı Yalısı dışında yanmışlardır. Oduncubaşı Yalısı'nın alt katı bugün Recep Aral tarafından "Sade Kahve" adında kahvaltıları ve

yemekleriyle ünlü bir işletmedir. Yolu bizim Köy'e düşenlere Sade Kahve'ye uğrayıp odunkömürü közünde köpüklü Türk kahvesi içmeyi hararetle tavsiye ederim.

Biraz daha ileriye yürüyelim. Camiden, fırından, gümrük kulübesinden sonra, sahil tarafında vapur iskelesinden önce Mustafa Bey Yalısı vardı. Yukarıda sözünü ettiğim Şairiazam Tevfik Fikret, Mustafa Bey'in kızıyla evliydi. Deniz ve balıkçılar konulu yazılarıyla zamanın padişahı II. Abdülhamit yönetimine karşı çıkan yazılarını yazdığı yalı bu yalıydı.

Vapur İskelesi Meydanı Köy'ün meydanıydı. Ortada ufak bir çiçeklik ve içinde bayrak direği vardı. Meydanın bir tarafında az önce sözünü ettiğim Tevfik Fikret'in altı eczane ve berber dükkânı olan yalısı vardı. Bu yalı 1908 yılında yanmıştır. Meydanın diğer yanında Edip Çapa'nın altı dükkân, üstü ev olan binası bulunuyordu. Deniz tarafında iskelenin tam karşısında eskiden hamam olan (Sultan Beyazıt'ın Çifte Hamam'ı) karakol binası bulunuyordu. 1954 yılında, önündeki meydana bakan ahşap ve altında dükkânları olan binasıyla birlikte yıkılarak yerine apartman yapılmıştır.

Köy'deki arsa ve evlerin çoğunun mülkü eski tapu kayıtlarında, Sultan II. Beyazıt Vakfı'na ait olduğu yazılıydı. 1940 yılında çıkan bir kanunla, her sene ödenen vakıf parasının 20 seneliği peşin verilmek suretiyle tapular vakıftan alınarak mal sahibinin adına kaydoldu. Bunun içindir ki, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Sultan II. Beyazıt Köy'ün büyük bir kısmını vakıf olarak üzerine almış ve Köy'e, Çifte Hamam adıyla anılan bu hamamı yapmıştır.

Yol, sahil yolu açılmadan önce geriden, binaların kara tarafından daha dar olarak geçmekteydi. Köy meydanında, Cumhuriyet'in ilanından sonra ulusal bayramlarda İstiklal Marşı ile direğe bayrak çekilir, tören yapılır ve günün önemini belirten konuşmalar yapılırdı. Sahil yolu açılımında yalılar, binalar istimlâk edilip yıkıldı ve meydan da eskide kalan her şey gibi eski halini kaybedip yol oldu.

İskeleden Emirgan yönüne, dolayısıyla Karadeniz'e doğru ilerlersek, iki yalı ileride, İstanbul ve Boğaziçi adlı kitabın yazarı İhtifalci Ziya Bey'in yalısı vardı. Ardından halkın arasında "Perili Köşk” diye adlandırılan, kale gibi kırmızı Marsilya tuğlalarıyla işlenmiş, içteki kat merdivenleri demirden, yüksek tavanlı odaları, yuvarlak salonları olan Yusuf Paşa'nın şatosu bulunmaktadır. Yusuf Paşa, şatosunun bitimini göremeden vefat etmişti.

Tekrar yalılara dönersek, sırada yine ünlülerden ve halen onarımla ayakta kalabilmiş ressam Şevket Dağ'ın yalısına ulaşırız. Abidelerimizin, özellikle mimarlık sanatının ışıklı eserlerinden camilerimizin ünlü ressamıydı. Şevket Dağ, yurtdışı sanat dünyasında da tanınmış bir firçanın sahibiydi. 1909 Münih Sergisi'nde altın madalya kazanmış, 1933'te Paris'te Salon des Artistes Français' de üç tablosu sergilenmiş, büyük ün kazanmıştı.

Şevket Bey'in orijinal bir imzası vardı. Bu imza bir paletti. Yaptığı tabloların genellikle baş tarafına küçük bir palet oturturdu. İmzasına o kadar bağlıydı ki, yalısının cephesine bir palet çaktırmıştı. Oradan geçenler paleti gördükçe Köyümüzün bu ünlü ressamını hatırlarlar. İki dönem milletvekilliği de yapmış Şevket Dağ, Aşiyan Mezarlığı'nda gömülüdür.

Deniz kenarında, Yedekçi Paşmakçı Sokağı'nın başındaki ilk yalı Kaptan Paşa oğlu Mustafa Bey'in yalısıydı. Geniş ve büyük bir yalıydı. Bu yalıyı yıkıp yerine şekilsiz bir apartman yaptılar. Zaman geçtikçe değişen sosyal yapıyla, özellikle aile yapısının da değişmesiyle birlikte, ekonomik sebeplerle böyle birçok yalı zamanın karanlıklarına gömülüp sadece fotoğraflarda yadigar kaldılar.

Köy'ün en büyük iki yalısı; önce Köy'de "Saray" diye anılan Zeki Paşa Yalısı ve günümüzde Baltalimanı Kemik Hastanesi olan Ferit Paşa Sarayı'dır.

Yalının ilk sahibi Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde Tophane Müşirliği ve Askeri Mektepler Nazırlığı yapmış Zeki Paşa'dır (1849-1914). Müşir Zeki Paşa Meşrutiyet'in ilanından sonra Küçük Sait Paşa kabinesinde yalnızca yedi gün görev yapmış ve sonra da azledilmiştir. Bu yalı günümüzde Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün ayağı altında kalmıştır. Mimanı Alexandre Vallaury'dir. Yalı, Boğaziçi'nde yapılmış olan diğer yalıların mimarisinden farklı olarak adeta bir şato/saray görünümündedir. Kayalar üzerine oturan bu yapı barok üsluptadır. Zemin katı üzerinde dört katlı olan yalıya hem bahçeden, hem de deniz tarafından girilebilmektedir. Geniş bir rıhtımı olan yalı bahçesinde mermerden yapılma sebille havuz bulunmaktadır. Yalının bahçeye yönelik iki büyük, dikdörtgen mermer bahçe kapıları bulunmaktadır.

Padişah Vahdettin'in dünyalar güzeli kızı Sabiha Sultan ile son halife Mecit Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi bir aşk evliliği yaptıktan sonra bu yalıya yerleşmişler, büyük kızları Neslişah Sultan bu yalıda dünyaya gelmişti.

Gelelim Ferit Paşa Sarayı'na...

Mustafa Reşit Paşa (1800-1858) tarafından 19. yy'ın ikinci yarısının başlarında (1853-1863) inşa edilmiştir. Reşit Paşa'nın oğlu Galip Paşa, Sultan Abdülmecid'in kızı ile evlenince Baltalimanı sahil sarayına Fatma Sultan Sarayı denildi. Daha sonraları saray Abdülmecid'in diğer kızı Mediha Sultan'a tahsis edildi. Mediha Sultan'ın kocası Ferid Paşa (Damat) sadrazam olunca saray, sadrazam sarayı olarak kabul edilmiş ve öyle kullanılmış, bu nedenle saraya Mediha Sultan Sarayı da denilmiştir.

Damat Ferit Paşa Yalısı, Baltalimanı'ndaki benzincinin deniz tarafındadır. Bina 1860-1870 yılları arasında inşa edilmiş ve Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından kullanılmıştır. Bu yalıya Baltalimanı Sahil Sarayı'nın Paşa Dairesi de denilmekteydi. Yalı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir süre boş tutuldu sonra Kemik Veremi Hastanesi'ne, daha sonra da İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Hidroloji Enstitüsü'ne verildi. Halen İstanbul Üniversitesi Kültür ve Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır. Büyük Reşit Paşa, Dışişleri Bakanlığı dönenimde eski yalısında 03.09.1838'de Belçika, 16.08.1838'de İngiltere ile ticaret antlaşması imzalandı. 01.05.1849 tarihindeyse Eflak-Boğdan Beylikleri'yle ilgili Baltalimanı Antlaşması da bu yalıda imzalandı.

Saray'ın yanında Eczacı Necip Bey Yalısı vardı. Necip Bey, yalının karşısında eskiden mezarlık olan yeri belediyeden alarak hayvanat bahçesi, bağ yaptırmış ve gazino olarak çalıştırmış müteşebbis bir kişiydi.

Bağın yerine daha sonraları apartmanlar yapılmıştır.

Devam edelim. Necip Bey'in yalısının yanında Vehbi Bey Yalısı vardi. Ses sanatçısı Müzeyyen Senar yalısı, Vehbi Bey'in yalısından bir yali ilerideydi.

Faika Hanım Yalısı, Hasip Bey Yalısı, Dr. İ. Urgancı Yalısı ve İhsan Paşa Yalısı. Bu yalılardan son üçünün eski biçimlerine sadık kalınarak yapılan güzel binalar olduğunu belirtmeliyim.

İhsan Paşa'nın Yalısı'ndan, Ferit Paşa'nın sarayına kadar olan kısımda da sahil boyu yalılar vardı. 1910'lu yıllardan birinde gaz yağı taşıyan bir teknede yangın çıkmış, denizde yanarak sahile gelen tekne sirayla bütün yalıları yakmıştı.

Yalılardan mescit cami ve tekkelere geçelim.

Fenari Mescidi: Fenari Mahallesi'ndeki mescitti. Bu mescidi meşhur Mollafenari, Fatih Sultan Mehmet zamanından önce yaptırmıştır diye, yanlış bir bilgi vardır. Bu mescidi yaptıran Bursa'da Yıldırım Sultan Beyazıt zamanı bilginlerinden Mollafenari'nin çocuklarındandır. Bu mescitle birlikte Tophane'de Çukurcuma Mescidi'ni yaptıran aynı kişidir.

Arpa Emini Mescidi: Deftardar Mustafa Efendi yaptırmıştır. Topkapi civarında Yenibahçe'de Eminci Mescidi adında bir mescidi daha vardı. Şehir'de Kalenderhane kapısında bir taş mektep yaptırmış, vefat ettiğinde buranın bahçesine gömülmüştür. Mescit yıkılmış olup, yerinde Arpa Emini Sokağı bulunmaktadır.

Arpa Emini Sokağı'nın aralığında sinema oyuncusu Feridun Çölgeçen'i burada anmadan geçemeyeceğim. Feridun Bey, 1933'de Cici Berber filminde (Yönetmen Muhsin Ertuğrul) ilk kez kamera karşısına geçmişti. 25-30 kedisi ve köpeğiyle buradaki iki katlı evinde otururdu. Köylümüz tarafından sürekli içtiği piposu, komşularıyla didişmeleri ve oturduğu ev oldukça yukarda olmasına rağmen, üşenmeden, her sabah sahildeki kasaplar Orhan Hancı ve Artin Bey'e inip kedi ve köpeklerine et ve kemik almasıyla anımsanırdı. "Al Gülüm Ver Gülüm," 1977'de çevirdiği son filmdir. Türk sinemasının beyefendisi, monşeriydi! (Karşılaştığı tanıdıklarına 'monşer' diye hitap ederdi.) Hollywood'a gitti. Bazı filmlerde oynadı, orada evlendi ve tekrar yurda döndü. Vefatından sonra evinin içindeki antika eşyalar bir bir çalınmış, Amerika'da yaşayan kardeşi geldiğinde evin kapı ve pencerelerinin dahi yok olduğunu görmüştü. Sadece, oraya buraya saçılmış eski sinema mecmuaları kalmıştı, ondan geriye...

Torluk Dede Mescidi: Deniz kenarında asfalt yol üzerindeki mescittir. Ali Pertek Mescidi de denir. Fatih Sultan Mehmet'in çektirme kaptanlarından ve II. Sultan Beyazıt'ın kaptanlarından Ali Pertek yaptırmıştır. Bayram Paşa mimberini koymuştur. Türbesi cami şerifi civarında olup, kitabesi yoktur.

Paşmakçı Şecaettin Cami: Köy'ün Baltalimanı tarafında Paşmakçı Şecaettin adına bir mescitti. Evi ve deniz kenarında yalısı bulunduğu halde asfalt yol açılırken hepsi yıkıldı ve bu kişinin türbesi de yolun arka tarafına kaldırılıp, ismi deniz kenarındaki sokağa verildi.

Durmuş Dede Tekkesi: Bu tekke Halveti tarikatından Gülşeni tekkesidir. Kale yapıldıktan sonra güney kısmına yapılan ilk tekkedir.

Bu tekkeyi Hasan Zarifi adında İbrahim Gülşenin hazretlerinin arkadaşlarından biri Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırmıştır. Bu kişi Langa'daki tekkenin de şeyhiydi.

Köy'de yedi adet güzel yapılı çeşme bulunmaktaydı. Her birinin suyu uzaklarda bulunan aynı kaynaklardan künkler döşenerek getirilmişti. Bu çeşmeler muntazam taş ve mermerden yapılmış olup alın taşlanı yazılı, süslemeli, yalaklı yapılardı.

Köyümüzde Terkos suyu akan, musluk çeşmeleri de vardı. Bu çeşmelere güvenilerek, eskileri "Mikropludur!" denilerek, harap olmaya terk edilmiş ve suları akmaz hale gelmiştir. Şunu unutmamak gerekir ki, akmayan çeşme ağlayan çeşmedir! Kalenin içinden başlayarak Köy'ün çeşmelerini de sıralayalım: Kale'nin içinde, şimdi Açıkhava Sahnesi olan yerin arkasında iki koldan devamlı akarsulu olan çeşme... Kale'nin deniz kenarında asfalt yol üzerindeki çeşme... Ahmet Vefik Paşa kütüphanesinin sahile kadar uzanan arsanın yol kenarında duvara yapışık olan çeşme... Hacı Kemalettin Cami önünde ve yolun üzerinde iken sahil yolu açımında sökülerek yandaki bahçeye alınan beş altı musluklu abdest alma çeşmesi... Arpa Emini Çeşme Sokak başındaki çeşme... Arpa Emini Çeşme Sokak, yani karakol yokuşunu çıkarken, orta sağ taraftaki çeşme... Mubayacı Sokak başlangıcında Halim Paşa tarafından yaptırılmış acıçeşme...

Eski adı Nalbur yokuşu, sonra Meydan sokak ve şimdilerde Amiral Fahri Engin Sokağı üzerinde İsmail Paşa'nın ruhu için yaptırılmış çeşme... Kaleağası Sokağı, bostan karşısındaki meydanda, Çukur Çeşme...

Köy'ün Baltalimanı yönünde, deniz tarafında eski mezarlık, sonra Bağ Gazinosu olan yerin karşısında iki metre kadar yükseklikte hazne yalaklı bir çeşme daha vardı: Tahta Minare Çeşmesi... Bu çeşme 1944 yılında yapılan apartmanla yok edildi.

Köyümdeki günlük yaşantı nasıldı? Yalılardaki yaşantı, ahşap ev ve konaklardaki yaşantıdan biraz farklı olurdu. Bu farklılık denizle iç içeliğindendir. Yalılarda yaşayanlar denizle çok yakın ilişki içersindeydiler. Mahalledeki ev ve köşklerde yaşayan o zamanın zenginlerinin özel araç olarak sadece atı, arabası olduğu halde yalı sahiplerinin kara tarafindaki bahçelerinde ahırı, atı, arabası olur, yalının deniz tarafında da kayıkhanesi ve kayıkhanenin büyüklüğüne göre bir iki sandalı bulunurdu. Hem karadan, hem de denizden yararlanırlardı. Bu araçlarla istedikleri yere gidebildikleri gibi, denizde amatör balıkçılığın bütün nimetlerinden de faydalanılırdı.

Arka bahçelerde meyve, sebze yetiştirilir, yalılarda oturanlar karadaki gezici satıcılardan alış veriş yaparlardı; sebze, meyve ve mevsimine göre pişmiş mısır, dondurma gibi yiyecekleri kayıklarda satan gezici deniz esnafından yalılarının önünde alış veriş yapabilme zevkine de sahiptiler.

Şehir'de oturanlar, Köy'de yalılarda yaşayan tanıdıklarına mehtap âlemlerini görüp dinlemeye misafir gelirlerdi. 19. yy'ın sonlarında Şair Nigar Hanım'ın yalısında klasik Türk musikisi ve edebiyat toplantılarına katılan aristokrat ve sanat çevresi mensupları, genellikle gece misafir kalır ve yalı yaşantısının değişik taraflarını görerek ertesi gün evlerine dönerlerdi.

Köy'de bazı büyük yalıların arka bahçelerine yolun üzerinden köprü ile geçilirdi. 1940 yıllarına kadar Bebek'te, Yeniköy'de böyle köprüyle arka bahçesine geçilen birkaç yalı kalmıştı. Bunlar da tarihe karıştı. Beşiktaş'taki Çırağan Sarayı'nın bahçe köprüsünü günümüzde tek örnek olarak gösterebiliriz.

Sevgili okur... Kalesi'yle birlikte Köy, tarihi bir yöre olduğu kadar serin temiz havası, her evden görünen doyumsuz manzarası ve Şehre uzak olmayışı nedeniyle eskilerde bir sayfiye köyü özelliğine sahipti, ta ki II. Dünya Savaşı etkilerinin Türkiye'de de duyulmaya başladığı zaman kadar. Köy'ün havasının astım ve ruh hastalıklarına iyi geldiği doktorlarca tavsiye edilirdi. Yaz aylarında üç aylığına Şehir'den çoğu Ermeni aileler gelir, ev kiralarlardı. Böylece Köy, yaz aylarında kalabalıklaşır, hareketlenir; balıkçıya, sandalcıya ve esnafa daha fazla iş sahası açılırdı.

Birçok ev sahibi, oturduğu evin bir kısmını Robert Koleji öğrencilerine pansiyon olarak verirdi. Başbakanlık yapmış şair Bülent Ecevit'te bu öğrenciler arasındadır. Kendisi Mezarlık Sokak'ta pansiyoner olarak kalmıştı.

Öğrenciler yaz aylarında memleketlerine döndüklerinde bu kez bu odalar yazlıkçılara kiraya verilirdi.

Bu şekilde yürüyen iç turizmin yanında dış turizm de vardı. Kale daha müze olmadığı halde, o zaman da ziyaretçiler gelir ve gezerlerdi. Kaleiçi mahalle olduğundan herkes serbestçe dolaşırdı. Zağanos Paşa Kulesi'nin kapısı yoktu. Bedenler açıktı. İsteyen çıkar gezerdi. Çandarli Halil Paşa Kulesi gezilecek durumda olmadığından kapalı, Köy'e en yakın Saruca Paşa Kulesi gezilebilir vaziyetteydi ve kapı anahtarı güvenebilir bir ailede durur, gereğinde isteyenler için kullanılırdı.

Gelen turistler bu kuleye çıkmak isterlerse, anahtarın bulunduğu kişinin kılavuzluğuyla mum ve fener ışığıyla karanlık merdivenlerinden tırmanılarak tepesine çıkılır ve bu hizmet karşılığında küçük bir miktar para ödenirdi.

Turizm geliri kaynağı Mısırlılar'dı. Zengin Mısırlılar yalılarda kiracı olarak yazı geçirirlerdi. Mısırlıların Köy'ü seçmelerinin sebebi yazın havanın serin oluşu ve Bebek'teki şimdi Mısır Konsolosluğu olan Hidiv Sarayı'na (Valide Paşa Sarayı), yakın oluşuydu.

Yazlık devre için geldiği halde Köy'ü beğenip, mülk alarak buraya yerleşip, Perili Köşk'ü yanım olarak alıp yaptıran Yusuf Paşa ile Halim Paşa koruluğunun sahibi ünlü Sait Halim Paşa'nın babası Prens Halim Paşa'yı örnek olarak sizlere gösterebilirim.

Köy'deki yaşantıya yine dönersek, tüm özellikleriyle Köy yöresi 20. yy'ın ilk yarısı içinde örnek alınacak bir Boğaz köyü yaşantısı içindeydi.

Şimdilerde I.'den IV.'ye kadar Levent, Akatlar, Etiler, Uçaksavar ve Gazeteciler Sitesi gibi 1950'lerden sonra oluşan ve yapan kurumla kişilerin adlarını almış bu yerler Levent Çiftliği'ydi. Adını, ünlü Cezayirli Hasan Paşa'nın Levent Çiftliği'nden almıştı. Köy'ün sınırlanı içinde kalıyordu. Oralarda ev alanların tapu senetlerinde Köy kaydı vardı.

Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa'nın Levent Çifliği'nde 10'a yakın semt ve yüzlerce sokak oluşturuldu. Bunlar çeşitli isimler aldı ama Hasan Paşa'yı hatırlamadılar. Bu büyük arazi, Sultan III. Selim'in 1793'de kurup, ömrü 1807 kadar süren Nizamıcedit askerlerinin talim yeri de olmuştu. Bu arazinin gecekonduyla başlayıp günümüzde çarpık betonlaşan Rumelihisar Üstü kısmında mandıralar, küçük çiftlikler, çilek tarlaları bulunuyordu. Mera olan yerlerde Köylüler koyun, keçi otlatır, güneş batarken döner ve evlerine dağılırlardı.

Köy'de o zamanlar elektrik yoktu. Sokaklar fenerlerle aydınlatılırdı. Mahalle bekçisi akşam olduğunda, elinde gaz ibriğiyle sokak sokak dolaşır, direk üzerinde veya duvarlara çakılmış korunaklı lambalara gaz koyar ve yakardı. Bu fenerler az ışık verirdi. Her sokakta bulunmazdı. Köy'de misafirliğe gidenler ellerlinde küçük gemici fenerleriyle yollarını aydınlatarak yürürlerken, yaz başlarında Aşiyan Mezarlığı'nda parıldayan ateşböceklerini andırırlardı.

Köy insanları, ülkenin diğer yerlerinde de olduğu gibi su kuyulannin

serinliğinden faydalanır, yemeklerini iple kuyuların diplerine sallandırırdı. Köy'ün kasabı Miltiyadi etlerini teldolapta saklar, kollu kıyma makinasında çevirerek kıyma yapardı. Köy'e elektrik 1934'de geldi ve 1940 yılına kadar kısım kısım dağıtıldı.

Köy'de adap, edep ve saygı vardı, günümüzde pek görülemeyen... Sosyal yaşantıda insanlar büyüğe saygılı ve terbiyeli davranırdı. Cumhuriyet yeni kurulmuş olduğundan, Osmanlı'dan kalma saygı âdeti devam ediyordu. Esnafın genç ve okumamışına "efendi", yaşlısına, işçisine, bekçiye "ağa" denirdi. Köyümüz'deki ilkokul 1930 yılında 3. sınıfa kadar eğitim verirdi ve daha ilerisini okumak isteyenler Bebek ya da Emirgan'daki okullara gitmek zorunda kalırdı. Kısacası o zamanlar öğrenim yapmak günümüz kadar kolay değildi. Okumuş insanlara, ne iş yaparsa yapsın "bey" denirdi. Örnek verecek olursak Deli Bey, Münir Bey, Dr. Ata Bey, Yusuf Nuri Bey, Sarım Hüsnü Bey, Natık Bey, Fehmi Bey, Ruhi Bey, Alâettin Bey, Polis İhsan Bey, Bakkal Mustafa Bey, Edip Bey, Muhasebeci Tevfik Bey, Fırıncı Hasan Bey, Tatlıcı Sarkis Bey gibi. Yaptıkları işi de belirtilen isimler vardı köyümüzde: Sandalcı Fevzi Ağa, kahveci Galip Ağa, çımacı Ardaş Ağa, kunduracı Mıgır Ağa. Bu sınıflandırma eski nüfus kâğıtlarında da vardı. Sonraları bu yasaklandı ve herkese, kadınsa bayan, erkekse bay denmesi istendi.

Köy'de balıkçı, sandalcı, seyyar satıcı esnafından olup efendi denilen bu insanlar arasında külhanbeyliği taslayarak geceleri sarhoş olup nara atan, kavga çıkaranlara da sık sık rastlanırdı. Bu kişilere ait evlenme ve sünnet düğünlerinde çokça rakı içilir ve sonunda muhakkak kavga çıkardı. Bu kavgalar mahallelere kadar yayılır ve büyürdü.

Sevgili okur... Sandal ve sandalcı deyip geçmeyin. Şimdilerin en lüks otomobilleri, o zamanın sandallarıydı. Sandalcının sandalını görseydiniz.. ne kadar temiz ve zevkliydi... Sandallar yazın güneşten korunmak için çevresi dantelli beyaz bezden tenteliydi.. minderleri beyaz bez ya da kadife kaplıydı.. oyma işlemeli yekelerinin renkli ucu püsküllü dümen kordonluydu.. küpeşteleri baş bodoslamadan dümene kadar oyma motifli ve altın yaldızlıydı.. sandalın içi ve dışı su kesimine kadar beyaz, diğer yerleri cilalıydı... Sandallar ince, zarif, martı gibi temiz ve çevik görünümlüydüler.

Sandalların çevik ve ince olmalarının nedeni Boğaz'ın akıntılı olmasındandır. Üst akıntılar iki ile dört mil hızında, ara ara kuvvetli esen lodos ve orkoz hariç genellikle Karadeniz'den Marmara'ya akar ve Köy'ün bütün sahilini, bir iki küçük anaforun dışında yalayarak geçer.

Dip akıntısı da tersinedir. Kanalda Marmara'dan Karadeniz'e bir akıntı vardır. Deniz araçlarına motor takılmadan önceki zamanlarda Yedekçi'yle çekilemeyen büyük tekneler Karadeniz'e çıkabilmek için işte bu dip akıntılarından yararlanırlardı. İçi taş dolu küfeleri ipe bağlayıp denize atarlar, küfeler dipte ters akıntıyla Karadeniz'e doğru hareketlendiğinde, tekneleri de peşlerinden sürüklerdi.

Sandal müşterilerinin çoğu yalılarda oturanlardı ve sandaldaki en küçük ayrıntının bile mükemmel olmasına dikkat ederlerdi. Bu nedenle sandalı yapanlarla kürekçiler, iskarmozcular, kayıkçılar, boyacılar, tenteciler yaptıklarının en iyisini yapmak zorundaydılar. Her şey el emeğiyle oluyor ve ısmarlama hayata geçiyordu. Örnek olarak, sandalin gövdesi budaksız beyaz kuru çam ağacından, kürekler yine budaksız kuru gürgenden düzgün olmalı; kırlangıçkuyruğu kesimli palası ve topu dengeli olmalıydı. Sandalın en ince ayrıntısı bile ince bir zevkin ürünüydü. Çünkü sandal basit bir tekne değil, kürek çekmekte bir tahtayı suya daldırıp daldırıp çıkarmak değildi. Sandalcılar ve kürek çekenler halkın arasında derecelendirilirdi. 1900'lerin ilk yarısında Köy'de sandalcılar arasında en iyi kürek çeken Omuzdaş Alâettin'di. Şiir gibi ahenkli kürek çekişi vardı ki, ancak gördüğünüzde bana hak verebilirdiniz. Ondan sonra Kör Ethem, Tombul Tevfik, Pepeme Mahmut, Fevzi Ağa, Deli Hüseyin (Deli Bey), Dayı Engin bu sırayı zamanlarına göre aldılar. Köy'ün o zamanlar en iyi sandalına bakan ve boya yapanı Foti idi. Daha sonra oğlu aynı mesleği başarıyla yürüttü. Şimdilerde artık gayrimüslüm vatandaş sanatkârlar yok. Onlar, 6-7 Eylül olaylarında yurtlarından kovuldular. Onların yetiştirdiği Türk çıraklar bugünlerde büyüdüler ve sanatlarını yürütmeye çalışıyorlar ağır aksak. Kimse çocuğunu sanat öğrensin diye çırak vermiyor ustaların yanına....

Benim gibi cansız görünen ama ruhuyla yaşayan bir sandalın kendi ağzından bir gece bana anlattıklarını sizlerle paylaşmak istiyorum... "Benim adım Maviden. Maviyi çok sevdiğim için, üzerime kuma sandal getirenin dedesi takmıştı bu ismi bana. Anlayacağınız epey yaşlıyım. Kirk beş yaşına kadar bu denizin üzerinde sallandım durdum. Uzun bir süredir küpeştem boyalı. Seneler önce cilası boyaya döndü. Bir sandalın fiyakası küpeştesinin cilasıyla ölçülür. Küpeşte rengini ciladan boyaya bıraktığında ona pek itibar etmez sandalcı milleti."

"Ayvansaray doğumluyum. Bir Rum ustanın maharetli ellerinden çıktım ve bir Ermeni usta okşarcasına boyayarak, en son iki kat zehirliyi attı ve denizin bağrına saldı beni. Küreklerim de aynı yerin mahsulü. Onları çok severim. Seneler önce birini çaldırmışlardı da, ne

kadar çok üzülmüştüm! Hani bir şiirde geçiyor ya, 'Hiç kimsenin, yağmurun bile böyle küçük elleri yoktu.' İşte öyle..."

"Onlar da küçücüktüler. Denizi bir gün bile incitmediler. Zaten o mavi... Böylesine güzel bir mavi nasıl incitilir, ona nasıl kıyılır?"

"Arada bir kiracı sarhoşlar ve ellerimi kullanmasını bilmeyenler beni de yorarlar ya neyse. Denizin üzerinde sarhoşun mektubu okunmaz. Çünkü, yeryüzünde bir tek denizin üzerinde insanlar eşittir. Küreklerimle deniz arasında tarifsiz bir aşk ve bağlılık vardır. Bu, belki de ona olan alışkanlığımdan kaynaklanıyor. Bunun için ellerim denize hep yatay girer ardından dik çıkar. Siyada üzerlerine yoktur."

"Mahzun durmamın sebebi, karaya alındığımdan bu yana benimle hiç ilgilenilmemesi. Üç sahibime de ekmek yedirdim. Şimdi böyle mi olduk? İtirazlarım var ama, sesimi çıkartamıyorum. Üzerimdeki brandayı bile aldılar. Gündüzleri güneşte yanıyorum, akşam soğuğu ise yumrularıma kadar işliyor. İçimde yosunlar çıkmaya başladı."

"Geçenlerde iki kişi aralarında konuşurlarken, biri; 'Yahu, bunun içinde ne de güzel maydanoz yetişir' demez mi?"

"O kadar ağırıma gitti ki! İskeletim, eğri ve yumrularım iyice açıldı. Bazı geceler evsizlere barınak oluyorum. Onların sıcaklığı beni kısmen ısıtıyor ama, taban tahtalarımın da açılmasına neden oluyor. Bu, canımı çok acıtıyor. "Karadaki sandala binilmez!" diye, bir kural var, değil mi kardeşim?"

"Biliyor musunuz denizin çok seveni var. Çünkü her sandal ve tekne denize âşıktır. Onlar denize baktığında ufku görür ve ufuk, insana sonsuz bir sığınma duygusu ve özgürlük düşüncesini esinlendirir."

"Yaşamımın son anlarını, hiç olmazsa deniz kenarına çakılmış felekler üzerinde geçirmek isterdim. İsterdim ki, felekler arasında denizin sesini dinleyerek huzur içinde yok olayım. Burada sallantısız yaşamimda kara vurgunu yiyeceğim kesin. Bunu hissediyorum. Bu kışı belki çıkarabilirim. Önümdeki yıllarda, teknelerin içindeki kor olmuş halimle, soğuktan üşümüş balıkçıların ve sandalcıların gaz tenekelerinden yapılma mangallarının içinden rüzgârdan kızarmış yüzlerini seyredeceğim gibi geliyor bana. Yanmak nasıl bir şey acaba diye şimdiden düşünüyorum da içinden çıkamıyorum. İşin hüzün verici yanı ise böyle bir sona adım adım yaklaşmak ve karşı koyamamak."

Evet sevgili okur, sandal Maviden bunları anlatmıştı bana. Artık kıyı da yok Köyümüzde... Sadece beton var. Kıyı olmayınca sandal yok.

Sandal olmayınca da kürek çekenler de yok. Dolayısıyla insanın denizle olan bağlantısı yok edildi. İleride bu konuya değineceğim için şimdi kısa kesip, o dönemlere dönmek istiyorum.

Köy'deki bakkalların şehirden aldığı mallar ile halkın ucuz olsun diye toptancıdan aldığı erzak ve eşyası, Eminönü Yemiş İskelesi'nden her gün kalkan ve pazarkayığı denilen büyükçe bir tekne ile getirilirdi. Pazarkayıkları da sahil yolu açılınca tarihe karıştı.

Köy'ün önemli geçim kaynaklarından biri de balıkçılıktı. Birçok aile balıkçılıkla geçinirdi. Deniz tertemizdi. Balık boldu ve daima etten ucuz olurdu. Bu nedenle; "Fakirin eti balıktır!" denilirdi. Köy'ün sahili derin ve kayalık olduğundan istakozu, karidesi, gelincik balığı bol ve lezzetli olurdu.

Bunlar sazdan örme sepetlerle yakalanırdı. Gelincik balığı Yahudi vatandaşlar tarafından itibar edilen balıktı. Hafta içinde tutulan balıklar canlı olarak livarda saklanır ve madrabaz denilen kişilere cuma sabahları verilirdi. Günümüzde Tevekkel Hüseyin'in oğulları Turgay ve Remzi'yle Tayfun tarafından bu av geleneği, balığın satışının zorluğuna rağmen, sürdürülmeye çalışılmaktadır. Mevsimine göre olta balıkçılığı yapılırdı. Yazın mehtapsız karanlık gecelerde kılıçbalığı ağla tutulurdu. İlkbaharlarda sinekler oluşmadan, çiroz zamanı, her evin bahçesinde veya penceresi önünde diziyle çiroz kurutulurdu. O zamanlar uskumru vardı ve çiroz uskumrudan olurdu. Şimdilerde çiroz önceleri istavritten daha sonra ithal Norveç yağlı kolyozundan yapılıyor.

Sevgili okur, Boğaz'da 80'e yakın balık türü kayboldu. Zamanında Köy insanının çatalla yakaladığı uskumru da sırra kadem basan bu türlerden biri. Kasım ayından marta kadar güzel midye olurdu. Kazık midyesi her zaman tercih edilir, o bitince kaya midyesine dönülürdü. Köy'ün saray dediğimiz Baştımar yalısıyla Eski Paşmakçı Yedekçi Sokağı voli alanıydı. Orada ayakta kalan yalıların önünde bir tane voli taşı tarihe direnerek hâlâ benim gibi yaşamını sürdürebilmekte!.. Köyün balıkçıları, orada, kıyıdan elle çekilen manyat ya da ınıp ağlarını kancabaş denilen kayıklarla denize sererler ve hemen hemen 10-12 kişiyle çekmeye başlarlardı.

Parası büyük takım yapmaya yetmeyen balıkçılar iki kişilik tarlakoz denen küçük boy ağ yaparlardı. Tarlakozun özelliği iki kuvvetli insan

tarafından rahatlıkla serilip çekilebilmesiydi.

Manyat ve ırıp çekilirken değişik sözlerle:

"Aman Kozma, ho yallah, Ayak bozma, haydi yallah / Paran çoksa, ho yallah, keyfin bozma, haydi yallah / Yallah şuna yallah, ho yallah, beş bin balık, versin Allah/Gelirse lodos, ho yallah, oluruz kokoz, haydi yallah/ Göründü torba, haydi yallah, geldi bereket, ho yallah..."

Çok eskilerden Karatyalar'dan gelenek bu bereket ve gayret tekerlemesi söylenirdi.

Gümüş, kefal ve çaça manyatçılığı bundan on sene öncesine kadar Köyümüzün balıkçıları Çoşkun Reis, Çingene Muharrem, Sari Remzi, Hafiz Burhan, Şerafettin Şefo ve Balıkçı Nasuhi tarafından her mevsiminde devam ettirilmişti. Balıkçı Nasuhi, Köy'ün ve şehrin en son sazdan gelincik ve karides sepeti ören deniz insanıydı. Adlarını saydığım bu deniz insanlarından şimdilerde bir tek Çoşkun Reis hayatta.

O yıllarda Köy'ün balıkçıları kimlerdi? Bu sorunun cevabını size anlatabilmek için ta Balkan Harbi'ne kadar gerilere gitmem gerekecek. 1930'lu yıllarda Köy'ün orta yaşlı erkekleri Balkan, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış moralleri yüksek, mağrur kişilerdi. Mali durumları iyi değildi. Çünkü, üst üste gelen savaşlar okuyup bir meslek ve sanat öğrenmemelerine neden olmuştu. Savaş sonrası iş olanakları da azdı. Hamallık, sokak satıcılığı gibi işleri gururlarına yedirememiş, balıkçı olmuşlardı. Bir örnek istiyorsanız hemen vereyim: Balıkçı Münir Bey... Kale'ye yakın ilk yalının sahibinin oğluydu. Balkan, Çanakkale ve Kurtuluş savaşına katılmış, sonra topçu okulunda yüzbaşı olarak ders vermiş, Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün çekirdeği iki takımdan biri olan Basiret Futbol Takımı'nı kurmuş, bir süre sonra da takımını Valideçeşme takımıyla birleştirerek Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün oluşumunu sağlamıştır. II. Mahmut Camii'nin altındaki dükkânlardan birinde takımlarıyla yaşar balıkçılık yapardı. Çoluk çocuğu yoktu. Yaşlandı, Darülaceze'ye kaldırıldı ve orada vefat etti.

Sevgili okur, balıkçılık özgürlük isteyen bir iştir. Bütün işler gibi maharet, kabiliyet, bilgi ve tecrübe ister. Eskilerde kürekle tüm Boğaz kıyıları dolaşılarak balığın nerede olduğu gözlenerek av yapılırdı. Şimdilerdeyse sandaldan sandala cep telefonlarıyla balığın yeri soruluyor ve kolay av yapılıyor. Bir işin sonuna zoru yaşayarak ulaşmak daha huzur verici değil midir, soranım size!..

Köy'den Şehr'e gidip gelmek genellikle Şirketihayriye'nin vapurlarıyla olurdu ve insanlar yorulmadan, ezilmeden çayını kahvesini içip, gazetesini okuyarak kambur kemancının nağmeleri eşliğinde yolculuk yaparlardı. Şöyle ki: Şehr'e çalışmaya gidenler günümüzdeki gibi otobüs eziyeti çekmezlerdi. Herkes aynı vapura biner, zengin ya da gösteriş meraklısı I. mevkide, diğerleri II. mevkide otururlardı. Sabah saat 8.00 vapuruyla gidecek olanlar, kahvaltılarını yaptıktan sonra iskele meydanına iner Abdullah Efendi'den gazetesini alır, esnaf ve diğer yolcularla selamlaşır, şakalaşır ve gelen vapura çımacı Ardaş Ağa sürme iskeleyi verip de bekleme salonunun kapısını açtığında, "Siz buyurun!

Rica ederim siz buyurun!" nezaket cümleleriyle vapura binerdi. İsteyen biraz daha erken evden çıkarak çarşıya gelir berber Haçik ya da Ahmet'e sakal tıraşı olurdu. Vapurda hemen hemen herkesin yeri belliydi. Önceki iskelelerden binmiş arkadaşların yanlarına oturulur, küçük gruplar halinde sohbet ederlerken, ekserisi Yahudi vatandaşların çalıştığı büfeden köpüklü kahveler siparişlere göre dağıtılırdı.

Akşam işten dönüş de aynı rahatlıkla olurken akşamcılar biraz meze, bir küçük şişe rakıyla belli olan yerlerinde çilingir sofralarını kurar, köylerine kadar demlenirlerdi.

Sıkça olmasa da 22 numaralı Bebek-Eminönü tramvayından yararlanılırdı. Anadolu Hisarı, Kanlıca, Bebek gibi kısa mesafelere sandallarla gidilirdi. Günümüzün taksi durakları gibi sandal iskeleleri vardı.

Doğumlar evlerde olurdu. Köy'ün ebesi, hangi zaman aralığında olursa olsun, herkesin "Ebe Anne" dediği yaşlı bir kadın olurdu. Birisi hasta olunca, doktora haber salınır, doktor eve hastanın ayağına gelirdi.

Su ihtiyacı, evlerdeki sarnıç ya da kuyulardan sağlanırdı. Kuyusu olmayanlara suyu çeşmelerden evlere eşeklere yükledikleri tenekelerle su taşıyan sakalar sağlardı. Köy'ün son sakası Mehmet ve Ahmet Türk'ün babaları Şehabettin Türk'dü. İçmek için Kanlıkavak ve Çubuklu suyu alınırdı.

Sevgili okur... Su deyince aklıma Köy'ün bol sulu çileği geldi. Onu da size kısaca anlatayım. Köy'de çilek yetiştiriciliği kırlarında gelişmişti. Arnavutköy'ün arazisi azdı ve Köyümüzün arazisinde yetişen çileği Arnavutköylü Rumlar çok iyi pazarladıklarından Arnavutköy çileği

olarak tanınırdı. Mayıs ayı ortalarından haziran ayı ortalarına kadar her gün toplanan çilekleri yetiştirenler, sağlı sollu dört, beş ince derin sepeti yaylanabilen bir sırığa bağlayarak, evlerin önünden geçerek Şehr'e göndermek için iskeleye inerlerdi. Kırmızı pembe, beyaz karışımı ve mücevher gibi parlayan orta boy bir ceviz büyüklüğünde nefis Osmanli cinsi çilekler süslenmiş sepetlerle sokaklardan geçtiklerinde, hava uzun süre çilek aroması kokardı. Köy'ün meşhur Hura kirazı gibi çileği de tarihe karıştı...

Köy'de bir eczane vardı ve en son eczacı Fikret Hanım işletti. Önceleri kasap Miltiyadi vardı. Ardından Orhan Bey ve Artin usta dükkân açtılar. Altı tane bakkal dükkânı vardı: Andirya, Kiryako, Koço'nun babası, Edip Çapa Bey, Mustafa Bey ve Abdullah Efendi. Galip Ağa manavdı. Üç kahvehaneyi Müfit Efendi, Yarvent ve Piliç Osman'nın babası işletirdi. Gazinoyu Karakin işletirken Salih Ağa aşçıların piriydi...

1940'lı yıllarda Köyümüzde yüz otuz Ermeni aile yaşamaktaydı. Bunlardan bir kısmı çok eskilerde Köy'e yerleşmişler, diğerleri de tehcir hareketinden ötürü Anadolu'dan gelerek ev satın alarak yerleşmiş ailelerdi. Köy'deki tek kilise Ermenilere aittir.

Durmuş Dede Sokağı'ndaki Santukhd (Surp) Ermeni kilisesi ahşap ve küçük bir kiliseydi. 1816 yılında onarıldı. Bu bina daha sonra yıkılarak taştan daha büyüğü inşa edilerek hizmete açılmıştır. Eski kayıtlanında kilisenin adı Aziz bakire Santukhd'dır. Kilise içinde Tateosyon okulu, mezarlığı ve bir kulüp vardı. Bu kilise 1972 yılında yanmış, 1973'de yeniden inşa edilmişti. Ermeni vatandaşlarımızdan söz açmışken Köyümüzün yetiştirdiği değerli edebiyatçı Yervant Gobelyan'dan da söz etmek gerekir diye düşünüyorum.

Yarvent, İzmit Bardizag (Bahçecik) kökenli bir Ermeni ailenin dört çocuğundan biri. 1923'te İstanbul'da Köyümüzde doğdu. İlk eğitimini önce semtin Tateosyan Okulu'nda, daha sonra Taksim Esayan Okulu'nda aldı; 1937'de mezun oldu. Bakkal çıraklığı, oto tamirciliği, marangozluk, nikelâjcılık gibi işlerde çalıştı. Yervant Gobelyan yazmayı sürdürmekte, Ermenice ve Türkçe yazı ve araştırmaları haftalık Agos (Çığır) gazetesinde yayınlanmaktadır. En önemli kitabı "Memleketini Özleyen Yengeç"dir.

O tarihte Köy'de üç yüz Türk aile vardı. 1917 Sovyet devriminden sonra birkaç Beyaz Rus aile ile Dağistan ve Karaçaylı Türkler'den bazı aileler Yalova'ya, oradan da Köyümüze gelerek yerleşmişlerdi. Anadolu'dan da Köy'e gelenler de vardı. Bunlara Karahisarlı aileler

denirdi. Bu iki grup, Köy'ün yerlisi oldular. Beş, altı Rum aile de vardı. Rumlar esnaflık yaparlarken, Türkler devlet memurluğu, Ermeniler Robert Kolej ya da Amerikalıların yanında çalışır, bazıları da Şehir'de zanaatkârlık, esnaflık yaparlardı.

Başta Ermeni aileler olmak üzere az da olsa diğer azınlık aileler 1970 ila 80 yılları arasında, akrabalarının yoğun olduğu başta Fransa olmak üzere Kanada ve diğer ülkelere, yurtlarını terk ederek göç ettiler.

Sevgili okur... Çarpık, plânsız, programsız kentleşmenin henüz Köyümüze ulaşmadığı, doğal güzelliklerinin bozulmadığı, kısacası yağmalanmadığı zamanlardaki Köyümüz inanıyorum ki, şimdikinden kat be kat daha güzel ve kıymetliydi.

Boğaz'ın diğer köyleri gibi bizim Köy'ün yaşantısı ve panoraması bazı gelenek, görenek, kıyı tipi insanı, deniz ve denizin insana bahşettikleriyle 1975-80 yıllarına kadar süre gelmiştir. Ne olduysa 1980 yılından sonra oldu! Yaşam biçimi, değer yargıları ve düşüncesi değiştirilerek yaratılmaya çalışılan tüketime yönelik insan tipiyle Köyümüz de grileşerek her güzel yanıyla başkalaşmıştır.

Bu tarihten günümüze gelecek olursak, sadece geçmişin yukarıda saydığımız güzellikleriyle avunarak iç geçireceğiz sanıyorum.

Köyümün yerli halkı yapısında belli dönemlerde yapılan göçlerle değişiklikler meydana geldi. Özellikle 1970-90 yılları arasında Anadolu'dan gelen göç akınıyla bu semt yerli halk ve nüfus yoğunluğu olarak büyük değişikliğe uğramıştır. Göçler sonucu nüfus patlaması yaşandı. Bunun sonucunda Hisar Üstü ve Armutlu semtleri oluştu ve gelişti. Bu haliyle Köy, Sarıyer ilçesinin en kalabalık semtlerinden biri oldu. Ancak Armutlu'nun sonradan adını Fatih Sultan Mehmet mahallesi olarak değiştirilip Baltalimanı'yla birlikte mahalle olarak yapılandırılması sonucu Köy'ün hem mahalle sınırlarında daralma hem de nüfusunda azalma meydana gelmiştir.

Köyümüz'de iki müze var, tarihi seven ve merak edenlere... Biri Kale'deki müze, diğeri Serpuş müzesi. Kale'nin Saruca Paşa burcu 1958 yılında müze haline getirilmiş ve burada Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar kullanılan top, tüfek, ok, yay, kalkan, miğfer, kandil, alem, savaş plânları, Kale'nin kilit ve anahtarlarını görmeniz mümkündür. 1970'lerin başından itibaren Kale içersinde sahne kurularak konser verilir, tiyatro oynanır hale gelmiştir.

Serpuş müzesi, Rumelihisar Üstü'nde Duatepe parkındadır. Bu açık

hava müzesi 1989 yılında açılmıştır. Kullanılan tüm serpuşlar (başlık tipleri) mezar taşları üzerinde yapılan çalışmalarla sonucunda hazırlanmıştır.

Köy'de günümüzde pek fazla iş yeri yoktur. Lokantaları, çay bahçeleri dikkati çeker. Küçük esnaf sayısı azdır. Sahil boyunda ana cadde üzerinde Çapa ve Karaca restoranlan ilgi gören mekânlardandır.

Şimdilerde Divanehane adıyla kafe olarak işletilen eski Avcı Restoran çok ünlü bir lokantaydı. Birçok ünlü yazar, çizer, sanatçı orayı mekân edinmişlerdi. Esnaflık denildiğinde Köy'de üç kişiyi burada anmadan geçemeyeceğim. Önce Ahsen Çapa'dan söze gireyim. Soyadından da anlaşılacağı gibi Köy'ün tanınmış ailelerindendir. Çapa Restoran'ın sahibidir. Ahsen Bey, her ne kadar sunduğu ürünler için çok titiz davranmakla örnekse de, Köy'ün kıyı yağması ve betonlaşmasına karşı verdiği mücadelede de örnektir. Çapa Restoran'ın karşı çaprazında, iskelenin köşesinde küçük, mütevazı büfesiyle temiz, sıhhatli ve leziz tost çeşitleri sunan Zekeriya Aydeniz Bey'in işlettiği İskele Büfe vardır.

Yolunuz geçerse bu mekânlara uğrayıp damak zevkinizi şenlendirebilirsiniz diye düşünüyorum. Gerek Ahsen, gerekse Zekeriya Bey çok uzun seneler dükkânlarında bilfiil çalışmalarına karşın, onlara şimdilerde yetişkin çocuklanı yardımcı olmaktadır. Son olarak, yıllarca gerek Köy insanına, gerekse dışarıdan gelen çoğu öğrencilere bir baba şefkati göstererek Akasya Çay Bahçesi işleten Ali Gökboğa yani lakabıyla Con Ali...

Con Ali'nin artık şen kahkahaları ve yaptığı esprileri artık duyulmuyor. Çok uzaklardan bir yerlerden eskileri yad ediyordur herhalde!

Sevgili okur... 1960'lardan 1980'lere kadar Köyümüzün panoraması nasıldı?

İskelesinin altında ailesiyle yaşayan Akdeniz Foku'nun göç etmediği; lapin, çırçır, istrungülos, karagöz, mercan, izmarit, sinarit gibi balıkların manyatları doldurduğu, uskumruların kıyıdan hâlâ çatallarla yakalandığı, teknelerde plastik urganlar yerine ketenlerin kullanıldığı, denizden çıkan çocukların ısınmak için asfalta yattıkları ve denize pet şişelerin atılmadığı zamanlardı.

Böylesi bir ortamda, iki cami arasına sıkışmış ve kıyısı serbestçe zaman geçirmeye elverişli şeritte, iskelenin yanında ve sandalların arasında öbeklenmiş, masa olarak kullandıkları limon sandıkları

üzerinde, her akşam kurdukları kendilerine göre mütevazı zengin sofralarında içkilerini içen ve sohbet eden insanların arasında bir taş olan ben, ruhumun en ince duygusuyla dolaşmaya başladım.

Bu insanların farklı olduklarını gördüm. Sürekli alkol kullanmalanına rağmen davranışlarından çelebilik akan, konuşmalarında öğretici olan bu bilge insanlar, yaşadıkları hayata karşı çok dürüsttüler. Yalnızlardı ve çoğu yaptıklanı tek kişilik kulübelerde yaşıyorlardı. İçki içerken birlikteydiler. Onlara saygı duymamak elde değildi. Bir taş ruhu olarak onlardan çok şey öğrendim. Hepsi teker teker öldüler. Kimisi kulübesinde öldükten sonra kokuşmuş, kimini köpekler didiklemeye başlarken, kimini telefon kulübesinde sabaha kadar kendisiyle konuşa konuşa donarak ölmüş buldular. Bu insanlar bilge serserilerdi.

Toplumdaki sayıları az olan bu bilge serseri insanlar yalnız yaşadılar ve yalnız öldüler. Bilge serseriyi, Köyümün bu bilge kıyı insanlarını lafi geçmişken, biraz açmak iyi olur diye düşünüyorum.

İnsanıyla, doğasıyla, taşıyla, toprağıyla içine düştüğümüz kuyuda işığı yakalamak için yukarı mı, aşağıya mı bakmak gerekiyor? Bunun cevabını kim verebilir? Belki de yaşamda tek iktisada gelmeyen, zaman denilen kavramı durdurup dünyanın dönüşünü seyretmeli. Bir bedeli olsa da öyle yapmalı. Zamanı durdurmalı. Herkes insanlığın ilerleyişini seyretmeli, kendi kulesinden. Her şeyi sırayla ve seri olarak sermeli çevreye. Birikimi telâştan arındırmalı, konuşmasına müsaade edilmeli. Bu güzelliğin bedeli de çok değil aslına bakılırsa: İşini oluruna bırak, aşını planlama, kaşını kaldırma, kolaya daldırma, küçümseyen gözlere de aldırma! Hepsi bu! Serseri olmak zor gibi görünüyor değil mi?

Günümüzde toplum tarafından kısa yoldan serseri (seribaşı, önde giden, başıhoş) olarak tanımlanan bu insanları apaşlardan (asla bir felsefesi olmayan ve ürettiği her türlü yıkıcılık içinde her ne olursa olsun ayakta kalmaya çalışan) ve toplumun zorla ürettiği, kendi iç dinamiğiyle üreyemeyen sahte sahne oyunculanıyla karıştırmamak gerekir. Gerçek bilge serseriler tahta kılıçlı modern kahramanlardan değillerdir. Onlar bireysel kahramanlardır. Çünkü bilge serserilik zor zanaattır. Akıl ister, matematik ve en önemlisi süreç ister. Bu süreç, üzerinden nasıl geçildiği anlaşılamayan ve neşeli olarak son bulan uçsuz bucaksız bir çayır gibidir.

İşte, size o zamanlardan, 70'li yılların başında iskele başında şahit olduğum bir hikâye...

Adını Faretin koymuşlardı. Kütük restoranda (o zamanlar iskele onarılıyordu ve artan kütükler kesilerek masa ve oturak yapılmıştı) mezesiz içki sofralarının davetsiz misafirlerinden biriydi. Soyunun yeryüzüne düşmesinden bu yana düşmanlarına karşı kullandığı en gelişmiş silahı olan koku alma yetisini, alkol kokusuna karşı öncelikle kullanıyor ve bundan büyük bir haz duyuyordu. Bu koku onda alışkanlık yapmıştı. Şimdilerde aldığı kokuların başında, onsuz bir gün bile yapamayacağı, o gün bahtına hangisi çıkarsa, göztaşı veya kireçle yaşlandırılmış köpek öldüren kokusu geliyordu. Önceleri, damağından benliğine huzur vererek damarlarından yavaş yavaş vücuduna yayılan bu sıvi, şimdilerde anlamsızca harcadığı günlerinin üzerinde ağır ve acımasız egemenliğini kurmuştu.

Nereden ve ne zaman yer üstüne çıkacağı belli değildi. Güneşin, köyün arka tepelerinin ardında kendini kaybettirip karanlığı davet ettiği saatleri kollar ve ortamdakilerin "Nereden çıktı bu?" bakışları eşliğinde yerini alırdı. Bu kendini gösterme, ya iskelenin yanındaki büfenin deposunun altından kazarak açtığı ki, yerin altında tünel açmak ona göre çok kolay bir işti, deliği ya da kara kanalizasyonun şimdilerde kullanılmayan boşluğunu kendine yol edinmişti. Tombul gövdesiyle delikten bir kere içeriye girip kendini gösterirken çevresini süzer, her gün demlendiği arkadaşlarının arasındaki yabancıları kontrol ederek, kendine zarar gelmeyeceğini anladığında yanlarına gelirdi.

Yer altında yaşadığından mı, yoksa beraber sarhoşladıklarından mı bilinmez, demkeşler, aralarına katılan bu sevimli yaratığa sempati duyarlardı. Gecenin bir vaktinde, içilenlerin kanda hızla dolaşmaya başlamasıyla, sıra onunla yârenlik ve muhabbet etmeye geliyor, Kütük'ün asıl sahipleri onu nasıl anlıyorsa, o da onları öyle anlıyordu. Uzun sivri kuyruğu arka bacakları arasında, burnunu devamlı sıvazlayarak anlatılanları dikkatle dinler, bu arada önüne konulanları ayırt etmeksizin atıştırıp, sonra iç dünyasına dönerdi. Zararsızdı ve aşırı hiçbir hareketi yoktu.

İşte böylesi akşamların birinde, Kütük'ün değişmez elemanlarından Goril Sadık, yalnız olmanın verdiği can sıkıntısıyla Faretin'i karşısına almış, eski denizcilik maceralarına girmenin ana başlığı olan; "Sen beni gençliğimde denizci olarak görecektin" cümlesiyle başlayacağı anda, caddenin sahil kaldırımı tarafından sunturlu bir küfür duyuldu. Kisa bir süre sonra akasya ağaçlarının yanından paytak yürüyen biri gözüktü. Goril başını yukarıya kaldırdığında, içtiği bir yığın sülfatlı şarabın gözlerine verdiği bulanıklık, Boğaz'ın karşı yakasının tepesinden çıkmış olan Ay'ın deniz üzerindeki aydınlığıyla birleşti.

Karşısında sadece bir siluet görebiliyordu. Daha sonra küfrederek yaklaşmakta olan bu paytak yürüyüşün sahibinin Hafız Burhan olduğunu anladı.

Goril, senelerin alkolünün morarttığı ve katmerleştirdiği gözaltlanini, yumruğunun tersiyle ovuşturdu. Gözleri her zamanki gibi nemliydi. Bir kez daha yumruğunun tersiyle gözlerini silip ovuşturduktan sonra, sağ elinin işaret parmağını Hafız'a uzatarak; "Hart ulan sana" dedi. "Hurt" olarak karşılık geldi.

Hafiz o gün yeni takım elbisesini giymiş, her gün eve sarhoş gelmesinden bıkıp evi terk eden kanısını "Belki tekrar eve döndürürüm" diye düşünerek, Kale'de oynanan tiyatroya götürmüştü. Oyuna gidene kadar zor dayanmış, eli, karşısında duran şişelere bir gidip bir gelmişti.

Hayatında daha önce bir kez dahi görmediği bu kalabalık tiyatro ortamını sevmemişti. Orada harcayacağı sürede içki içmenin kendisi için daha önemli olduğunu bildiğinden, iki şişe şarabı, bekçisini tanıdığı Kale'nin helâsına zulalamıştı. Arada bir yerinden kalkıyor "Ben bir su dökeyim!" diyerek helâya gidiyor, arkasından biri kovalıyormuşçasına şarabını yudumlayıp, karısının yanına döndüğünde, yaşamında hiçbir zaman alışamayacağı tiyatronun konusunu anlamaya çalışıyor, az sonra tekrar bu çabadan vazgeçip suyolunu tutuyordu.

Helâya gitme bahaneleriyle yerinden kalkmalar, karısının "Bu herif, benim görmediğim süre içinde herhalde sistit olmuş!" kuşkusuyla onu takip ederek şişesiyle basılmasına sebep olmuştu. Hafız helâda gerçek sevgilisiyle suçüstü yakalanmıştı. Yeniden başlandığında öncekinden hiçbir farkı olmayacak birliktelik, arada çocuklar olmasına karşın çabuk bitmişti. Ona ne kadar zor ve sıkıcı gelse de, Hafız'ın toplum içine bir kadınla girmenin benliğine verdiği ferahlığa ve mutluluğa, hiçbir zaman vazgeçmeyeceği içme tutkusu galebe çalmıştı. Bundan ötürü canı anlayamayacağı bir biçimde çok sıkkındı. Evlendiğinden bu yana kendisine dayatılan: Ya içki, ya karısıydı... Ne güzel olurdu içkisiyle beraber karısının da yanında olması... Karısı karısıydı. Bunu anlıyordu ama, içkiyse mücadelesiydi. Karısı bunu neden anlamıyordu? O, ikisini de ne kadar çok seviyordu.

Hafız, boş bir kütüğe oturarak sırtını büfenin deposuna yasladı. Yarım yamalak seyrettiği oyundan aklında kalanları dili döndüğünce anlatmaya koyuldu. Karısından ve olanlardan hiç söz açmadı. Goril, Hafız'a baktığında kendini gördüğünden susuyordu. O, durduk yere

böyle giyinmez ve bu saate kadar çoktan Kütük'te yerini almış olurdu. İş yerine geç kalmıştı! Mesai kartları çoktan muhasebeye gitmişti! Goril, Hafız'ın anlattıklarının hiç birini dinlemedi. Başını iki yana salladı ve gülümsemekle yetindi.

Kendinde bir eksiklik sezen Hafız, muhasebeye gitmesi gerektiğini anladı! Büfeye koşar adımlarla gitti. Bir şişe şarap ve bir torba fındıkla geri döndü. Fındık torbasını dişleriyle yırtarak, içindekileri ceketinin cebine boşalttı. Ucuz şarabin plastik tapasını kemik saplı çakısıyla kesti ve şişenin ağzında kalan parçasını da parmağıyla içeri itti. Bir süre şişeyi kaldırıp içinde yüzen plastiği seyretti. Şişenin ağzını ceketinin eteğiyle silerek bir iki yudum aldı. Ortama sessizlik hâkimdi. Denizin üzerindeki aynalar, kendi çevrelerinde dönerek dans edip, artlarında parıltılar bırakarak bir yerlere akıp gidiyordu.

Hafız'ın aldığı şarap Goril'i heyecanlandırdı. Yarım kalan şişesini ona hissettirmeden bacaklarının arasına aldı. Ardından bol çöpçü ceketinin derin cebine soktu. Şişede kalan şarap ertesi günün mayasıydı. Nasıl eski çağlarda kadınlar gözyaşlarını ince belli narin şişelerde itinayla saklamışlarsa, Goril Sadık da böyle durumlarda yarım kalan şarabını aynı hassasiyetle zula yapardı. Belki yatmadan önce ondan bir iki yudum uyku ilacı niyetine alabilirdi. Başka bir ortak gırtlak masaya gelmeden yeni şişenin yarısını götürmeliydi. Bunları düşündüğünde gevrek gevrek güldü. Ne zordu enayinin malını yemek!..

Bu heyecan o an öylesine önemliydi ki, Faretin'in Kütük'teki varlığının unutulmasına neden olmuştu. Şaraba batırılmış ekmeksiz geçen süre ona çok uzun geldi. Üstelik karnı da açtı. Farettin varlığını belli etmek için sağa sola seğirtiyor, arka ayaklarının üzerinde kalkıyor ve burnunu ön ayaklarının arasına alarak, tiz sesler çıkartıyordu. Bu ilgi çekme hareketleri yuvasına giden deliğe girip çıkmalarla bir süre devam etti. Sonra geldi ve Hafız'ın ayaklarının arasında yerini aldı.

Hafiz, Goril'in aklından geçenleri çok iyi biliyordu. Ne de olsa senelerdir aynı kumpanyanın oyuncularıydılar! Ortada sadece bir şişe şarap bulunmasına karşın, içinden "Anlaşılan, Goril beni yiyecek bu akşam" diye düşündü.

Goril'in, "Etiket bana bakıyor, sıra bende" uyarısına yüzü asılmasına karşın, içki sırasına ve etiket yönüne riayet kuralına her zaman sadık kaldığından, şişeyi istemsiz uzattı. "Sadece iki gırtlak" dedi.

Goril, racona uydu ve elinin tersini yumruk mezesi yaptı. Sıra Hafız'a geldiğinde, cebinden çıkarttığı fındıkları ağzına atarken bir ikisini de

yere düşürdü. Farettin yere düşen fındıkları hemen kaptı ve yuttu. Sonra yeri koklayarak, başka fındık aradı ama bulamadı. Ahşap iskele binasının kenarına köpek oturuşu yapan Hafız'ın ceketini dışarıdan koklamaya başladı. Çıkarttığı ikinci tiz sesini de arkadaşlarına duyuramadı. İçkisiz ve yemeksiz kalmanın verdiği şaşkınlık ve sallapatilikle ne yaptıysa ilgi çekemedi. Masada, dolu bir şişe şarabın varlığı ve karşılıkli iki demkeşin "Nasıl olur da karşımdakinden daha fazla atarım?" kollama ve kaygısının hâkimiyeti vardı. Faretin, Hafız'ın ceketinin altına girdi. İçinde fındık olan cebin astarını tırtıklamaya başladı. Bu işte ustaydı. Hiç zorlanmadan ve hissettirmeden işine devam etti. Daha önceden önüne konan şaraplı ekmekleri nasıl rahat ve kaygısız yiyorsa, aynı şekilde rengi solmuş pötikareli ceketi de afiyetle kemirip yemeğe devam etti.

Şişenin saat yönünde ikinci tura geçmesi çok zaman almadı. Hafız elini ceketinin cebine daldırdığında korkuyla ayağa fırladı. İçkiden morarmış yüzünün rengi beyaza çalmıştı. Çömeldiği yerden ayağa fırladığında, onunla aynı derecede korkup aşağı düşen Faretin'i gördüler. Sendeleyen Faretin bağırış ve küfürlerin aşırılıklarından, yaptığı işin kötü bir şey olduğunu anladı. İçki arkadaşlarını o ana kadar böylesine sinirli görmediğinden ürktü ve korkarak deliğine kaçtığında deliğin ağzına tekme darbeleri iniyordu.

Hafiz ceketini çıkartıp ters yüz ettiğinde Faretin'e sunturlu bir küfür salladı. Başka takım elbisesi yoktu. "Rahmetli" diye düşündü. "Ne kadar da temiz bakmış çıkmalara!" Titreyen sesi boğazından zor çıktı: "Onu her gün beslemedik mi? Şaraplamadık mı? Yaptığına bak. Cezalandırmak gerekli" dediğinde, üzüntüsünden neredeyse ağlayacaktı. Goril; "Onu hart yapmak benim işim" dedi ve sendeleyerek yerinden kalktı.

O, sığıntılığa ihanet etmiş, kuralları çiğnemişti. Cezasını çekecekti. Goril burnunu cebinden çıkarttığı buruşuk bez parçasına sildikten sonra, denize tükürerek tahta perdenin arkasına işedi ve kulübeye doğru ağır adımlarla yürüdü.

Ertesi akşam Faretin delikten yeryüzüne çıkmadan, bir gün önce yaptığından ötürü arkadaşlarının öfkesinin artık geçmiş olması gerektiğini düşünüyordu. Onlarla dost, arkadaş değil miydi? Yolsuz geçen günlerinde şaraplarını, az paralı zamanlarında nane likörlerini onunla paylaşmamışlar mıydı? Kendisini unutmuşlar, o da payına düşeni almaya çalışmıştı. Bunda ne kötülük vardı ki?

Kafasını delikten dışarıya uzatıp, Goril'in her zamanki mor yüzünü

gülümserken gördü. Yerde arka arkaya sıralanmış, şaraba batırılmış badem krakerler vardı. Dün geceyi anında unuttu. Arkadaşları onu gene düşünmüş, şaraplı yemeğini hazırlamışlardı. Bıyıklarını iki kolu arasında sıvazladığında, Goril, hâlâ kendisine bakıp gülümsemekteydi. Faretin, gövdesini kıpırdatarak, o gün kendisine sunulan nafakasına doğru hamle yaptı. Şaraplı krakerler mis gibi kokuyordu. Arkadaşlarına tanrısından duacı oldu.

Krakerlerinden bir kaçını midesine indirip mola verdiğinde, iskelenin tahta tabanının altına sıkışmış yabani mantarı gördü. O güne kadar sapından koparılmadığına hayret ettiği sırada, Goril'in postal tabanının yere basılı halinden çok daha büyük olduğunu fark etti. Bir insan ayağı nasıl olur da bu kadar büyük olabilirdi? Şaraplı badem kokusunun yerine, deniz suyundan yer yer beyazlaşarak katılaşmış postalın sertleşmiş ekşimik tadını duydu. Gözlerini karşı kaldırımdaki lokantanın ışıklarına çevirdi. Işıklar çok uzaktaydı. Lokantada yiyip içen insanları düşünerek, Kütük'deki arkadaşlarıyla küçük bir karşılaştırma yaptı. İnsanların farklılığına bir anlam veremedi. Eskilerde, lokantaların birinden çıkıp, tuvaletini yapan bir kadını korkuttuğunu hatırladı. Kadının avaz avaz bağırmasıyla bütün insanlar nasıl da düşmüşlerdi peşine? Gülmeye çalıştı ama midesinden boğazına kadar gelen yanma buna izin vermedi. "Köpek öldürendendir" diye düşündü. Tombul bedenini tatlı bir sıcaklık sardı. Denizlerin kıyıya vuran dalga seslerini, martıların attıkları çığlıkları, insanların lokantalarda patlattıkları kahkahaları duyamaz olduğunda, her şeye sessizlik hâkim oldu.

Karşı kaldırımdan geçen çift, caddenin kaldırım kenarıyla birleştiği yere itelenmiş iri bir fare leşini didiklemeye çalışan bir kargayı gördüklerinde şaşırarak duraksadılar. Arapçulha, yoldan geçen arabaları kolluyor, fareye bir, iki gaga atıyor, sonra, kaldırımdaki akasya ağacına uçup, bir tehlike olmadığını anladığında tekrar aşağıya süzülerek işine yarım kaldığı yerden devam ediyordu.

Geçen çift, arapçulhanın akıllı davranışını bir süre seyrettikten sonra, yüzlerindeki gülümsemeyle yollarına devam ettiler.

Goril, oturduğu kütüğün üzerinden ağır ağır doğruldu. Faretin'in yarım kalmış vücudunun daha yarım saat öncesinde yaşıyor olduğunu anımsayarak üzüldü ve içi burkuldu. Yaşamla ölümün bu denli iç içeliğine, hayatı o kadar tanımasına ve bilmesine karşın şaşırdı. Morali bozulmuştu. Hırsını kulübedeki şaraptan çıkarmak için ağır ve isteksiz adımlarla yürümeye başladı.

Sevgili okur... Sizlere, lo'nun Boğaz'ı nasıl yarattığını yukarıda kısaca anlatmaya çalışmıştım. İşte Boğaz, her mayıs ayının ortasında erguvanlarla süslenerek, bağrından bu güne kadar bir kez geçerek ismini veren lo'sunu böğrüne yapışmış sığırsineğiyle hâlâ bekler. Sonra, gelinliğini nasıl sessiz sedasız hazırlayıp giyinmişse, öylesine çıkartarak bir sonraki mayıs ayını beklemeye koyulur.

Erguvanlar çabuk açar ve aynı çabuklukla kaybolur.

O zamanlar mayıs ayı geldiğinde, bülbüller, Boğaz'ın her iki yakasında, sabah ezanından önce ötme yarışına girerlerdi. Bir gün önce Rumeli yakasındaki bülbüller bu şakıma yarışına başlamışlarsa, ertesi gün, kesinlikle önce Anadolu yakasından ilk şakıma duyulur ve ardından karşılığı hemen gelirdi.

Kanlıca ve Kandilli bülbüllerinin birlikte şakımalarına, Aşiyan Mezarlığı'nın bülbüllerinin karşılık vermesiyle başlayan bu gazel, haziran ayının ortalarına, Necipbağ Korusu'nda bulunan dutların olgunlaşmasına kadar sürerdi. Dutlar silkelenir ve şakımalar da yavaş yavaş kesilirdi. "Belki de bülbüller bu dutları yemiş, 'susu'ya çekilmişlerdir" diye, hep düşünmüşümdür!.. Şimdilerde, cılız bir bülbül sesi duysam, çok uzaklarda olmayan "eski"ler aklıma geliyor.

Mayıs ayı, birçok balığın Karadeniz'e göç ettiği aydı. Çaça, gümüş, aterina, çamuka, kefal, istavrit, kıraça, zargana sürülerinden önce bunların tohumları kıyıda zigzaglar yaparak hareketlenirlerdi. Boğaz'ın sert ve acımasız kanal ve kıyı akıntılarına karşı inanılmaz bir enerji harcayarak, kıyıları yalarcasına yol aldıklarında, bunları tekir, çinekop sürüleri takip eder ve bu kavolamaca haziran ayının ortasına kadar sürerdi.

Bu olay, balıkların Karadeniz'e çıkışıdır ve balıkçılar arasında "anavaşya" diye adlandırılır. Göçün en nazlı sürüsü izmaritler gün ağanırken, ancak şehir hatları vapurları seferlere başladığı vakte kadar yakalanabilirler ve sonrasında oltaya gelmezlerdi. Bu halleriyle, kasaba düğün salonlarında, teneke orkestra eşliğinde, utangaç bir edayla kollarını bile kaldırmadan, ortada bir dönerek kaybolan taze gelinler gibiydiler.

Eylül ayındaysa göç tersine, Karadeniz'den Marmara'ya doğru olur. Çeşitli planktonlarla beslenen, yağlanarak irileşen balıklar sürüler halinde Boğaz'dan aşağıya inerlerdi. Başı çeken palamutların ardından, lüfer ve sülalesinin boy gösterdiği bu göçe balıkçılar "katavaşya" derdi.

Katavaşya istavritleri, "corum" yaparak denizin üzerinde kabanır ve yeşil-mavi denizi gri bir tona dönüştürürlerdi. Yüz binlerce balık, sanki arkalarından gelen bir canavardan kurtulmak istercesine, karaya çıkmak için can atardı. Bir tek kuyrukları denizin içinde gövdeleri dışarıda dalgalanarak kabardıklarında cami altı sabahçı balıkçı kahvesinden: "Corum var!.. Sürüyor!.." narası duyulurdu. Bu belki de bir sevinç nidasıydı.

Çaylar yarım kalır, kağıtlar yeşil çuhaların üzerine atılarak takımlar kapılır ve kıyıda dirsek temasıyla herkes oltasını, fazla değil, hemen önüne salıverirdi.

Kanalın sıcak dip suyunda mayışmış kofanalar, akyalar, laryalar, sivriler, zindandelenler, istavritleri kıyıya öyle bir sıkıştırırlardı ki, salınan ağır zokalı yemler ve civa ile parlatılmış sıyırtmalar kabaran balıklardan denize, büyük balıklara zorlukla inerdi. O anda, kıyıdan arabalarla geçen otobüslerle işlerinden dönenler, dünyanın en büyük akvaryumunu görme şansına sahiptiler. Mumlu ve gamı alınmamış misinayla avlanmaya gelen acemiler, oltaları karıştırdıkları gibi, kösele ayakkabılarıyla yanlarında oltasını açmış diğerlerinin misinasına basarak zedeler ve ikinci atışta kopan oltalar yüzünden "hır" çıkardı.

Sevgili okur... Yeni bir takım yapmak için zaman yok. Sonuncusunu 32 sene önce yaşadığımız corumlar, en fazla on dakika sürerdi. Artık, ne anavaşyalar ne katavaşyalar ne de corumlar var.

Her mayıs ayı geldiğinde kıyı avcılığı dışında, Boğaz, dolayısıyla Köy'de, bir de büyük balık avcılığı vardı ki, Baltalimanı ve Beykoz'a kurulan orkinos ve kılıçbalığı dalyanlarının dışında kocaman zokalara, "canavar" hangi balığın yolundaysa onun yemi takılarak, sandallarla peşine düşülürdü. Önce oynağı gözlenir, ufukta bir kıpırtı görüldüğünde, "Çöz ipi..." diye bağrılırdı. Evet!.. Bu da belki bir sevinç nidasıydı.

Saatlerce, denizin ufuk çizgisini seyretmek nihayet semeresini verir, bedeni üç metre çelik telli kocaman zokaya küçük bir istavrit -eğer canavar onun yolundaysa- takılır ve çevalyeler dolusu diğer istavritler teker teker sandalın kıçından atılarak yemlenirdi. Sonra inanılmaz bir hızla akan istifli kalın misinanın denizin diplerine akışı, akışın duruşu ve kalamasının alınmasıyla tekrar dibe akışın başlaması... Birlikte yapılan uzun Boğaz ve Marmara gezisiyle kaçınılmaz son gelir: Paslanmaz çelikten yapılmış zıpkının metalik tadı... Yediği zokadan

sonra, sandalin kenarına yanlayan takadı kalmamış orkinos, zıpkının soğuk, keskin, gri tokluğunu ciğerlerinde duyarak teslimiyeti özlediğinde tiz bir ses duyulurdu. Zıpkını yiyen orkinos ağlardı... O, dökeceği kanı, dünyası olan denize akıtacağı için değil, uçsuz buçaksız denizde artık özgürce dolaşamayacağı için ağlardı...

Sevgili okur... Aklıma takılan soru şu? Acaba bir avcı, zıpkını vurmadan önce, teknesinin yanına kadar çektiği orkinos veya kılıçbalığının gözlerine bakmış mıdır hiç? Eğer dikkat kesilseydi, hayvanat bahçesinde kafese tıkılmış bir alageyiğin, artık ucuz pavyonlarda çalışan düşmüş bir yıldızın, bankomat kabinlerinde sabahlayan bir tinerci çocuğun gözlerini de görürdü. Ve bu gözlerden süzülen yaşları da... Onların gözyaşları öyledir ki, tuzlu suda "turnusol kâğıdı" gibi anında fark edilir ve denizin derinliklerine civa parçacıkları gibi yuvarlanarak yok olur. Bunları görmek için artık çaba sarf etmek yersiz, çünkü artık, ne orkinoslar var ne de kılıçbalıkları...

Sisten balıkçıların burunlarının ucunu bile göremedikleri mayıs sabahlan... Sadece rüzgân ve denizlerin geliş yönünü kerteriz alarak Köylerine elleri boş döndükleri uykusuz sabahları... Yattıkları yeri dahi bilmedikleri, bir yere kıvrıldıklarında hâlâ denizdeymiş gibi sızana kadar kara sallanmalan... Sabaha kadar düşlerinde yakaladıkları büyük balıklar da yok artık.

Sabah erkenden kalkıp, buhar tüten denizden algarnayla midye çıkartma ve bunları akşama kadar yakalayacakları gelincik balıkları için saatlerce ikiye ayırış... Köyümün deniz insanları akşam çöktüğünde, ellişerden üç voli sepeti, sandallarının baş ve kıç üstüne istifler, sabaha kadar tüm Boğaz'ı gelinciğe rastlayana kadar dolaşırlardı. Bir yere gelir ve iki tane ökse sepeti kanala "apiko" yapar, biraz beklerlerdi. Sepetler çekip de, içindeki gelincikler trampet gibi çalmaya başladığında karanlıkta gözleri ışıl ışıl ışıldardı. Hemen, içi zaten yemli iki voliyi indirir ve bunu böyle balık kesinceye kadar sürdürürlerdi. Balık kestiğinde, haydi başka yalının dibine ve apiko...

Mayıs ayının yeni ısınmakta olan akşamlarından gün ışımasına kadar süren, bu sepetle gelincikbalığı taraması; gündüzleri yem hazırlamakla, tam bir hafta boyunca sürerdi. Geniş ve büyük deniz içi livarlanında biriktirilen gelincikleri, perşembeyi cumaya bağlayan gece de tutar, cuma sabahı gün ışıldarken balık pazarına mezata götürürlerdi. Ölmüşleri, büyük livardan teknenin livarına aktarılırken ayıklanan gelinciklerin üzerini buz kalıplarıyla kapladıklarında, rengi koyukahverengi olan ve on binlerce yıldır değişime uğramamış olan bu garip balık, pembeye dönüşürdü.

Mezatı ilk kez gören bir insanın, çok merak etmesine karşın, mezatçının nasıl bir hareketle balığı sattığını hiçbir zaman anlayamazdı. Mezatçı, onların bir haftada bin bir güçlükle yakaladıkları gelincikleri en fazla yarım saatte satardı. Çabuk satması gerekirdi ki, öğlende ekşi erikle pilakisi yapılacak olan gelincik, Yahudilerin hafta sonu masalanni süslesin. Bir tek Boğaz'da bulunan ve gayrimüslümler tarafından yenilen gelincik de artık ortalarda yok. Zaten günümüzde sazdan sepet ören de kalmadı ki...

Mezat sonunda alınan para, bir haftalık masraf çıktıktan sonra dağıtılırdı. Bu "pay"dı ve bu şekilde "üleş", Köy'de bir tek Çoşkun Reis tarafından eşit dağıtılırdı. İster o gün balığa çık, ister elli yıl bu işi yap. Parayı verirken; "İnsanlar bir tek denizin üzerinde eşittir" derdi. "Bu sosyal tesiste; yok tekne payı imiş, yok küpeşte payı imiş, yok kuran kursu payı imiş, yok bok püsürmüş... Yok kardeşim yok..." der ve bir sigara yakarak derin derin içine dumanı çekip, denizin tuzundan ve sintinenin yağından buruşmuş elinin tersiyle nemli burnunu silerken, deniz mavisi gözleriyle uzaklara dalardı.

Her hafta sonu, teknenin başucunda, mayıs iyodunu içlerine sindire sindire uyuyarak, Köylerine dönerlerdi.

Yine bir mayıs sabahı Çoşkun Reis'in teknesindeydiler. Hava yeni aydınlanmış, akşamdan hazırladıkları tohum midye yemlerle izmarit yakalamak için Kanlıca önüne gideceklerdi. Koltuk ipini çözmüş, kıyıdan yeni ayrılmışlardı ki, tekneye yeni tayfa yazılmış çaylak üniversite öğrencisi az ileride yüzen bir top gördü. Dümendeki Çoşkun Reis'e, denizde bir topun yüzdüğünü, bir tur atarsa, kepçeyle onu alabileceğini söyledi. Akşamdan kalma lanet reis, "O top değil!.." dedi.

Çaylak tayfa, az uzaklaşmış topa tekrar baktığında, bıyıklarının ve gözlerinin olduğunu fark ederek, "Fok!" diye bağırdı.

Reis kıs kıs gülerken fok, "Haydi bana eyvallah" dercesine iri süzmeli gözleriyle bakıyordu. Bir kere daldı, çıktı ve gitti. Sabahın köründe onu onlardan başka gören var mıydı ve bir daha gören olacak mıydı?

Reis, "Merak etme, balıkta sana onları anlatırım" dedi.

Kanlıca kıyısındaki üçgen damlı ve pembe boyalı yalının önüne gelip yirmi köstekli, ağır iskandilli oltasını denizin bağrına bıraktı. Az sonra oltanın bedeni şeker komasına girmiş bir hasta gibi zangırdadığında, Reis'in lanet yüzünde gülücükler dolaşmaya başladı. Bu onun

konuşacağının göstergesiydi.

"Boğaz'da her iskelenin altında bir fok balığı ailesi yaşardı. Ben onlara yetiştim. Çocuktum. Onlar, iskelesi olan Boğaz köylerinin maskotu gibiydiler. Herkes tarafından sevilirlerdi. En çok da çocuklar onları seyretmeye doyamazdı. Foklar iskelenin altında devamlı avlanırlardı. Çünkü, iskelenin altı gölgelik olduğundan en çok balık oraya yanlardı. O zamanlar zaten balık bol. Hayvan avlanırken arada bir iskelenin altındaki demirlere sıkışırdı. Burada hiç kimseyle geçinemiyen boktan bir adam vardı. İşte, bu sıkışmalardan birinde, bu falyonos balıkçı elindeki kakıçla sıkışan hayvanın başına vurarak öldürmeye kalkıştı. Birkaç darbe vurduğunda çevreden insanlar koşuştular ve adamın elinden ucu kancali kakıçı aldılar. Herif, ağların yırtılmasının sebebini ona bağliyor ve bundan ötürü ölmesi gerektiğini söylüyordu. Esasında herif inatçıydı ve keçilikte, öleceğini bilse yine aynı ilişkenin üzerine ağlanını bırakırdı. Neyse lafı uzatmayalım, elinden kakıç alındı ve evine süklüm püklüm yollandı. Balıkçılıkla uğraşan Ermeni bir çocuk vardı. Adını şimdi hatırlayamayacağım. Soyundu ve dalarak foku sıkıştığı yerden kurtardı.

"Küçük çocuk gözlerimle olayları merakla takip ediyordum. Bir gün sonra fokun başına kakıçla vurarak öldürmek isteyen reis, gelincik sepetlerini toplamaktan erken döndü. Hiçbir şey söylemeden evine çıkarken, kıyıdakiler, en az otuz metreye bırakılmış sepetlerin tamamının paramparça oluş nedeni için ahkâm kesiyorlardı. Beden ipi kopmamış sepetlerin parçalanması, tabii ki ilişken yüzünden olamazdı. Bunun sebebini sepetlerin sahibi çok iyi biliyordu.

"Sabah olduğunda sahile erkenden inen balıkçılar, Ermeni çocuğun deniz kenarındaki feleklerin üzerine çekili sandalının içinde yeni bırakılmış, eşkina, istranguloz, karagöz, mercan gibi bir yığın balık buldular. Ben bunları gözlerimle gördüm ve yaşadım.

"Fok ailesi, bir süre daha iskelenin altında kaldı. Zaman geçtikçe, köye yabancılar taşınmaya başladı. Hayvanları rahatsız ettiler. Foklar, bir süre kalenin yanındaki eski yalıların temellerinden doğal havuz olan sığlıklarda yaşadı ve sonunda göç etti. Sözleşmiş gibi, bütün boğaz iskelelerinin altındaki fok aileleri sırra kadem bastı. Bu anlattıklanim çok eskilerde değil altmışlı yılların sonlarında....

"Bu anlattıklarım hikâye değil gerçek ve sen sakın gördüğünü unutma. Yarın öbür gün mühendis olacaksın. Gün gelecek bu sağlıklı denizi insanlar hasta edecek ve rengini solduracaklar. Güzeli birilerine anlatırsın, belki de gün gelir yazarsın. Belli mi olur hayat bu!.."

Çoşkun Reis böyle anlattı ve sustu. O gün bir daha ağzını açmadı.

Bugünkü denizde yaşanan ve denizle ilgili olarak, gerek ondan yaşamlarını sağlayanlarla o dünyanın sahipleri için sorunlar geçmişte bilinçsizce yapılan avlar ve sahip çıkılmamasından kaynaklanmaktadır. Büyük, küçük demeden aç gözlülükle yapılan katliamlardan kaynaklanmaktadır. Denizden büyük avlar umanlar, büyük yatırımlar yaparlar ki, bunlar tekne ve takım yatırımlarıdır. Onların sorunları, ilgili bakanlık, kuruluş ve su ürünleri tarafından alınan kararlarla geç de olsa hayata geçiriliyor artık. Beni asıl ilgilendiren, kıyı insanlarının, halkın denizle olan ilişkilerindeki olumsuzluklardır. Son birkaç yıl içinde olta ve sandal balıkçılarının derdi, kıyı şeritlerindeki sandal ve balıkçı barınaklarının betonla doldurularak yok edilmeleridir. Bunun en çarpıcı ömeğini Köyümüzde yaşamaktayız. Bebek'ten Köy'ün yalıboyuna kadar deniz doldurulmuştur.

Denizle ilişkisi olan bir insanın denizle ilişkisi kesilirse, hiç şüphe yoktur ki, onun mizacı dolayısıyla yaşam koşulları da değişir.

İşsizlik ekonomik ve sosyolojik bir sorun, avarelik; kişinin kendi tercih ettiği bir yaşam biçimi, hayata yönelik bir tutum. Boğaz'ın eskilerinin şöyle bir lafı vardır: "Eskiden fakir yoktu, çünkü, denizde balık çoktu..." "

Şimdi Boğaz köylerinden eser yok... Boğaz'ın seksene yakın balık türünden eser yok... Dolayısıyla balıkçıların nesli de tükenmek üzere. Onların da korunmaya alınması denizin korunmaya alınmasından geçer. Bu koşullarda, işsizlik ve avarelikle balıkçılık arasında bir bağlantı kuramayız. O şartlar ortadan çoktan kalkmıştır.

Sevgili okur... Io, boynuzlarıyla Boğaz'ı yaratırken temiz bereketli denizi, sandallı kıyıyı, çeşit çeşit balıkları ve hatta insan gibi insanlan da getirmişti peşi sıra. Yoksa, bir daha geçip hepsini götürdü de, biz mi göremedik 1980'li yılların başlarında?

Sonsöz

Sevgili okur... Sizlere, devşirme bir eşiktaşı olarak giriş kapısında hizmet verdiğim Kale'yi ve onun Köyü'nün hikâyesini sadece bu kitaba sığacak kadarıyla anlatmaya çalıştım. Halk arasında bir söz vardır bilirsiniz: "Taşın dili olsa da konuşsa!.." diye. İşte öylesine ben de konuştum, düşünmek sizin elinizde.

Tarihin başka zaman diliminde, başka bir yapısında görüşmemek üzre barış dolu bir dünya temennilerimle, bir kusurum varsa af ola.